

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI

GÖÇ ETMİŞ BİREYLER ÜZERİNDEKİ FİZİKSEL ÇEVRE
ETKENİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ:
TÜRKÖZÜ VE TUZLUÇAYIR MAHALLELERİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAKAN ALPASLAN

KOCAELİ 2018

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI

**GÖÇ ETMİŞ BİREYLER ÜZERİNDEKİ FİZİKSEL ÇEVRE
ETKENİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ:
TÜRKÖZÜ VE TUZLUÇAYIR MAHALLELERİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAKAN ALPASLAN

Doç. Dr. Örgen Uğurlu

KOCAELİ 2018

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI

GÖÇ ETMİŞ BİREYLER ÜZERİNDEKİ FİZİKSEL ÇEVRE
ETKENİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ:
TÜRKÖZÜ VE TUZLUÇAYIR MAHALLELERİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

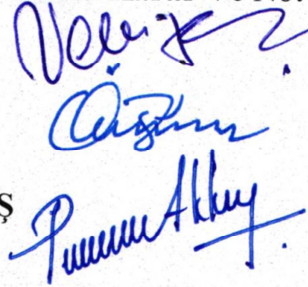
Tezi Hazırlayan: Hakan ALPASLAN

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar Ve No: 24.01.2018/03

Jüri Başkanı: Doç. Dr. Vehbi BAŞER

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Örgen UĞURLU

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Pınar AKKUŞ

KOCAELİ 2018

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
TABLolar LİSTESİ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL HİZMET VE EKOLOJİ BAKIŞIYLA ÇEVRESİ İÇİNDE BİREY

1.1. SOSYAL HİZMET DÜŞÜNCESİNİN GELİŞİMİNDE TARİHSEL ANA HATLAR.....	8
1.1.1. Sosyal Hizmet Düşüncesinin Ortaya Çıkışı	9
1.1.2. Medikal Modelin Sosyal Hizmet Düşüncesine Etkisi.....	11
1.1.3. “Sosyal” Devlet Anlayışının Ortaya Çıkışıyla Birlikte Sosyal Hizmetteki Düşünsel Dönüşüm.....	13
1.1.4. Sosyal Sorunların Çözümünde Ekolojik Yaklaşımın Katkısı.....	17
1.2. EKOLOJİK YAKLAŞIM-SOSYAL HİZMET İLİŞKİSİNDE FİZİKSEL ÇEVRENİN ÖNEMİ	18
1.2.1. Ekoloji Kavramı.....	19
1.2.1.1. Farklı Bir Bakış Açısı Olarak Toplumsal Ekoloji.....	19
1.2.2. Ekolojik Yaklaşım.....	21
1.2.2.1. Çevresi İçinde Birey Kavramı.....	22
1.2.2.1.1. Sosyal Çevre.....	23
1.2.2.1.2. Fiziksel Çevre.....	24
1.2.3. Birey Ve Topluluk Davranışlarında Fiziksel Çevre Etkisi.....	24
1.2.3.1. Mekan	25
1.2.3.2. Yer Kimliği	26
1.2.3.3. Kendileme.....	28
1.2.3.4. Alansallık	28
1.2.3.5. Çevresel İmge	29

1.3. EKOLOJİK YAKLAŞIMIN SOSYAL HİZMET PRATİĞİNE KATKISI.....	30
1.4. BİR SOSYAL HİZMET MÜDAHALE SAHASI OLARAK GÖÇ VE EKOLOJİK YAKLAŞIMIN MUHTEMEL KATKILARI.....	33
1.4.1. Göç Eylemi.....	35
1.4.2. Türkiye'nin İç Göç Tarihi ve Özellikleri.....	37
1.4.3. Sosyal Hizmetin Göç Alanına Yaklaşımı ve Kentleşme Olgusu....	40
1.4.4. Ekolojik Yaklaşımın Göç Eylemini İncelemede Muhtemel Katkıları.....	42

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKÖZÜ VE TUZLUÇAYIR MAHALLELERİNDE GÖÇ VE FİZİKSEL ÇEVRE

2.1. ARAŞTIRMA ALANI OLARAK ANKARA.....	44
2.1.1. Ankara Tarihi.....	44
2.1.2. Gecekondu Kenti Olarak Ankara.....	47
2.1.3. Tuzluçayır ve Türközü Mahalleleri.....	51
2.2. ARAŞTIRMANIN MODELİ VE VERİ TOPLAMA SÜRECİ.....	53
2.3. GÖÇ ETMİŞ BİREYLER ÜZERİNDEKİ FİZİKSEL ÇEVRE ETKENİNİN İNCELENMESİNE YÖNELİK BİR ALAN ARAŞTIRMASI....	55
2.3.1. Katılımcılara İlişkin Tanıtıcı Bilgiler.....	55
2.3.2. Katılımcıların Göç Öyküleri	58
2.3.2.1. Göç Etme Nedenleri	58
2.3.2.2. Göç Edilen Yerin Seçilmesindeki Nedenler.....	60
2.3.2.3. Geline Yere Alışma Süreci	64
2.3.2.4. Geçmiş Yaşantıya İlişkin Duygular	69
2.3.3. Yaşanılan Konuta Dair Bilgiler	73
2.3.4. Göç Öncesi ve Sonrasında Fiziksel Çevreye Yönelik Değişen Algı.....	74
2.3.4.1. Göç Öncesi Sosyalleşme Deneyimleri ve Fiziksel Çevre	74
2.3.4.2. Göç Sonrasında Fiziksel Çevreye Yönelik Algı	79
2.3.4.3. Göç Sonrası İçselleştirile(meye)n Mekan	82
2.3.5. Göç Sonrası Mahalledeki İlişkiler	86

2.3.6. Göç Sonrası Değişen Çalışma Koşulları	89
2.3.7. Yaşanılan Yerin Sosyal Refah Koşulları Açısından Değerlendirilmesi.....	92
2.3.7.1. Mahallede Yapılacak Olan Fiziksel Değişimlerde Karar Alma Sürecine Katılım.....	101
2.3.8. Yaşanılan Yere İlişkin Güvenlik Algısı	103
2.3.9. Ankara'ya Aidiyet Hissi	107
2.3.10. Çevre Düzenlemelerine Yönelik Öneriler	111
SONUÇ	116
KAYNAKÇA	123
EK 1	132
ÖZGEÇMİŞ	134

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye’de Sayım Yıllarına Göre Nüfus, Kent ve Kır Nüfusu	37
Tablo 2: Ankara ilinin Aldığı, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı, 1975-2016..	46
Tablo 3: Türkiye’de Gecekondu ve Gecekondu Nüfus.....	48
Tablo 4: Ankara’da Gecekondu	49
Tablo 5: Katılımcılara İlişkin Tanıtıcı Bilgiler	55

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Ankara ili Mamak ilçesine bağlı Tuzluçayır ve Türközü mahallerine Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölge'lerinden göç etmiş bireylerin fiziksel çevre ve mekanla olan etkileşimlerini incelemektir. Bu kapsamda katılımcıların fiziksel çevre ve mekan ile olan deneyimleri, kalınan mekanın içselleştirilme ve sahiplenme durumları çeşitli dinamikler göz önünde bulundurularak incelenmiştir.

Nitel yöntemle yapılan çalışmada iki mahalleden toplamda 20 kişi ile görüşülmüştür. Araştırma kapsamında veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu düzenlenmeden önce, alanda çalışan akademisyenlerin fikirleri alınmış ve ilgili yazın incelenmiştir. İki kişiyle ön görüşme yapıldıktan sonra görüşme formunun son hali elde edilmiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen en önemli bulgu; katılımcıların neredeyse tamamının Ankara'yı sahiplenmediği, burada yaşamaktan memnun olmadığıdır. Bu sonuçta dikkat çeken nokta ise; Ankara'da kalma süresinin katılımcıların mekana dair aidiyet kurmasında bir etken olamaması hususudur. İmkanlarının olması durumunda kendi memleketlerine döneceğini ifade eden katılımcıların çoğunlukta olması, şu an kalınan mekanın sahiplenilmemesini de açıklar niteliktedir.

Göç etmeden önceki mekana ve fiziksel çevreye yüklenen anlamın, sahiplenme boyutunun Ankara'da hissedilememesi, katılımcıların sosyal hayatlarına yansımış gözükmektedir. Genellikle kırsal bölgelerden göç eden katılımcılar, önceki yaşamlarında fiziksel ve sosyal çevreleriyle olan ilişkilerini Ankara'da bulamamaktan kaynaklı olarak zamanlarının çoğunu evlerde geçirmektedirler. Evlerin içinde "kendi" gibi Doğu ve Güneydoğu Bölge'lerinden gelen insanlarla zaman geçirdiklerini belirten birçok katılımcının olması, araştırmanın sosyalleşme mekanlarının Ankara'ya göç edenler açısından sınırlı olması sonucuna ulaşmasında etkili olmuştur.

Fiziksel çevre düzenlemelerine yönelik katılımcılardan elde edilen önerilerin, hem göç yazınına hem de sosyal hizmet alanına bir perspektif sunması ümit edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İç Göç, Fiziksel Çevre, Çevresi İçinde Birey

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the interaction of individuals with the physical environment and space that migrated from the Eastern and Southeastern Anatolia Regions to Tuzluçayır and Türközü neighborhood of Mamak district of Ankara province. Within this scope, the participants' experiences with the physical environment and space, the internalization and ownership of the living space have been examined in consideration of various dynamics.

In the study conducted by the qualitative method, a total of 20 people from two localities were interviewed. In the context of the research, semi-structured interview form was used as data collection tool. Before the interview form was organized, the opinions of the academicians working in the field were taken and the relevant text was examined. After the pre-interview with two persons, the final form of the interview form was obtained.

The most important finding obtained as a result of the research; almost all of the participants do not own Ankara, and they are not satisfied from life here. The point that draws attention to this result is; the length of stay in Ankara can not be a factor in establishing a belonging to the place. The participants who declare that they will return to their hometown if they have facilities are in the majority and this also reveals that they do not own the current place.

The ownership dimension of the meaning that is loaded on the space and the physical environment before migration can not be felt in Ankara reflected in the participants' social lives. Participants who have migrated from rural areas generally spend most of their time in their homes because of their lack of relationship with their physical and social environment in their previous lives in Ankara. The presence of many participants indicating that they were spending time in their houses with people from the East and South East regions, such as “self”, has been effective in achieving results of socialization spaces are limited in terms of immigrants to Ankara.

It is hoped that proposals obtained from participants about physical environmental regulations will provide a perspective on both migration literature and social work field.

Keywords: Internal Migration, Physical Environment, Individual In His/Her Environment

Yeni evimizde aklımıza eski evlerimizin anıları geldiğinde, devinimsiz çocukluğumuzun ülkesine, çok çok eski olan gibi devinimsiz o ülkeye gideriz. Saptamaları yaşarız, mutluluk saptamalarını. Saklanmış anıları yeniden yaşayarak kendimizi avuturuz. Kapalı bir mekanın anıları saklaması, koruması, bu arada bu anıların imge değerlerinin de teslim edilmesi gerekir. Dış dünyaya özgü anılar hiçbir zaman eve özgü olanlarla aynı tınıya sahip olmayacaktır.

Gaston Bachelard

GİRİŞ

Sosyal hizmet insanı anlama çabasını kendine rehber edinen ve bilgi, beceri, değer kavramları eşliğinde müdahale sistemini oluşturan bir meslektir. Zamanın siyasi, sosyal ve ekonomik koşullarına göre kendi yol haritasını çeşitli kuramlarla destekleyen sosyal hizmetin ilk çıkışı hayır kurumlarının ve çeşitli kar gütmeyen örgütlerin ihtiyaç sahiplerine hizmet sunmaları ile gerçekleşmiştir (Zastrow, 2015: 2-3). Devlet dışı kurumlar aracılığı ile ön plana çıkmaya başlayan sosyal hizmetin ilk örgütlü ve düzenli uygulaması ise I. Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşmiş gözükmektedir (Acar ve Çamur Duyan, 2003: 5). Savaşa katılan askerler ve cephe gerisinde bulunan ailelerini müdahale sahası içine alan ve psikodinamik yaklaşımla problemlerin çözümüne katkıda bulunan sosyal hizmet, kendi üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmeye çalışmıştır. 20. yüzyılın başları itibariyle psikodinamik yaklaşım, sosyal hizmetin ana gövdesini oluşturan bir teorik düzlem haline gelmiştir.

Şahin (2017)'e göre; kapitalizmin baskıcı sosyal düzenini güçlendirmesinin yanı sıra, sistem genelini eleştirmekten kaçınarak sosyal sorunların çözümünü bireyin kendisinde arayan psikodinamik yaklaşım 20. yüzyılın ortalarında tartışılmaya başlanmıştır. Sosyal hizmet literatürünü ve uygulama alanını içeren böylesi bir tartışma ise liberal ekonomi sistemine yönelik eleştirilerle paralel olarak gelişim göstermiştir. Modern toplumların değişen koşullarıyla baş edebilmek adına liberal ekonomik yapı içinde başlayan bölünme sosyal alana doğrudan etkide bulunmuştur (Berkday, 2010: 75). Çünkü liberalizm sadece ekonomik yaşamı düzenlemekle kalmayıp, tüm sosyal ve siyasi yaşamı da kendi çıkarları doğrultusunda düzenleme çabasına girer. Bu anlamda psikodinamik yaklaşım ve liberalizm arasında birey odaklı olma anlamında bir paralellik vardır. Bu noktada sosyal hizmet yaklaşımı 1940'lı yıllar itibariyle; sorunların sadece bireyi ele alarak çözümlenemeyeceği, problem aralığının bireyin çevresi ile genişletilmesi gerektiği tezinde yoğunlaşmaya başlamıştır (Özbesler ve Bulut, 2013: 97-98).

Böylece çevresi içinde birey kavramsallaştırması ile bireyi salt kendi başına düşünmeyen, bireyin varoluş koşullarına doğrudan etkide bulunan tüm sosyal,

ekonomik, siyasi yapıları da müdahale sahası içine katan bir anlayış sosyal hizmet literatürüne girmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında liberalizm eleştirileri ve refah devleti olumlamalarıyla birlikte, özellikle Avrupa’da devletlerin ekonomiye ve sosyal alana müdahale etme süreci başlamıştır. Liberalizmin tümden yok oluşunu imlemese de, sosyalizm ve liberalizm arasında konumlanan refah devletinin yaşamın genelinde hissedilmesiyle birlikte yeni bir ekonomik ve sosyal sistem etkin olmaya başlamıştır (Özdemir, 2007: 45). Chicago Okulu tarafından geliştirilen Ekolojik Yaklaşım’ın temelini oluşturan çevresi içinde birey kavramsallaştırması bu süreçle birlikte kullanılmaya başlamıştır. Chicago Okulu’na göre kentler; uyum ve rekabet sonucunda ortaya çıkan, ekolojik çevreye benzeyen fiziksel yapılardır (Kurtuluş, 2010: 173). Kentte yaşayan insanları ve hareketlerini anlamaya çalışırken, bitki ve hayvan tezlerinden yararlanan Chicago Okulu kenti eko-sistem ya da organizmaya benzetmektedir (Serter, 2013: 70). Tarihsel olarak kültürleri eritme potası işlevini gören kent, Chicago Okulu temsilcileri tarafından ekolojik yaklaşım çerçevesinde ele alınmış ve diğer disiplinler için önemli bir perspektif oluşturmuştur (Wirth, 2002: 87).

Ekolojik yaklaşım sosyal hizmetin çalışma alanı için de önemli bir teorik/pratik düzlem oluşturmaktadır. Vaka takibi, dezavantajlı gruplara savunuculuk, danışmanlık gibi görevleri üstlenen sosyal hizmet uzmanlarının ekolojik yaklaşımı her alanda kendisine kılavuz edinmesi sağlıklı bir pratiği beraberinde getirmektedir. Suçluluk, yaşlılık, işsizlik, yoksunluk, özürlülük gibi çalışma alanlarında sosyal hizmet uzmanları ekolojik yaklaşımdan yararlanarak etkin bir çalışma ortamı yaratmaya çalışmaktadır. Ekolojik yaklaşıma bağlı olarak anlamlandırılmaya ve açıklanmaya çalışılan bu problemlerin yanı sıra göç konusu da, çevresi içinde birey yaklaşımını kullanmayı gerektiren önemli bir alandır. Fiziksel ve sosyal çevrenin değişimini beraberinde getiren göç konusunda çevresi içinde birey kavramı, sosyal çalışmaya rehberlik edecek bir potansiyele sahiptir.

Sosyal hizmet lisans eğitimi boyunca öğrenilen kuramlardan biri olan ekolojik yaklaşımın hangi konularda nasıl ele alınması gerekliliği, kısacası bu kuramın neye hizmet edeceği ise kapsamlı bir tartışmayı gerekli kılmaktadır. Çünkü kuramlar pratiğe geçirilmediği takdirde ders sayfalarının içerikli doldurmanın dışında bir anlam ifade edemezler. Bu kapsamda ekolojik yaklaşımı günlük yaşam pratikleri

içinde düşünmeye çalışmak ve bu yönlü bir araştırmaya girişmek bu tezin ana gündemi olacaktır.

Türkiye’de özellikle 1950’li yıllar itibariyle kırsal alanlardan kentlere doğru başlayan yoğun göçte, uzmanlar sürecin okunmasında çevresi içinde birey yaklaşımına başvurmuşlardır. Gecekondulaşma, çevre kirliliği, kente uyum, çarpık kentleşme gibi kavramlar eşliğinde sürece dahil olan sosyal hizmet yazını bu haliyle birey, aile ve toplulukların sorunlarını gündeme getirmeye başlamıştır. Bu kapsamda sosyal hizmet alanı, çevre faktörünü ön planda tutarak bireyi tüm boyutlarıyla ele almaya çalışmıştır. Fakat hem sosyal hizmet hem de diğer disiplinler, bireyin fiziksel çevre-mekan ile olan ilişkisini göz önünde bulundurmamıştır. Göç ile kente gelenlerin sadece demografik özelliklerini, sağlık, konut, eğitim imkanlarını, yerli-göçmen arasındaki uyum sorunlarını ön plana çıkaran bu tarz bir yaklaşım sosyal hizmet alanında büyük bir boşluğun doğmasına neden olmaktadır. Sosyal hizmetin anlama çabasını sekteye uğratan nokta bu çerçevede fiziksel çevre-insan arasındaki etkileşimi gözden kaçırmaması olmaktadır.

Bireyin kişiliği, beklentileri, ruh hali ve genel anlamıyla varoluşu üzerinde doğrudan etkide bulunan mekanın/fiziksel çevrenin dikkate alınmaması, ekolojik yaklaşımın tam olarak anlaşılmadığını göstermektedir. Çevre nosyonunun kapsamını sadece insani ilişkiler üzerine kuran ve aynı habitatı paylaşan sosyal grupların kişiliklerinde önemli bir etken olan fiziksel çevreyi konunun sınırları içinde düşünmeyen bir sosyal hizmet müdahalesi, sosyal bilimlerin genelinin düştüğü yanlış tekrarlamaktadır. Özellikle de mekanın göç ile bir bütün olarak değişmesi gerçekliğini düşünenecek olursak, ekolojik yaklaşım içinde geçen fiziksel çevrenin dikkate alınması önem kazanmaktadır. Göç edilen yerin içselleştirilme ve sahiplenilme durumunu sorgulayan tartışmalara henüz dahil olmayan sosyal hizmet kuramı bu anlamıyla çevresi içinde birey kavramını eksik olarak ele almaktadır. Göç alanına kentleşme vurgusu üzerinden dahil olan ve sosyal ilişkiler üzerine eğilen sosyal hizmet fiziksel çevrenin, mekanın bireyle olan etkileşimini gözden kaçırmaktadır. Halbuki göç etmiş bireylerin geldikleri mekana dair sahiplenme ve aidiyet duygusu geliştirebilmelerinin ön koşulu, fiziksel çevre ve mekanla kurulan sağlıklı bir ilişki üzerinden oluşmaktadır.

Sonuç olarak gözden kaçırılan bu nokta ile araştırmanın kesiştiği ortak sorun alanı; “çevresi içinde birey” kavramı kapsamındaki fiziksel çevrenin, göç etmiş

bireylerin yaşamlarındaki etkisinin gözden kaçırılması üzerine kurulmuştur. Kültürel değerler sonucunda mekana yüklenen anlamın değişikliklere uğradığını, göç etmiş bireylerin de yeni gelinen mekanı içselleştirme düzeylerinin farklı dinamiklere bağlı olarak değişebildiğini göz önüne aldığımızda, göç etmiş bireylerin yeni gelinen mekan ile ilişkileri araştırmanın problemi haline gelmektedir.

1980 yılı sonrası Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden Ankara Türközü ve Tuzluca Mahallelerine yerleşmiş olan bireyler üzerindeki fiziksel çevre etkisinin, kaldıkları mekanları içselleştirme ve sahiplenme durumlarının tespit edilerek; fiziksel çevrenin göç etmiş insanları hangi boyutlarda, ne derecede etkilediğini göstermek ise araştırmanın amacıdır.

Bu amaç doğrultusunda fiziksel çevrenin göç eden bireyler üzerindeki etkisini inceleyen şu sorulara cevap aranacaktır:

- 1- Göç ettikten bu güne kadar olan süre zarfı içinde, bireyler kaldıkları mekana entegre olabilmişler midir?
- 2- Göç eden bireylerin istekleri doğrultusunda yeni mekanlar oluşturulabilmiş midir?
- 3- Göç eden bireylerin yaşadıkları yere dair aidiyet duygusu hissedebilecekleri mekanlar var mıdır?
- 4- Göç edilen mekanın yaşanılacak yer olarak seçilmesinde hangi dinamikler ön plana çıkmıştır?

Bu soruların yanı sıra, gelinen yeni mekanın yaşam kalitesi açısından değerlendirilmesi çalışmanın örtük ama önemli bir diğer amacıdır. Bu noktada araştırmanın alt amacı şu sorular eşliğinde ortaya koyulacaktır:

- 1- Göç edilen yeni yerde, insanların sosyalleşebileceği, kendilerini ifade edebileceği (meydan, açık alan, park vb.) mekanlar var mıdır?
- 2- Göç edilen yeni mekandaki (yaşanılan ev, cadde, mahalle) koşullar nasıldır?
- 3- Göç edilen yeni mekanın altyapı özellikleri insanların sağlıklı bir şekilde yaşamasına imkan vermekte midir?

Bu araştırma, fiziksel çevre-insan ilişkisini sosyal hizmetin göç konusundaki bağlamı içinde tartışması bakımından önemlidir. Türkiye'deki sosyal hizmet literatüründe saha araştırmasını da içeren böyle bir çalışmanın olmaması önemli bir

eksiklik olarak düşünülmektedir. Yapılan araştırmanın uygulayıcılar açısından da bir kaynak oluşturması beklenmektedir.

2017 yılının yaz aylarını kapsayan saha araştırması boyunca kartopu örneklem yoluyla ulaşılan 13'ü erkek 7'si kadın 20 katılımcıyla (bkz. Tablo 5) derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Araştırmacı tarafından hazırlanan ve soruların anlaşılabilirliğini test etmek için ön denemesi yapılan görüşme formu veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Araştırma kapsamında katılımcılara ilk olarak göç etme ve şu an yaşadıkları مکانı tercih etme nedenleri sorulmuş ve göç öyküleri alınmıştır. Sonraki aşamada katılımcıların göç öncesi ve sonrasında fiziksel çevreye yönelik algıları, göç sonrası mahalledeki ilişkileri, çalışma koşulları, yaşanan yerin sosyal refah koşulları açısından değerlendirilmesine ilişkin yorumları istenmiştir. Son aşamada ise yaşanan mekana ilişkin aidiyet hisleri, güvenlik algılarına ilişkin sorular sorulmuş, çevre düzenlemelerine yönelik önerileri alınmıştır. Nitel araştırma tekniğine uygun olarak görüşmecilerin bahsetmek istediği konularda esneklik tanınmış, veri toplama süreci katı sınırlar içinde ele alınmamıştır. Görüşmeler katılımcıların evlerinde, iş yerlerinde ve dış mekanlarda gerçekleştirilmiştir. Görüşmelere başlamadan önce katılımcılardan ses kayıt cihazının kullanımı için izin istenmiştir.

Çalışma kapsamında araştırmacı iki önemli zorlukla karşılaşmıştır. Bunlardan ilki; insan-mekan ilişkini ele alan çalışmaların literatürde kısır bir görünüm çizmesinden kaynaklanmaktadır. Sosyal hizmet literatüründe saha araştırmasını da içeren bir çalışmanın olmamasına ek olarak mekan ve fiziksel çevrenin önemine ilişkin teorik bir tartışmanın dahi olmaması araştırmacıyı kaynak bulma aşamasında epeyce zorlamıştır. Göç etmeden önceki مکانın fiziksel özellikleri ve göç sonucu gelinen yeni yerin birey üzerindeki etkisini inceleyen çevre psikolojisi bu alanı kısmen doldurmaya çalışmıştır (Göregenli ve Karakuş, 2014; Göregenli ve diğerleri, 2014; Karakuş ve diğerleri, 2014). İkinci önemli sınırlılık ise saha araştırması sürecinde yaşanmıştır. Görüşme talebinde bulunulan ve çalışmanın konusu kendilerine açıklanan birçok kişi, kişisel yaşam öyküleriyle ilgili bilgileri paylaşmak istemediklerini, Türkiye'nin içinde bulunduğu ortamda böylesi bilgilerin paylaşılması sonucunda kendilerine zarar gelebileceği endişesini belirtmişlerdir. Kartopu örneklem yoluyla ulaşılanlar da dahil olmak üzere benzer hassasiyetlerden ötürü birçok kişi görüşme talebine olumsuz yanıt vermiştir. Bu haliyle mahallelerde aynı sayıda erkek ve kadın sayısına ulaşılamamasının yanı sıra mahalleler arası görüşmeci

sayısında da eşitlik yakalanamamıştır. Saha araştırması sürecinde Türközü Mahallesi'nde 13 (6 kadın/7 erkek) Tuzluçayır Mahallesi'nde ise 7 (1 kadın/6 erkek) kişinin çalışmaya katılmış olması da bu zorluğun bir göstergesidir. Araştırmacı tarafından 1,5 ay içinde bitirilmesi planlanan saha araştırması yaklaşık 3 aylık bir sürece yayılmıştır.

Araştırma kapsamında görüşülen kişilerin kimlik bilgileri anonimleştirilmiştir. Katılımcıların çalışma kapsamında özel hayatlarını da içeren bilgilerde gizliliğin sağlanması hem sosyal hizmet hem de genel etik kuralları açısından bir sorumluluk olarak görülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SOSYAL HİZMET VE EKOLOJİ BAKIŞIYLA ÇEVRESİ İÇİNDE BİREY

Ekoloji kavramı doğa ile ilgili, doğaya içkin bir anlamı kendi içinde taşısa da, farklı alanlardan yapılan değerlendirmeler kavramın içeriğini oldukça genişletmiştir. İnsanın doğaya hakim olma durumunu, insanın yine insan üzerindeki tahakküm ilişkilerine dayandıran toplumsal ekoloji (Bookchin, 1994), ekolojik feminizm ve ekolojik etik gibi birçok alanda ekoloji kavramı tartışılmıştır.

“Çevresi içinde birey” kavramsallaştırması üzerinden ekoloji kavramını kullanan sosyal hizmet alanı da, kendi bilgi-beceri-değer yaklaşımları doğrultusunda yeni bir uygulama kanalı açmış gözükmektedir. Bireyi değerlendirirken çevresini de müdahale alanı içine katan bu yaklaşım, bireyin yalnız başına değil, çevresiyle birlikte ele alınması gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

Bu anlamıyla çevresi içinde birey yaklaşımına baktığımızda, problemlerin çözüm noktasının sadece bireyle değil, bireyin içinde bulunduğu toplumsal koşullarla sağlanabileceği belirtilmektedir. Sosyal hizmetin ekoloji ile ilişkisi de, bireyin çevresiyle birlikte ele alınması gerektiği yönündeki değerlendirmelerinde ortaya çıkmaktadır.

Bireyin sosyal ve fiziki çevresiyle bir bütün olarak değerlendirilmesi bu anlamda sorunların kaynağını da netleştirecektir. Fakat teorik ve pratik çerçevede düşündüğümüz zaman sosyal hizmetin çevre vurgusu, sosyal olanın, bir anlamda da insani ilişkilerin dışına çıkamamaktadır. Fiziki çevre-insan ilişkisini gözden kaçıran bu tür yaklaşımlar, sosyal hizmet ile ilgili kaynaklara bakıldığında da kendisini önemli derecede hissettirmektedir. Kuram geliştirme konusunda zaten kısır bir döngü içinde olan sosyal hizmetin, fiziksel olanın yani doğal çevrenin, mekanın, yaşam alanlarının insan-toplum üzerinde yarattığı etkiyi teğet geçmesi, sorunların doğru tanımlanmasının da önüne geçecektir. Fiziksel çevrenin birey ve topluluklar üzerindeki etkisinin en önemli göstergesi bu çerçevede göç alanında yoğunlaşmaktadır. Mekan/yer değişikliğinin, fiziksel çevreyi bir bütün olarak

değiştirdiği gerçeği düşünülürken, göç eylemselliği bireyin etrafında gelişen dinamiklere doğrudan etkide bulunmaktadır. Ekonomik, psikolojik ve toplumsal koşulların yaşanılan yer ile değişmesi, ekolojik yaklaşım içinde geçen fiziksel çevrenin birey ve toplum üzerinde yarattığı etkinin incelenmesini gerekli kılmaktadır. Toprağın, evin, okulun, çalışma mekanlarının ve daha birçok alanın yitirilişiyle birlikte, bireysel ve toplumsal varoluş kültürleri sekteye uğramakta, yaşam şartları değişmektedir. Bu kapsamda uzmanların göç olgusuna bakış açılarında özellikle üzerinde durmaları gereken etken; sosyal yanı sıra fiziksel çevrenin de göç etmek zorunda kalan bireylere etkisini gündeme getirmek olacaktır.

Sosyal hizmet ve ekolojik yaklaşım birlikteliğinin, fiziksel çevre yönüne yapılacak vurguda göç olgusuna değinmek, bizlere uygulama için bir alan açacaktır. Teori-pratik ikililiğini aynı çerçevede düşünmemizi sağlayacak bu yönlü bir çalışma, çevrenin fiziksel yönüne yaptığı vurgu ile ekolojik yaklaşıma, dolayısıyla da sosyal hizmet alanına katkı sağlayacaktır.

1.1. SOSYAL HİZMET DÜŞÜNCESİNİN GELİŞİMİNDE TARİHSEL ANA HATLAR¹

Sosyal hizmet ya da son zamanlardaki kullanımıyla sosyal çalışma; birey ve daha makro düzeyde toplum arasında köprü kurma amacını taşıyan, insana yardım etme düşüncesinden önce insanı anlama çabasını teorik ve pratik yaşama geçirmeye çalışan meslek olarak tanımlanabilir (Akbaş, 2014: 23). Bu çerçevede birey, aile, grup, topluluk gibi kesimlerin sorunlarını çözmeye adına atılacak adımlar, anlama çabasından sonra gelmektedir. Problemin ne olduğunu, nasıl ortaya çıktığını, kimleri etkilediğini anlamadan yapılacak müdahaleler bu doğrultuda boşa çıkacaktır. Öncelik problemi tanımak, bireylerin ve toplulukların bu süreçte hangi açılardan etkilendiğini açığa çıkartmak olacaktır.

Sistematik bir müdahale sürecinin ilk halkasını oluşturan anlama çabasının ön plana çıkarılması ise son 200 yıllık sosyal hizmet gelişim tarihinde ortaya çıkmıştır. Değişen toplumsal koşullarla birlikte sosyal hizmet alanı kendi içeriğini değiştirip,

---

¹ Bu başlık altında tartışılan bilgilerin temeli, araştırmacının Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi'nde (Kasım-Aralık 2017) yayınlanan "Medikal Modelden Çevresi İçinde Birey Yaklaşımına Geçişin Tarihsel Olaylar Bağlamında Değerlendirilmesi" makalesine dayanmaktadır.

mikrodan makroya farklı kesimlerin problemlerine cevap olmaya çalışmıştır. Bu süreç içinde özellikle ekonomik ve siyasal koşullar, sosyal hizmet alanının farklı ülkelerde farklı gelişim süreçleri içinde şekillenmesini sağlamıştır. Farklı kuramsal yaklaşımları müdahale alanı için kendine rehber edinen sosyal hizmet, gelişim çizgisini sürekli ileriye taşıyan bir konumda olmuştur. Genel anlamda medikal modelden ekolojik yaklaşım eksenine kayan sosyal hizmet tarihi, “çevresi içinde birey” kavramsallaştırmasıyla kendi içeriğini hem teorik hem de pratik sahada güçlendirmiş gözükmektedir.

Tarihin; geçmiş, şimdi ve gelecek içinde süreklilik arz ettiğini düşünecek olursak, sosyal hizmetin de çevresi içinde birey kavramsallaştırmasına varana kadar hangi koşullar içinde varlığını sürdürdüğünü anlamaya çalışmak bizlere sağlıklı bir analiz imkanı sağlayacaktır. Bu çerçevede neden-sonuç ikiliği içinde; medikal modelin hangi şartlarda nasıl ortaya çıktığı ve ekolojik yaklaşıma neden evirildiği gibi konuları aydınlatmak, araştırmanın başlangıç noktası için bir zorunluluk olacaktır. Bu yönlü bir düşünme etkinliği, detaylar içinde boğulmadan, bütüncül bir sosyal hizmet tarihi kapsamında ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

1.1.1. Sosyal Hizmet Düşüncesinin Ortaya Çıkışı

Sosyal bilimler içinde geçen birçok tartışmanın sanayileşme dönemi baz alınarak yapılması, sosyal hizmet için de geçerli gözükmektedir. Sanayileşmenin getirdiği olumsuz sonuçları ve dezavantajlı kesimler üzerinde yarattığı etkileri gidermeye çalışan disiplinler gibi, sosyal hizmet alanı da kendi payına düşeni bu dönem itibariyle yapmaya çalışmıştır.

Sosyal hizmet alanı, bir meslek olarak adlandırılmadan önce, ilk olarak dini grupların ve toplumda görece zengin olarak tanımlanan kişilerin, ihtiyaç sahiplerine yardım etmeleriyle başlamıştır. Gıda ve barınak gibi yardımların sağlanmasını üstlenen bu gruplar, sistemli bir yaklaşımdan çok dini boyutta telkin yöntemleriyle, ekonomik sorunların çözümü çerçevesinde adımlar atmışlardır. Bu tür uygulamalarla beraber Yoksulluğu Önleme Derneği, Hayırseverlik Örgütlenme Cemiyeti gibi oluşumlar, toplum içinde daha sistemli bir tarzla; sosyal vaka çalışmaları, birey ve ailelere doğrudan hizmet, işsizlik, yoksulluk, fiziksel ve zihinsel engellilere destek gibi alanlarda çalışmalar başlatmışlardır (Zastrow, 2015: 2-3).

Sanayileşme dönemi öncesinde “sosyal” alanda gerçekleşen uygulamaların devlet dışı enformel kurumlar tarafından gerçekleştirilmesine karşın, endüstri çağının hız kazanmasıyla birlikte sosyal alandaki gelişmeler devlet merkezli geliştirilmeye başlanmıştır (Özdemir, 2007: 178). Bu değişim tarihi ise; toplumsal hareketlilikler (özellikle işçi sınıfının eylemsellikleri), ekonomik etmenler (örn; 1929 Buhranı), dünya savaşları gibi dinamiklere bağlı olarak zaman içinde şekillenmiştir.

Sanayileşme dönemi öncesinde ihtiyaçların ve beklentilerin toplum nezdinde daha dar bir nüfus tarafından yaşanmasına karşın ekonomik sıkıntıların baş göstermesiyle birlikte sosyal hizmet açısından çalışmalar yaygınlaşmıştır. Sosyal hizmet alanı bu ihtiyaçlara çözüm getirebilmek adına eğitim-öğretim kurumlarıyla desteklenmiş, meslek olarak alanda ve literatürde etkin olmaya başlamıştır. Genel anlamda, meslekleşmenin ön koşulu olan ihtisaslaşma ve bilimsel gelişmeyi kendisine rehber edinen sosyal hizmet mikro, mezo ve makro alanlarda üretken bir rol oynamıştır. Devlet kurumsallığını göz önüne aldığımızda, işlevselliğini yerine getiren tüm dinamiklerle eş güdümlü olarak müdahale sahasında yer alan sosyal hizmet, bazı noktalarda ise kesintiye uğramıştır. Sosyal hizmet açısından bu eksiklik, insanlık tarihi boyunca meydana gelmiş ve gelmekte olan sosyal yardımlaşma ve dayanışma kültüründen kaynaklanmıştır. Toplumların kendi değer yargıları çerçevesinde meydana getirdikleri her türlü eylemsellik bu anlamda sosyal hizmeti boşa düşüren, mesleğin içeriğini boşaltan bir yapıya sürüklemiştir (Kut, 1998: 9-10). Yerel düzeyde meydana gelen dayanışma ve yardımlaşma kültürünü bir bütün olarak dışlamadan, kapitalizmin getirdiği ağır ruhsal ve ekonomik çöküntüyle baş edebilmek adına profesyonel çalışanlara ihtiyaç duyulmuştur. Küçük gruplardan ziyade toplumun tümünü etkileyen sorunların çözümü ancak sistemli bir çalışma ve alanında uzmanlaşmış, disiplinlerarası işbirliğini ön plana çıkaran bir yapı ile çözülebilir. Bu çalışma grubunun önemli bir öznesi de sosyal hizmet alanı ile ilişkili uzmanlarca yürütülmüştür. Sosyal güvenliğe dayanan ve toplumun tüm kesimlerini kapsayacak şekilde müdahale sistemi oluşturan uzmanlar, sorun çözme becerilerini ön plana çıkararak yardımlaşma eylemini profesyonel tarzda uygulamaya geçirirler.

Sanayileşmenin getirdiği ağır çalışma koşulları, kırdan kente göç, artan nüfus ve yoksullukla beraber toplum nezdinde de kabul görmeye başlayan sosyal hizmet, alanda daha aktif bir pozisyon almıştır. Bu süreçten sonra sosyal hizmet, meslek olarak tanımlanmış, sosyal refah devleti içinde atılması gereken adımlar bir program

çerçevesinde geliştirilmeye başlanmıştır. Bu gelişim tarihi ise; devletlerin ideolojileri ve toplumsal hareketler temelinde değişimlere uğramıştır. Liberal ekonomik modelin etkin olduğu yıllarda birey odaklı sosyal hizmet, sosyal devlet vurgusunun ön plana çıkmasının yanı sıra toplumsal hareketlerin yoğunlaştığı dönem itibariyle ise çevresi içinde birey kavramına dayalı sosyal hizmet gelişmiştir. Devletlerin ideolojik yapılanmasının uygulama sahasına yansımaları olan sosyal hizmeti bu şekilde düşünecek olursak, liberal-medikal eksenden sosyal çevresi içinde birey yaklaşımına doğru kayışı anlamada, tarihsel gelişmeler bize yardımcı olacaktır.

1.1.2. Medikal Modelin Sosyal Hizmet Düşüncesine Etkisi

Sosyal hizmetin sistematik bir müdahale geleneği yakalamasının ilk şartları I. Dünya Savaşı yıllarında oluşmuştur (Kut, 1988: 7-8). Savaşın fiziksel olarak getirdiği yıkıcı boyutlarına ek olarak psikolojik olarak da artan travmalar sosyal hizmet uzmanlarına ihtiyacı beraberinde getirmiştir. Aktif savaş yürüten askerlerin ailelerine maddi yardım temelinde sürdürülen çalışmalar bu dönemle birlikte, hem cephe gerisinde olan ailelere hem de ordu mensuplarına psikolojik destek ile devam etmiştir. Böylece psikiyatri boyutlu sosyal hizmet alanı gelişmeye başlamıştır (Acar ve Çamur Duyan, 2003: 5). Bunun yanı sıra psikodinamik kuramın da etkili olmasıyla birlikte sosyal hizmet alanı bireye odaklanan çalışmalarını sürdürmüştür. Tam da bu noktada, medikal modelin neden sosyal hizmet için bir kaynak niteliğinde olduğunu, dönemin ideolojik yapısıyla birlikte tartışmak gerekmektedir. Medikal modelin sosyal hizmet alanındaki yerini sorgulamak, çevre odaklı sosyal hizmetin de hangi süreç içinde meydana geldiğini açıklayacaktır. Bu tartışmayı ise ekonomik gelişmeler ile birlikte ele almak zaruridir. Çünkü medikal modelin etkin olduğu yıllar, liberal piyasa etmenlerinin ön plana çıktığı döneme denk gelmektedir. Liberal ekonomik düzenin tüm toplumu, özellikle de sosyal alanda meydana gelen gelişmeleri doğrudan etkilemesi göz önüne alınacak olursa, medikal model-liberalizm birlikteliği ancak tarihsel gelişmelerle ele alınabilir.

Liberalizmin kökeni olan bireyin kendini var etmesi, herkesin akıl yoluyla kendi gerçeğini ve refahını bulacağına olan inanç, toplumun bazı kesimlerini dezavantajlı gruplar haline getirmiştir (Hayek, 2009: 206-207). Bireyi esas alan bu yaklaşımın tüm toplumsal katmanlardaki karşılığı ise, kapitalizmin bireye biçtiği

değerle eşgüdümlü halde sürmüştür. Devletin piyasaya müdahale etmediği, sınıflar arasındaki farkın iyice açıldığı bir dönemde, sosyal hizmet çalışmaları da devletlerin ideolojisinin dışına çıkamamıştır. Liberalizm bu noktada, ortaya çıkan problemlerin çözümüne yönelik olarak aile kurumunu, kiliseleri ve diğer gönüllü grupları işaret etmiştir. Özellikle liberalizm şartlarında meydana gelen gelir eşitsizliklerini önlemek için atılacak adımlar da devlet tarafından üstlenilmemektedir. Nedeni ise, devletin mevcut dezavantajlı gruplara sosyal yardım sağlamasının, vergi toplamayı mecbur kılmasından kaynaklanmaktadır. Liberalizmin düşüncesine göre; devlet dezavantajlı gruplara verilmek üzere vergi toplayamaz. Bu açığı; kendi kuracağı vakıf, destekleyeceği gönüllü kuruluşlar ile çözmeye çalışır. Tek istenilen üretim-tüketim dengesinin korunmasıdır. Aksi takdirde üretilen mallar tüketilemeyecek, piyasa dengesi bozulacaktır. Bu kapsamda liberalizm, tam olarak özüne uymasa da, sürekli bir üretim-tüketim sürecine ihtiyaç duyar. Bu süreci sağlıklı sürdürebilmek içinse pragmatik de olsa bir toplumsallık fikrine kendini dayandırır. Burada toplumsallıktan bahsedebileceğimiz tek şey, ekonominin düzgün ilerleyebilmesi için toplumun tüm kesimlerinin üretim-tüketim sürecine dahil olmasına duyulan istektir.

Liberalizmin sosyal hizmet üzerindeki etkisi ise medikal model ile ortaya çıkmaktadır. Birey odaklı ekonomik yaşamın yani piyasanın, tüm yaşamı kontrol altına tuttuğu kapitalizm koşullarında, toplum odaklı çalışmaları devletten beklemek büyük bir yanılgıya yol açar. “Sosyal” adı altında devlet tarafından yapılacak tüm müdahaleler bu anlamıyla devletin ideolojik yapılanmasına ve kurumlaşmasına ters olacaktır. Yoksulluk, savaş travması gibi problemlerin asıl kaynağı olan sistemi eleştirmeden, sorunu bireyin kendisinde, geçmiş yaşamında arama düşüncesi medikal modele uygun olmaktadır.

Özetle; medikal model-liberal ekonomi birlikteliğinin dayandığı toplumsal koşullar, birey odaklı bakış açısını destekleyen bir konumda olmuştur. Devletlerin ideolojik yapılanmasını toplumlara taşıyan bir araç olarak düşünebileceğimiz sosyal hizmetin müdahale sahası bu anlamıyla liberalizm sınırlarına takılmıştır. Nasıl ki devlet, liberalizm koşullarında bireyin refahını esas almışsa, medikal model de bireyin ruhsal durumunu yine salt kendisiyle değerlendirmeye almıştır.

Piyasanın işleyişine müdahale edilmemesi gerekliliğini savunan liberal düşüncenin adalet, etkinlik, büyüme gibi sosyal refahın ana unsurlarını olumlu yönde etkileyememesinin sonuçlarının toplumlarda yıkımlara yol açması ise yeni bir

ekonomik düzenin gerekliliğini beraberinde getirmiştir. Sosyal refahın optimizasyonunu sağlamada eksik kalan klasik liberal düzenin aşılması bu anlamıyla bir mecburiyete işaret etmektedir (Özdemir, 2007: 39).

Liberal ekonomik düzen topyekun olarak geri plana atılmasa da dönemin siyasi koşulları (Doğu-Batı Blokları) içinde sosyal refah devleti yönlü adımların atıldığını görmekteyiz. 1945 yılı sonrasında başlayan bu dönemle birlikte sosyal yönü ağır basan düzenlemelerin ortaya çıkmasındaki temel nedenler; sanayileşmenin yanı sıra piyasa başarısızlıkları, modernleşme ve Marksizm olarak görülmektedir (Özdemir, 2007: 181). Bu dört temel unsura bağlı kalacak şekilde özellikle sermaye kaynakları güçlü olan Batı devletleri, sosyal refah devleti ideolojisini benimsemişlerdir. Ekonomik ve sosyal gelişmelerin birbirlerini sürekli değiştiren/dönüştüren yapısını düşündüğümüzde, sosyal refah devleti düşüncesiyle birlikte toplum içinde dezavantajlı olarak görülen gruplara yaklaşımda değişimlere gidilmiştir (Toprak, 2015: 154). Bireyi baz alarak sorunların kaynağını yine kendisinde arayan bakışın tersine, problemleri sistemsel düşünen ve bireyin içinde bulunduğu konumu tüm toplumsal dinamikleriyle yorumlayan ideolojik bakış açısının yerleşmesi 1980'lerin ortalarına kadar sürmüştür (Gül, 2008: 119-120).

1.1.3. “Sosyal” Devlet Anlayışının Ortaya Çıkışıyla Birlikte Sosyal Hizmetteki Düşünsel Dönüşüm

Liberal ekonomi-medikal model ilişkisinin etkisini kaybetmesiyle birlikte sosyal hizmet alanında yeniden bir yapılanmaya gidişin ilk adımları II. Dünya Savaşı sonrasında başlamış gözükmektedir. Bu dönem itibariyle sosyal devlet düşüncesi, sosyal hizmet bakış açısını değiştirmede önemli bir araç olmuştur. Bu yapılanma doğrudan sosyal refah amaçlı devlet ve yeni ekonomik sistem sayesinde gerçekleşmiştir.

II. Dünya Savaşı ile birlikte çevre kavramını müdahale sürecine katmayan kuramlar eleştirilerek, sosyal hizmet alanında “çevresi içinde birey” yaklaşımı geliştirilmiştir. Sorunları çevreden bağımsız düşünerek, problemin kaynağını kişinin mental sorunları olarak adlandıran medikal modelin eleştirisi, davranış problemi olan bireylerin “hasta” olarak kabul edildiği varsayımların sorgulanmasına kadar götürülmüştür. Sadece ruhsal süreçler üzerine odaklanan ve normal dışı davranış

sergileyen bireyleri şizofren, manik depresif gibi sınıflara ayıran psikiyatri alanı bu anlamıyla sorgulanarak, “çevresi içinde birey” kavramı sosyal hizmet alanına dahil edilmeye çalışılmıştır (Danış, 2006: 46). Bu değişim ise devletlerin ideolojik yapılanmasının ekonomik ve sosyal alanlardaki değişimiyle olmuştur.

Bu çerçevede yine tarihsel gelişmelere dönecek olursak, ilk olarak 1945 sonrası Avrupa devletlerinin, klasik liberalizmin çökmesiyle sosyal devlet düşüncesini hayata geçirmeye başladıklarını söyleyebiliriz. Liberalizmin etkisinin azalmaya başlaması bir anlamda her şeyin piyasa içinde kendi dengesini sağlayacağı düşüncesinin de çökmesiyle paralel gelişmiştir (Burtan Doğan, 2009: 183-220). Avrupa’da dezavantajlı gruplara yönelik sosyal yardım politikaları gelişmesi de bu döneme rastlamaktadır. İşsizlik sigortası, emeklilik gibi süreçlerin devlet içinde sistemli bir şekilde yükselmesiyle, sosyal yardımlar, dezavantajlı birey, grup ve topluluklara ulaştırılmaya başlanmıştır (Yay, 2014: 149-150). Vergilerin bir kısmının dezavantajlı gruplara aktarılması şeklinde vergi gelirleri düzenlenmiş ve böylece devletlerin de ideolojisi değişmiştir. Liberal düzende savunma, adalet dağıtma gibi görevlerin olduğu devlet teşkilatının yeni görevlerinden biri ekonomiyi düzenleme yönlü gelişmiştir (Aktan, 1995: 5). Bu çerçevede devletin sosyal odaklı görevlerinin yerine getirebilmesi için oluşan yeni düzene ayrı bir parantez açmak gerekir. Yeni düzenlemelerin toplumsal süreçlere etkisinin olabilmesi ve ekonomik düzenin işlerliğini sürdürebilmesi için kapsamlı bir bürokrasiye ihtiyaç duyulmuştur.

Devlet kurumlarının ve işlevselliğinin dar olduğu liberal bakış açısında bürokrasiye duyulan ihtiyaç çok fazla değildir (Akçakaya, 2016: 683). Fakat gelişen yeni yapılanma sürecinde kapsamlı bir bürokrasiye ihtiyaç duyulmuştur. Bürokrasi ise şöyledir; vergi toplanır, bütçe planlamasını yapılır ve ekonomi düzenlenir. Bunların bir kısmı transfer harcamalarına ayrılır ve bu işlem için büyük bir devlet örgütlenmesi gerekir. Devlet örgütlenmesi sadece ordu, yargı gibi kurumlarla sınırlı kalsaydı bütün bu bürokrasiye gerek kalmayabilirdi. Ama sigorta, işsizlik, emeklilik, sosyal yardım ve diğer faktörleri düşünecek olursak, büyük bir devlet sistemine gerek duyulur. Bu durum devlet bürokrasisi sayesinde ekonomik dengesizliklerin, vergilerin transfer yoluyla dezavantajlı gruplara dağıtılmasıyla çözülmeye çalışılmış, toplumsal çelişkiler de bu sayede “törpülenmiştir”. Artan bürokrasiyle birlikte sosyal yardımların dağılımı, sadece bireyle sınırlandırılmayacak kadar geniş bir sosyal çevre içinde ele alınmıştır. Bu çevrenin kapsamı ise özellikle ekonomik temelli

dezavantajlı grup içinde olan kesimlerle belirlenmiştir. Belirlenen grupların üretim-tüketim dengesi içinde asgari yaşam koşulları sağlanarak, sosyal politikalar toplumların en küçük yapısına kadar genişletilmiştir (Eser ve diğerleri, 2011: 203).

Böylece bireyin sorunlarını sadece kendi öznel koşullarında arama düşüncesi, sistem odaklı bakış açısına doğru evrilmeye başlamıştır. Bu çerçevede devlet, müdahale yelpazesini sadece bireyle sınırlı tutmayarak, genel anlamda bireyin çevresini de problemlerin çözümü içinde düşünmeye başlamıştır. Özetle, insan-çevre meselesinde bireyin sosyal yardıma ihtiyaç duyması, çevre ile ilgili bir sorun olarak görülmeye başlanmıştır. Bu şekilde yeni bir sosyal hizmet ideolojisi ortaya çıkmıştır. Sadece sosyal hizmet ile sınırlandırılmayacak kadar geniş bir değişimi ele alan bu yeni yapılanma süreci ise belli başlı tarihsel gelişmeler eşliğinde olmuştur.

Bu anlamda ilk olarak 20. yüzyıl başlarındaki gelişmelere bakmak gerekir. 20. yüzyılın ilk dönemlerinde devletlerin ideolojik yapılanması sosyal devlet şeklinde değildir. Devletlerin bakış açıları bireyci ve liberal hatta vahşi kapitalizmin ruhuna uygundur. Liberal ekonomi merkezli kapitalizmin sekteye uğraması ilk olarak 1929 Buhranı ile birlikte gerçekleşmiştir (Buluş ve Kabaklarlı, 2010: 3-4). Liberalizmin bu tarih itibariyle, piyasa ekonomisinin kendi başına düzeleceğine olan iddiası çökmüştür. Böylece devletlerin ideolojisini yerle yeksan eden ve bu zamanda dahi tartışılan Keynesyen teori ortaya çıkmıştır. Keynesyen model genel olarak ekonomiye devletin müdahalesini savunmaktadır (Çubukçu, 2010: 282). Yani liberalizmin kendi başına ekonomiyi düzenleyemeyeceği, tüketim ağırlıklı bir modelin getirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu tüketim ise, vergilendirmeden elde edilen gelirin, dezavantajlı gruplara “yeterli” düzeyde dağıtılmasıyla yapılacaktır. Eskiden hayır kurumlarına, kiliseye ve daha birçok gönüllülük esasına dayalı organizasyonlar, devletin üstleneceği işler haline gelmeye başlamıştır. Üretime katıl(a)mayan gruplara yapılan sosyal yardımlar bu çerçevede piyasanın kendini dengeleyebilmesi için düşünülmüş büyük bir organizasyon haline gelmiştir.

Keynesyen teorinin ortaya çıkışında, 1929 Buhranının yanı sıra bir diğer önemli neden de SSCB'nin etkisidir (Özdemir, 2007: 183-184). Sosyal olmanın ötesinde, sosyalist varlığıyla liberal ekonomiyi tehdit eden sosyalizme dayalı ekonomik koşullar, bireyci bakış açısını ve ekonomik koşulları değişime zorlamıştır. Liberalizm düşüncesinin etkisi düşmeye başladıktan sonra, toplumsalçı bakış açısı bütün Batıda daha fazla taraftar toplamaya başlamıştır.

1960'larda ise tüm Avrupa'da ideolojik bir değişim ortaya çıkmıştır. Sosyalizm kemikleşmiş bir yapıya dönüşmüş ve artık hegemonyasını yitirmeye başlamıştır. Diğer yandan, sosyalizm her ne kadar bir ütopya gibi dursa da, Avrupa devletlerinin ideolojisini değiştirmeye itmiştir. Sosyal devlet oluşumu bu gelişmelerin önemli derecede etkisiyle meydana gelmiştir. 1945 ve sonrasında savaştan yeni çıkan toplumların artan nüfusu, dezavantajlı grupların ekonomik seviyesinin artışı, faşizme karşı gelişen büyük tepki sosyal politikaların toplumlar tarafından benimsenmesine yol açmıştır.

1968 kuşağı olarak bilinen, liberalizm ve sosyal devleti harmanlayan devlet ideolojisini benimsemiş olan kuşak ise sosyal refah devletinin daha fazla toplum içine yayılmasını istemiştir. Avrupa devletleri de kitlelerin yoğun taleplerini kabullenerek zorunluluktan da olsa sosyal hakları kabul etmiştir. Sosyal hizmet alanının da bu değişimlerden etkilenmemesinin mümkün olmadığını göz önüne aldığımızda, görece daha özgürlükçü ve refahın daha fazla eşit dağılımını benimsemiş bir sistem ortaya çıkmıştır.

Vietnam Savaşı ile birlikte militarizm karşıtlığı, hümanizm ve sosyal adaletçi bir süreç içinde sosyal hizmet de devlet ve toplumların ideolojik yapılanması ile kendini yenilemiştir. Birey odaklı yaklaşımları geride bırakan sosyal hizmet alanı sorunların çözümünü sistemselsel yorumlayan bir konumda kendini bulmuştur. Çevresi içinde birey yaklaşımına uygun pratiklerin ve teorilerin revaçta olduğu bu ortam içinde gözden kaçırılmaması gereken asıl nokta ise şudur; her ne kadar toplumcu, sosyal adalete dayalı bir ivme olsa da, sosyal hizmet devletin empoze ettiği sosyal devlet ideolojisinin ötesine geçememektedir. Sosyal devlet ideolojisi içinde dezavantajlı gruplar için çalışan gruplardan (artan oranlı olarak da zenginlerden) alınan vergilerin dağıtımını organize eden sosyal hizmet, sonuç itibariyle devlet ideolojisine, devletlerin mevcut yapılanması olan burjuvaziye bağlıdır ve yapacakları sistemselsel bir çözüm getirmeye yetememektedir.

Her ne kadar özelde Avrupa için "sosyal devlet" olgusundan bahsetsek de diğer yandan kapitalizm sürdüğü sürece dezavantajlı grupların olacağına dair bir inanç vardır. Bu durumun asıl kaynağı ise; sistemin kendisinden meydana gelmektedir. Bireyin bu sistem içindeki yeri, dezavantajlı grup içinde yer alma potansiyelinden ileri gelmektedir. Özellikle dezavantajlı olma durumu içindeki bireyi ele aldığımızda, bahsedilen bireyin oluşturduğu bir gruptan bahsetmekteyiz. Burada

düşünmemiz gereken sistemin bireyi bu dezavantajlı grup içine sürüklemesi olgusu olmaktadır.

1.1.4. Sosyal Sorunların Çözümünde Ekolojik Yaklaşımın Katkısı

Sosyal sorun, zamana ve mekana göre farklılık gösteren, toplumun bir kısmı veya çoğunluğu tarafından kabul edilmiş problem olarak tanımlanabilir (Duyan ve diğerleri, 2008: 4-5). Kültür, dil, din ve devletin ideolojik yapılanması gibi değişkenlere bağlı olarak farklılık gösteren sorunların algılama düzeyi bu anlamıyla ancak zaman-mekan ikililiği içinde çözümlenebilir ve anlaşılabilir. Varlığı yadsınmayan problemlerin çözüm noktası ise sosyal sorundan etkilenen kesimleri içine alacak şekilde toplumsallaştırılır. Bir sosyal sorunun çözümü için oluşturulacak müdahale sürecinin ilk aşaması bu anlamıyla “kabul” ile oluşturulmaktadır. Varlığı kabul edilmeyen sorunlar ise hasıraltı edilmeye, inkar ve ret politikalarıyla yok sayılmaya mahkum kalırlar.

Bu noktada belirlenen sorunların çözümünde düşünmemiz gereken konu; problemin kaynağına ilişkin olacaktır. Yerel veya toplumsal olsun hiçbir sorunun birbirinden bağımsız olamayacağını düşünecek olursak, sistem içindeki her parçanın birbirini etkilediğini söyleyebiliriz (Teater, 2015: 27). Belirlenen sorunların çözümü ise; birbirinden bağımsız olmayan problemlerin etki alanı içine girdiği düşünülen tüm özneleri kapsayacaktır. Çevre kavramı burada belirleyici kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir “şeyin” çevresini, o varlığı etkileyen, değiştirip dönüştüren her şey olarak tanımlarsak çözüm noktası da sistemsel bir tarzda gelişecek, birbirinden bağımsız ol(a)mayan etmenlerin bir arada düşünülmesini sağlayacaktır (Keleş ve diğerleri, 2015: 33).

Ekolojik yaklaşımın sosyal sorunlar konusundaki katkısı bu anlamıyla daha anlaşılır olmaktadır. Tarihsel düzlemde ortaya çıkan ve sonuç itibariyle birey veya topluluklar üzerinde var olan işsizlik, yoksulluk, gıda, sağlık, barınma, göç gibi sorunların çözümü bir bütün olarak kavranmayı mecbur kılmaktadır. Bireyi çevresiyle, grupları tüm toplumla, devletleri tüm uluslararası ülkelerle bir arada düşünerek yorumda bulunmak bu anlamıyla kapsamlı bir düşünme etkinliğine hizmet edecektir.

Örneğin göç olgusunu düşünecek olursak, bir yer değiştirme hareketinde insanlar, kendilerini ait hissettikleri bir yerden başka bir mekana gitmektedirler. Burada göç etme eylemi bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Bu olgunun gerçekleşmesine neden olan olaylar zincirinin anlaşılmasını kolaylaştıracak olan şey ise, neden sorusuyla birlikte oluşur. Neden göç etmeye mecbur kılındı, göç etmeden önceki yaşanan yerdeki toplumsal, ekonomik, siyasal koşullar nelerdi gibi sorular bizleri göçün nedenlerini bulmaya yönlendirecektir. Bu nokta göçün boyutlarını anlamayı mümkün kılacak nedenleri açıklayacaktır. Sosyal bir sorun olarak nitelendirilebilecek göç olgusu böylece, göç eden kişinin kendisinden çıkartılarak, bireyin etrafında gelişen tüm etmenleri süreç içinde düşünmemize yardım edecektir. Ekolojik yaklaşımın getirdiği bütünsel yaklaşım sosyal politikaların oluşumunu, politika uygulayıcı uzmanların düşünsel kapasitelerini artıran bir etkinliktir. Bireysel sorun olarak kabul edilse bile problemlerin arka planına sistemli bir düşünme etkinliğiyle eğilmeyi mümkün kılan bu yaklaşım, olaylar arasındaki hiçbir parçanın birbirinden bağımsız olmadığı söylemiyle pratik ve teorik yapıda katkı veren bir konumdadır (Zastrow, 2015: 16).

1.2. EKOLOJİK YAKLAŞIM-SOSYAL HİZMET İLİŞKİSİNDE FİZİKSEL ÇEVRENİN ÖNEMİ

Sosyal hizmetin meslek olarak kabul edilişi ve sonrasında gelişen medikal model etkisi, salt birey odaklı düşünme ve uygulama etkinliği yönünden eleştirilmiş, daha kapsamlı bir yaklaşım ekolojik yaklaşım ile oluşturulmuştur. Çevre nosyonunun tartışma içine alınmasıyla birlikte bireye temas ettiği düşünülen tüm etmenler müdahale sürecine alınmış, sosyal hizmet teorik ve pratik olarak geliştirilmeye çalışılmıştır.

Sosyal hizmet alanında sıklıkla kullanılmaya başlanılan çevresi içinde birey yaklaşımı, problem çözme becerisinin ilk adımı olarak da nitelendirilebilir. Fakat tüm yazın çalışmalarında sıklıkla kullanılan çevre kavramı ile neyin kastedildiği zaman zaman netliğini kaybetmektedir. Ezbere bir söyleme dönüşen bu düşünce yapısıyla birlikte çevre denilince akıllara ilk olarak bireyin ailesi, eşi, arkadaşları gelmektedir. Sosyal olana yapılan bu vurguda birey ve çevresi mikro düzeyde düşünülmektedir.

Bu noktada dikkat çekilmeye çalışılan problem odağı, çevre kavramının sosyal hizmet açısından hangi açılardan ele alınması gerekliliğidir. Fiziksel ve sosyal çevrenin bir bütün olarak düşünülmesi gereken ekolojik yaklaşımda, sadece sosyal olana dair bir düşünce sistemi geliştirmek birçok açıdan eksik olacaktır. Müdahale sürecinde bireyi doğru bir şekilde değerlendirmeyi eksik bırakacak böylesi bir yaklaşım, anlama eylemini de başlamadan bitirecektir. Fiziksel çevrenin birey ve etrafındaki tüm etmenler eşliğinde ele alınması ve literatüre dahil edilmesi bu anlamda bir zorunluluk olacaktır. Ekolojik yaklaşım içinde geçen sosyal çevrenin birey üzerindeki etkisini yadsımadan fiziksel çevreye de yapılacak vurgu konunun bütünlüğünü sağlayan önemli bir nokta olacaktır.

1.2.1. Ekoloji Kavramı

Ekoloji nosyonuna bakacak olursak kavramın ilk olarak; hayvanlar, bitkiler ve inorganik çevreleri arasındaki ilişkinin araştırılmasını ifade eden Ernst Haeckel tarafından kullanıldığını görürüz (Bookchin, 1994: 100). Hackel, Yunanca'da yer, yurt anlamına gelen oikos ile bilim, söz anlamına gelen logia/logos sözcüklerinden ekoloji kavramını türetmiştir (Keleş ve diğerleri, 2015: 30).

İnsan ile doğa arasındaki ilişkinin tartışılmaya başlanması ve bu tartışmaların sosyal bilimlere kayışıyla birlikte ekoloji kavramı farklı alanlar tarafından kullanılmaya başlanmıştır.

1.2.1.1. Farklı Bir Bakış Açısı Olarak Toplumsal Ekoloji

Psikoloji, antropoloji ve daha birçok alanda kullanılan ekoloji kavramının en geniş açıklaması toplumsal ekoloji kapsamında yapılmıştır. Özellikle Bookchin'in iktidar ve tahakküm karşıtlığı üzerinden geliştirdiği toplumsal ekoloji, "*insanın doğaya hükmetmesi-sömürmesi gerektiği şeklindeki varsayımın, insanın insana hükmetmesi ve onu sömürmesinden kaynaklandığını savunur.*" (İdem, 2002: 11). Etnik köken, cinsel yönelim gibi nedenlerden kaynaklı belirli grupların tahakküm altına alınmaya çalışılması da bu anlamda toplumsal ekoloji kapsamında değerlendirilebilir (Duyan, 2010: 159).

Doğa üzerinde tahakküm kurma ve her türlü tasarruf hakkını elinde bulundurduğunu düşünen kâr mantığı, toplumsal ekolojinin tam da karşı olduğu noktada konumlanmaktadır. Bu düşünce üzerine kurulu olan sanayileşme süreciyle birlikte doğa, tamamen sömürülmesi gereken, insanın hizmetinde olan nesne konumuna düşürülmüştür (Akarsu, 2016: 24). Bu düşünceye göre fiziksel doğa ile toplumsal doğayı birbirinden ayrı görmek ya da birini diğerine öncelemek, halihazırda tahakküm ilişkilerini onaylamak anlamına gelecektir. Özne-nesne ilişkisi bağlamında insanı doğadan üstün görmek, doğanın sömürülmesinde hiçbir sınırın tanınmayacağını göstermektedir.

Özellikle de günümüzde, tabiri caizse doğanın etinden sütünden yararlanma düşüncesi, insanların yaşam imkanlarını da bitirir vaziyettedir. Tarım alanlarının daralması, sanayiye yönelik bir üretim tarzı ve tamamıyla doğanın endüstri için malzeme kaynağı olarak görülmesi gibi nedenler, başlı başına insanların hayatlarını zorlaştırmaktadır. Doğanın bu şekilde talan edilmesi bile etik açıdan değerlendirilmesi gereken bir konu olmakla birlikte toplumsal koşullar içinde daha fazla kâr uğruna yaratılan ekonomik eşitsizlik hızla büyümektedir. Bu tarz bir ekonomi-politik düzlemde, iş imkanları daralmakta, kırsaldan kente zorunlu göçler artmaktadır. Toplumsal ekoloji kapsamında bu durum, doğal kaynakların hızla tüketilmesini, insanlar arasındaki tahakküm ilişkilerinin hızla artmasıyla açıklamaktadır. Daha fazla kâr uğruna doğayı talan etmek, doğal seleksiyon koşullarının günlük hayatta da meşruluğunu kabul etmek olacaktır. Nasyonal sosyalizmin, “güçlü olan hayatta kalır” düşüncesinin günlük yaşamdaki karşılığı; insanın zaten doğa karşısında üstün olduğunu kabul etmek ve gücü elinde bulunduran iktidarın, insanlar üzerinde hükmetme duygusunu meşrulaştırmak anlamına gelecektir.

Doğa üzerinde kurulan tahakkümün açıklandığı yukarıdaki düşüncelere ek olarak kentler, yeşil alana dair hiçbir şey kalmayana kadar betonla örülmekte, daha az yer kaplayan ve daha fazla kişiyi içinde barındırabilecek dev binalarla doldurulmaktadır. Öztan’a (2009) göre insanlar bu şekilde kentleri inşa ederken, taş binalardan oluşan kentler de insanların yaşam tarzlarını, hayallerini, isteklerini açıkçası her şeyini belirlemektedir. Örneğin; “güvenliğin” ve “huzurun” temel kalesi olan site tarzı yapılaşmalar, insanların zihinlerinde korunaklı alan olarak kodlanmaktadır. Tellerle çevrili, kameralı bu tarz yapılar insanlara güvende olduğunu

hissetirmekte, dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı korkuya gerek olmadığını söylemektedir. Fakat dışarıyı yani sitenin dışı için aynı düşünceleri belirtmek oldukça zordur. İçeri-dışarı ayrımının oluşmasını vurgulayan yukarıdaki örnek, Foucault (2006)'un gözetle(n)me olarak tanımladığı toplumsal koşulların nasıl meydana geldiğini açıklamaktadır. Burada konunun bütünü gözden kaçırmadan dikkat çekilmeye çalışan asıl nokta, fiziksel çevrenin (sitenin), insanları (sitede yaşayanlar) hangi koşullarla etkilediğini göstermektir. Toplumsal ekoloji kapsamında ele alınan iktidar ilişkileri, fiziksel olan ile zihinlerde yarattığı etki itibarıyla irdelenmeye ihtiyaç duymaktadır.

1.2.2. Ekolojik Yaklaşım

Çevresi içinde birey yaklaşımı kapsamında müdahale sürecini oluşturan ekolojik yaklaşım uzmanlar için oldukça önemli bir teorik düzlem oluşturmaktadır. Fakat çevresi içinde birey kavramıyla sözü edilen çevre nosyonunun, hangi kapsam içinde değerlendirilmesi gerektiği tam olarak netleştirilememiştir. Çevre kavramı özellikle sosyal bilimlerde toplumsal ve bireysel ilişkileri açıklamak için kullanılmaktadır. Fiziksel çevrenin konu dahilinde düşünülmediği ve gözden kaçırıldığı bu tutum, sosyal hizmet alanı için de geçerlidir.

Fiziksel çevrenin müdahale süreçleri içinde değerlendirilmesi gereken önemli bir boyut olduğu gerçeği, özellikle sosyal hizmetin göç alanı ile ilgili çalışmalarında ortaya çıkmaktadır. Sanayi Devrimi ve özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrası, çalışma sahasında kabul görmeye başlayan sosyal hizmet bu çerçevede; zorunlu yer değiştirme ile yaşam alanlarını terk etmek zorunda kalan birey ve topluluklarla çalışmaya başlamıştır. Savaş ortamlarından kaçan insanların yanı sıra iç göç olarak adlandırılan zorunlu yer değiştirmelerde de sosyal hizmet farklı boyutlarda müdahale sürecine dahil olmaktadır. Sosyal hizmetin ekoloji ile etkileşimi de tam olarak burada başlamaktadır. Göç eden bireyler için geliştirilecek müdahale sürecinde bir uzman, ekolojik yaklaşımından, çevresi içinde birey düzleminden hangi boyutlarda yararlanacaktır? Bireyin çevresi deyince uzmanın tahayyül sınırları neleri kapsayacaktır? Bu gibi sorular ilk olarak müracaatçının bir bütün olarak anlaşılmasıyla, sonrasında ise bireyin çevresinin belirlenmesiyle cevaplanacaktır.

Çevreden kastın sadece sosyal ile ilgili olan değil, fiziksel olanın da anlama ve müdahale sürecine dahil olduğu bir yaklaşım, sosyal hizmetin ana gövdesini oluşturacaktır. Yine göç alanından örnek verecek olursak; zorunlu yer değiştirme ile bulunduğu yaşam ortamlarından ayrılmak zorunda kalan bireylerdeki özlem, özellikle, bulunduğu topraklara, yaşadığı evlere dönme isteği temelinde gelişmektedir. Bu anlamıyla bireyi anlamak istiyorsak öncelik; onun geçmiş yaşantısını, kültürünü, fiziksel ve sosyal ilişkilerini göz önüne alan bir çevre bakışı doğrultusunda değerlendirmek olacaktır. Sosyal çevreyi fiziksel çevreye ya da tam tersi şekilde bir önceleme çabasına girişmek, ekolojik yaklaşımı tek boyuta indirgemekten başka bir anlama gelmeyecektir.

Bu çerçevede ekolojik yaklaşım sosyal hizmet ilişkisi değerlendirilmeye, tartışılmaya ihtiyaç duymaktadır. Sosyal hizmet ile ilgili olduğu düşünülen kuramların, özellikle de çevresi içinde birey merkezli ekolojik yaklaşımın tartışmasını yapmak, mesleğin gelişimi adına atılmış önemli bir adım olacaktır. Bu kapsamda sosyal hizmet alanında sıklıkla geçen “çevresi içinde birey” kavramına ve çevre türlerine değinmek konunun bütünlüğünü anlamak açısından önemlidir.

1.2.2.1. Çevresi İçinde Birey Kavramı

Çevre kavramına bakacak olursak;

“Çevre, içinde bir şeyin var olduğu yalnızca bir bağlam ya da arka plan değildir. Bir şeyin çevresi, o varlığın kurucu bir parçasıdır. Bu anlamda çevre, bir şeyi çevreleyen (surroundings) her şeydir. Bununla birlikte, bulunduğu çevre o varlığın kurucu parçalarından biriyse, ele alınan bir çevreyi yeterince bilebilmek için çevrelenen varlığın ne olduğunu da bilmek gerekir. Çevreleyen anlamında çevre, çevrelediği varlıkla birlikte düşünülürse içeriği belirginleşir. Değilse, çevre; var olan her şeyi çevreleyen her şey anlamına gelecektir ki, böyle bir çevre kavramı hiçbir şeyi açıklama gücüne sahip olmayacaktır. Bu bakımdan, çevre ile çevrelediği varlık ilişkisi önemlidir.” (Keleş ve diğerleri, 2015: 33).

Çevrelenen tüm varlıkların ancak çevresiyle birlikte değerlendirildiğinde anlam kazanması, olay ve olguların birbirinden ayrılamayacağını da kanıtlar

niteliktedir. Şöyle ki; bizi çevreleyen çevre bizden bağımsız değildir, bizi bütünüyle kapsar ve bu şekilde anlam kazanırız. Hem sosyal hem de fiziksel çevremiz bu anlamda değerlendirilebilir.

Çevrenin farklı algılanışlarındaki temel nokta sosyal ve fiziksel çevre olarak iki temel vurgunun yapılmasında kendini göstermektedir. Özellikle sosyal bilimlerde rastlanılan bu olguda çevre denilince akıllara sosyal olan, insanla doğrudan ilgili olan gelmektedir. Bireyin etrafındaki veya daha genel anlamda tanıyıp tanımadığı tüm çevresiyle olan ilişkisine gönderme yapan Gürkaynak (1996) çevre tanımında sosyalin ön plana alınarak fiziksel olana dair düşüncelerin arka plana itildiğini göstermektedir.

Bu çerçevede fiziksel ve sosyal çevrelerin tanımını yapmak, kavramın içeriğine dair belirsizlikleri ortadan kaldırarak, insanın ilişkide olduğu alanları daha iyi tanıma fırsatı verecektir.

1.2.2.1.1. Sosyal Çevre

Sosyal ya da toplumsal çevre; insanların, toplum içinde bulunan tüm diğer insanlarla kurduğu ilişkiler bütünüdür. Toplumsal, siyasal, ekonomik türdeki ilişkiler sosyal çevrenin içeriğini belirlemektedir (Keleş ve diğerleri, 2015: 36). Çevresi içinde birey kapsamında sıklıkla işaret edilen bu kavram altında değerlendirmeler yapılmakta, sosyal çevre baz alınarak müdahale süreçleri oluşturulmaktadır.

Bireyin etrafındaki kişilerle doğrudan veya dolaylı ilişkisine göndermede bulunan sosyal çevre “ilişki” kavramı temelinde kavranmaktadır. Halbuki sosyal çevre bu sınırları aşan bir niteliğe sahiptir. Bir grup, topluluk veya toplumun üyesi olan bireylerin sahip olduğu tüm öğretileri gösteren “kültür” kavramı bu aşamada sosyal çevreyi açıklayacak önemli bir kavram olacaktır. Tüm ilişkilerimizi gösteren kültür içinde açığa çıkan pratikler sosyal çevreyi doğrudan belirlemektedir. Bireyin sahip olduğu kültür kapsamında oluşan sosyal çevre birey, aile, topluluk, toplum içinde geçen tüm ilişkileri açıklayacaktır.

Sorunların çözümü de sosyal çevrenin belirlenmesinin yanı sıra bireyin benimsediği kültürü anlama çabasıyla mümkün olacaktır. Kısacası sosyal çevre; kültür kapsamında ilişkilerimizi belirleyen her şeydir.

1.2.2.1.2. Fiziksel Çevre

Teater'a göre (2015) fiziksel çevre; insanlar tarafından oluşturulan/inşa edilen dünyanın yanı sıra doğal dünyayı da kapsar. Bu anlamıyla hem doğal çevre hem de insan eliyle yapılan çevre fiziksel kapsamındadır. Diğer bir açıklamaya göre ise fiziksel çevre;" *insanın içinde yaşadığı, varlığını, özelliğini ve niteliğini fiziksel olarak algıladığı ortamdır.*" (Keleş ve diğerleri, 2015: 35).

Sosyal çevre ile arasında keskin sınırlar yaratmadan anlamaya çalışırsak fiziksel çevre yine kültür kapsamında ele alınabilir. Kişiler arasındaki ilişkilere göndermede bulunan sosyal çevrenin yanı sıra fiziksel çevre bu kapsamda; belirli bir grubun kültürü kapsamında oluşmuş/oluşturulmuş yapılardır. Mevcut yapılar bireylerin yaşam tarzını etkilerken, bireyler de mekanları kendi kültürleri çerçevesinde etkileyebilmekte, dönüştürebilmektedirler. Türkiye'de 1950'li yıllarla birlikte kırsal alandan kentlere göçle birlikte gelen ve gecekondular tarzı mekanları oluşturan bireylerin mekan algılayışı bu kapsamda ele alınabilir.

Fiziksel çevrenin politikleştirildiği, yaşama dair bir söylemi olduğu günümüzde fiziksel olan ile sosyal olanın birbirini öncelediğinden bahsetmek oldukça zordur. Toplumsal ilişkiler içinde sosyal olana verilen değerin ve anlama çabasının aynı ölçüde fiziksel doğaya da gösterilmesi ise zorunluluktur.

1.2.3. Birey ve Topluluk Davranışlarında Fiziksel Çevre Etkisi

İnsanlık tarihinden başlayarak günümüze kadar geline süreçte, insan-çevre ilişkisi farklı şekillerde meydana gelmiştir. Avcı-toplayıcılık dönemlerinde tüketim aracı olarak kullanılan doğa, insanlığın her anlamda gelişimiyle beraber farklı ilişki yönlerine evrilmiştir. Bu süreçte insan-çevre ilişkisi, hem fiziksel hem de psikolojik olarak değerlendirmelere konu olmuştur. Bu kapsamda hem çevre hem de insan, birbirlerini etkilemiş, bu etkileşim sonucunda çevre-insan bütünlüğü ortaya çıkmıştır.

Meydana gelen çevre-insan etkileşimi toplumsal ve bireysel kapsamda davranış ortamları oluşturmaktadır. Çevrenin birey üzerinde yarattığı davranış biçimleri özellikle psikoloji alanında tartışılmaktadır. Çevre psikoloji olarak adlandırılan bu alanda çevre, insandan etkilenen edilgen yönüyle değil, bireyi değiştiren-dönüştüren tarzıyla davranış oluşturma sürecine etki etmektedir.

Çevre içinde bulunan mekan, doğal çevre gibi etmenler ile insan davranışları arasındaki karşılıklı ilişkide olduğu gibi Stokols'ün (1990) ruhani (spirituel) yaklaşımı da bu çerçevede değerlendirilmektedir. Çevrenin bir araç değil, içinde insani değerlerinin zenginleşeceği bir amaç olduğu değerlendirilmesini yapan Stokols, çevre kalitesi, fiziki konfor, güvenlik gibi ölçütlerin ötesinde çevrenin taşıdığı psikolojik ve sosyo-kültürel anlamın daha önemli olduğunu, fiziksel çevrenin sosyal olanı doğrudan etkilediğini ifade etmektedir.

Çevrenin kimlik oluşumu sürecine dahil olduğunu belirten ruhani görüşün yanı sıra, fiziksel-sosyal çevreler toplulukların kültürlerinden de etkilenmektedir (Teater, 2015: 33). Bu anlamıyla çevremiz bir nevi bizi yansıtmakta, yaşamı kaydetmektedir (İmamoğlu, 2016: 58). Örneğin etrafımızdaki arkadaşlarımızdan, oturduğumuz evin içindeki eşyalara kadar hem fiziki hem de sosyal çevremiz istek, arzu ve kişisel düşüncelerimiz doğrultusunda şekillenmektedir.

Göregenli'nin de belirttiği gibi, *“insan yaşadığı çevreyi, kenti, onun fiziksel yapısını anlamlandırmakta, seçmekte ve zihninde örgütlemektedir.”* (Göregenli, 2015: 17). Oluşturulan bu tarz bir çevrede, bireylerin etrafında gelişen olay ve olguları benimsemeleri, onlara biçtiği anlamla açığa çıkmaktadır (Mai, 2013: 107).

İnsan-çevre arasında meydana gelen bu etkileşime, sosyal hizmet alanı da çevresi içinde birey yaklaşımıyla dahil olmaktadır. Sosyal hizmet mesleği içinde kullanılan çevre kavramının zenginleştirilerek kapsam alanının genişletilmesi, bu anlamıyla mesleğin teorik ve pratik gelişimi adına ilerletici olacaktır. Bu çerçevede insanın fiziksel çevresiyle kurduğu ilişkide geçen kavramlar sırasıyla tartışılacaktır. Tartışma içindeki temel düşünce; fiziksel çevrenin birey ve toplum üzerinde yarattığı doğrudan etki olacaktır.

1.2.3.1.Mekan

Toplumun en küçük biriminden çeşitli boyutlardaki insan topluluklarına kadar her birey içinde bulunduğu çevre ile iletişim halinde olmaktadır. Dolaysız bir ilişkiden bahsediyor olsak bile insanın etrafı ile kurduğu bu iletişim, mekan olarak belirtilen düzlemde gerçekleşmektedir. Bu şekliyle mekan, geometrik bir yer tanımından ziyade toplumsal, ekonomik, psikolojik ilişkilerin gerçekleştiği bir merkez haline dönüşmektedir. Fiziksel olarak sürekli yeniden yaratılan mekan, aynı

zamanda zihinsel dünyada da yeniden biçimlenmektedir (Yıldız ve Alaeddinoğlu, 2011: 845).

Mekanın kültürü anlamada bir ipucu olarak değerlendirilebileceğini söyleyen Gül (2015) de mekanın, insan ile fiziki çevre arasında oluşan etkileşiminin tarihi kayıtlarının tutulduğu bir arşiv niteliğinde olduğunu belirtir. Mevcut arşivi inceleyen birisi de kültürel yapının bu mekan üzerindeki yansımalarını rahatlıkla görebilir. Bu çerçevede nasıl bir mekan istediğimiz sorusu toplumsal ilişki, kimlik, doğaya verilen değer, yaşam tarzı gibi etmenlerin etkisinde cevaplanacaktır (Harvey, 2013: 44).

Etrafımızdaki yapıların kimliklerimizin üzerinde yarattığı etki, duygu ve düşüncelerimizin oluşmasındaki katkı durağan olmayan yapısıyla mevcuttur. Bu durumda insan-mekan ilişkisi sürekli bir etkileşim içinde süregelmektedir. Yıldız ve Alaeddinoğlu kimlik-mekan ilişkisini;

“Kimlik oluşumu, salt toplumsal yapıya bağlı birtakım verilerden hareketle inşa edilemez ve mekansal oluşumların da bunda en az toplumsal süreçler kadar etkili olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Toplumsal pratikler, mekanı şekillendirip yaşamın belirlenmiş birtakım kodları uyarınca varlığını sürdüren alanların oluşumunu hazırlarken; mekansal örüntüler de, sosyal yapının bir yandan muhafaza edilmesinin, diğer yandan bireylere yeni bir kimlik ve ilişkiler sistemi sunmak üzere tasarlanmış bir aracı olmuştur.” (Yıldız ve Alaeddinoğlu, 2011: 855).

şeklinde açıklamaktadır. Bu açıklamada da görüldüğü gibi mekan; insanlığın kültürel, ekonomik, psikolojik değerlerinden etkilenecek inşa edilirken, mekan da bireysel ve toplumsal anlamda insanları, duygu ve düşüncelerini etkilemektedir.

1.2.3.2.Yer Kimliği

Yer kimliği, *“insanın doğal ve yapılandırılmış çevreyle, fiziksel dünyayla ve başka insanlarla ilişkilerinde tercihleri, beklentileri, duyguları, değerleri ve inançları tarafından belirlenen, yerin ve kişinin kimliğini yapısında birleştiren karmaşık bir örüntü”* (Aktaran: Göregenli, 2015: 179) olarak tanımlanmaktadır.

Doğup büyüdüğümüz ev, mahalle ve bu şekilde genişleyen fiziksel ortam, kişinin aidiyet duygusu kazanıp, etrafındakileri içselleştirdiği bir süreçte meydana

gelmektedir. Aile içindeki bireylerden komşulara kadar olan sosyal çevreye ek olarak, yaşanan ev ve mahalle de bu içselleştirme sürecindeki etmenlerdir. Bu anlamda bir yerde yaşadıkça orada aidiyet duygusu genişlemektedir. “*Bunun psikolojik içeriğine bakıldığında içerisinde mekansal belleklerin, tasvirlerin, var olan aktiviteye ilişkin mekansal çerçevelenmelerin ve örtük olan mekansal bileşenlerin olduğunu*” (Göregenli, 2015: 120) görürüz. Yer kimliğinin oluşum süreci bu anlamıyla yaşanan yerde geçmektedir. Yere bağlılığın ve sonrasında gelişmeye başlayan kimlik oluşturma süreci ise, ilk olarak çocukluk dönemlerine denk gelmektedir (Göregenli, 2015: 180). Brown ve diğerlerine (2003)’e göre bellek oluşturma süreci de yaşanan yerle kurulan bağ ile mümkün olur. Çocukluğumuzun geçtiği yerdeki hayata ilk temas etme anı ve sonrası, kimliğimiz ve belleğimiz arasında sürekli etkileşim halinde olan bir yapıda ilerler. Mikro anlamda ev ise bu sürecin başlangıç noktası olarak değerlendirilebilir. Gürkaynak bu çerçevede; “*Yer kimliği ve ben kimliğinin gelişimine ilişkin psikolojik sürecin bir parçası ve ev, yer kimliği tohumlarının ekildiği ilk mekandır yaşamda. Bu anlamda mekan, fiziksel çevre özellikleri kadar sosyal süreçleri ve rolleri de içerir.*” (Gürkaynak, 1996: 426) açıklamasını yapmaktadır.

Yer kimliğinin oluştuğu mekanların genellikle göç ile terk edilmesi ise bir anlamda içselleştirdiğimiz değerlerimizin kaybına yol açmaktadır. Evinden, yaşadığı mahalleden gitmek zorunda kalan bireylerde görülen uyum sağlayamama, çeşitli psikolojik hastalıklara neden olabilmektedir.

Yer kimliği ve mekana bağlılık ile değerlendirmeler göz önüne alındığında, Low ve Altman (1992) bu sürecin kültürel değerlerinin altı boyutta şekillendiğini belirtirler;

- 1. Aile yoluyla, kuşaklar boyunca aktarılan tarihsel boyut*
- 2. Yerle, mekanla ilişkide kayıp ya da iradi olmayan ayrılışlar nedeniyle oluşan bağlantılar*
- 3. Mülkiyet, her türlü edinme ve politik olan yoluyla oluşan ekonomik bağlantılar*
- 4. Ruhsal veya mitolojik ilişkilerle bağlantılı kozmolojik çerçeve*
- 5. Dinsel ve/veya seküler çerçeve ve kültürel olaylara katılım yoluyla gerçekleşen bağlantılar*

6. *Hikayeler, söylenceler ve yer adlarıyla bağlantılı olarak ortaya çıkan anlatıya dayalı (narrative) çerçeve* (Aktaran: Göregenli, 2015: 180-181).

1.2.3.3.Kendileme

Mekanın içselleştirildiği, organize edildiği, diyalektik olarak diğerlerine göre farklılaşan yer anlamında kendileme kavramı kullanılmaktadır (Bilgin, 1990: 63). Marksist literatürde işçinin emeğine yabancılaşması durumuna gönderme yapan kendileme, çevre psikolojisinde ise insanın yaşadığı mekanı benimsemesi anlamında kullanılmaktadır. Göregenli (2015) kendilemenin gerçekleştirilebilmesi için “kabul etme” ve “niyetlilik” kavramlarının olması gerektiğini belirtir.

“Kabul etme ve gönüllüğünün kendileme için gerekli koşullar olduğunu belirtmek, bu sürecin her durumda sahip olmayı gerektirmediği düşüncesini beraberinde getirmektedir. Kentlere, sokaklara ya da bazı genel mekanlara sahip olamayız; fakat onlara kendimizden pek çok şey katabiliriz; onlarda kök salabiliriz; bu aşinalık ilişkisi, onların kimliğini bizim kimliğimizle birlikte oluşturur ve kendiliğimizi, kimliğimizi onlarla tanımlarız.” (Göregenli, 2015: 124).

Bu açıdan kendileme, yersel kimliğin oluşmasıyla hedefine ulaşmaktadır (Bilgin, 1990: 64). Hansen ve Altman (1976)’a göre yaşanan mekanın kültürel, toplumsal, ekonomik açıdan içselleştirilememesi ise yabancılaşmaya neden olmaktadır. Göç ile yer değişikliğine tanık olan bireylerde bu durum en temel varlıklarının kaybedilmesiyle gerçekleşmektedir.

Yerin özümsememesi durumu ise, geçmişte yaşanan yere özlem duyma ve şu andaki mekanın özümsemmediği anlamına gelir. Kendilemeyle birlikte kimliklerimizin ve benliğimizin oluştuğunu düşünecek olursak, bu durumun tersinde yani mülkün-mekanın kaybında varoluşsal problemler ortaya çıkabilmektedir (Mai, 2013: 112).

1.2.3.4. Alansallık

Alansallık; bireylerin kendilerini fiziksel bir mekana ait hissetmelerini temel alan davranış biçimi olarak tanımlanabilir. Yaşanılan mekanı sahiplenmek onda

kendini bulmayı ve onu “dışarıya” karşı korumayı gerektirir. Bu anlamda alansallık bir anlamda güvenlik duygusunu da canlandıran bir kavram niteliğindedir.

Güvenlik ile alansallığın ilişkisini açıklayan Stea (1965)’ya göre alansal davranış; *“belli oranda yer kaplamak ve gerektiğinde bu yeri diğer kişilerin ihlaline karşı korumaktır.”* Yine Goffman (1963), *“sahiplik ve özel kullanım temeline dayanarak kontrol edilen yerlerin, bu mekan biçimine (alansallığa) karşılık geldiğini”* (Aktaran: Göregenli, 2015: 108) söylemektedir.

Aynı kültür, inanç ve etnik temelden olan bireylerin, belirli getto ve mahalleler içinde kümelenmesi alansallığın en büyük örneğidir. Bu mekanlarda yaşayan bireyler kendi öznel durumları kapsamında davranış kalıpları oluşturmakta ve bir anlamda özerk yapı içinde, yazılı olmayan kurallarla hayatlarını sürdürmektedirler. Bu oluşum, “içerisi” ve “dışarı” ayrımını kendiliğinden ortaya çıkarmaktadır. Homojen bir yaşam ortamında, “içerinin” kurallarına göre bir hayat tarzını sürdürmek, diyalektik olarak zıttını da beslemektedir. “Dışarı” olarak adlandırılan sahip olunamayan mekan içinde, güvenlik algısı daha açık olabilmektedir. Çünkü alansallığın kapsamı, çerçevelenen mekanın dışına çıkıldığı anda yerini güvensizlik duygusuna, tehlikeye bırakmaktadır.

1.2.3.5. Çevresel İmge

Hançerlioğlu imgeyi;

“Duyulur bir kaynaktan gelen tasarım...İnsan zihni, dış dünyanın varlık biçimlerini kendi kendinden çıkarmamış, dış dünyadan imgelemiştir. Pek açıktır ki bu imgeler, araştırmanın çıkış noktası değil, sonucudurlar. Öyleyse doğanın ve insanlığın bunlara uyması ileri sürülemez, tersine, bu imgeler doğaya ve tarihe uydukları oranda doğru olabilirler.” (Hançerlioğlu, 2013: 184) şeklinde açıklamıştır.

İmgenin, somut dış dünyanın zihinlerimizdeki genel görüntüsü olduğunu vurgulayan Lynch (1996) de şimdi ve geçmiş arasında kurulan bağlantıların imgeler sayesinde ortaya çıktığını savunur. Bu imgeler eylemlerimize yön vermekte ve duygularımız açısından büyük önem taşımaktadır.

Çevrenin algılanışı ile ilgili bireyin geçmişi ve şimdi arasında kurduğu tüm düşünce-duygular ise çevresel imge kapsamında değerlendirilmektedir. Çevreye dair

olan simgelerimiz, toplumsallaşma yönündeki etkisine artı olarak bir de toplumsal rol ve normların uygulanmasını sağlar (Mai, 2013: 107). Çevresel imge aynı zamanda, etrafımızdaki somut varlıkları içselleştirip, duygularımızı yönetmemizde de önemli bir role sahiptir. Bu kapsamda çevremizde var olan ve zihinlerimizde yer edinmiş kültürel değere sahip yapılar özellikle önem kazanmaktadır. Hatta bizim için “anlam” ifade ettiğini düşündüğümüz bir ağaç bile kültürel değer kapsamında değerlendirilebilir. Doğaya kendince anlam katan ve insanın varoluşunun bir tamamlayıcısı olarak değerlendirilebilecek her şey, çevresel imgenin bir parçası olabilme potansiyelini kendinde taşır.

İyi bir çevresel imgeye sahip olmanın güvenlikle ilişkisine değinen Lynch (1996) kişinin kendisiyle dış dünya arasındaki ilişkisinin eve sahip olmayla ve evin sınırlarının zihnimizdeki tasarımlarının, güvende olma düşüncesiyle bağını açıklamaktadır.

Nicelik olarak fark etmeksizin irili ufaklı topluluklarda, değer olarak benimsenen sembollerin, sözü geçen grubun ortak noktası olduğunu belirten Kepes (1996) bu sembollerin önemine dikkat çekmektedir. Bu anlamda ev, camii, kilise, park veya herhangi bir oluşum, bireylerin zihninde önemli olabilmektedir. Kentlerin eski yapılarının yıkılıp, kentsel dönüşüm adı altında yeni oluşumların önünü açmak da bu çerçevede değerlendirilebilir. Bir başka deyişle “*çağdaş kent için sözümona gerekli olan yıkım*” (Kökden, 1996: 38) aslında ortak olarak benimsenen değerlerin, kültürün, yaşanmışlıkların ortadan kaldırılmasıdır.

1.3. EKOLOJİK YAKLAŞIMIN SOSYAL HİZMET PRATİĞİNE KATKISI

Sosyal hizmet alanı kendi bünyesinde olumlu sonuçlar çıkartabilecek kuramlarla kendisi besleyen ve aynı zamanda değişim-dönüşümü ön plana çıkaran bir meslektir. Bu devinim içinde gelişime dair perspektifleri kendisine rehber edinmektedir. Ekolojik yaklaşımın sosyal hizmete katkısı da bu çerçevede düşünülebilir. Sosyal ve fiziksel çevrenin birey üzerindeki etkisini göz önüne alan bu tarz bir düşünme etkinliğinde bireyin ailesi, komşuları, yaşadığı mahalle ve genel anlamıyla tüm yaşamı süreç içinde birbirinden koparılmadan düşünülmektedir.

Sorun yaratan dinamikleri bir bütün içerisinde değerlendiren ve bu yönlü müdahale seçenekleri sunan genel sistem kuramının içinde yer alan ekolojik yaklaşımda birey; tüm geçmişi ve bulunduğu sosyo-kültürel çevre tarafından etkilenmekte, davranışları da bu çerçevede oluşmaktadır. Sorunların çözümü de, tüm bu dinamikleri içine alan çevreden bağımsız olamamaktadır (Duyan, 2010: 159). Bireyi tek başına değerlendirerek, çevresinden bağımsız düşünmek ise sorunların odak noktasından uzaklaşmayı beraberinde getirecektir. Sosyal hizmet ve ekolojik yaklaşımın kesiştiği odak nokta da çevresi içinde birey kavramsallaştırmasıyla sorun etrafındaki tüm dinamiklerin süreç içinde düşünülmesiyle gerçekleşir.

Çevresi içinde birey yaklaşımında edilgen yönden ziyade, insanların buldukları çevreyle dinamik etkileşime giren etken yönü ön plandadır (Duyan ve diğerleri, 2008: 52). Bu yönüyle birey pasif değil, etrafına duygu, düşünce ve pratikleriyle yön veren, aynı zamanda bu etkenler çerçevesinde etkilenen aktif role uygun olarak değerlendirilir.

Çevresi içinde birey kavramsallaştırmasının getirdiği teorik çerçevede sosyal hizmet uzmanı 3 pratik alana yoğunlaşır. Birincisi; sorunun çözümü birey üzerinden gerçekleştirilir. İkincisi; bireyin çevresiyle etkileşimde olduğu sistemlere odaklanarak, insanları çözüme ilişkin olduğu düşünülen kaynaklarla buluşturur. Son olarak ise sosyal hizmet uzmanı; sistem teorisi çerçevesinde düşünülen daha genel bir yaklaşımla sistemlere odaklanarak, sorunun asıl kaynağında reform yapmaya çalışır (Duyan, 2010: 156-157).

İlk iki madde, uzmanların mikro ve mezzo yönlü atacağı adımlardan oluşmaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarının çevresi içinde birey yaklaşımında odaklanması gereken üç maddeden reform yapma pratiği ise, sosyal eylem yapma becerisine göndermede bulunmaktadır. Baskı karşıtı uygulama içinde değerlendirilebilecek bu yaklaşımda sosyal çalışmacı, makro düzeyde devletin kurumlarında yürütülen olumsuz politikalarla mücadele içinde olur. Bir örnek ile açıklayacak olursak; barınma hakkı, hem Türkiye Cumhuriyeti anayasasında, hem de Türkiye tarafından kabul edilen uluslararası sözleşmeler kapsamında ele alınan bir haktır ve herkes için koşulsuz geçerlidir. Kentsel dönüşüm sonucunda evlerinden çıkmak zorunda bırakılan ve barınma hakkının ihlal edildiği bir durumda, uzmanların yapması gereken; bu tür politikaların karşısında sosyal eylem rolüne uygun olarak politika geliştirmeleridir. Harvey (2013)'in, bireysellik ve mülkiyet temelli

yaklaşımların, liberal-neo liberal müdahale tarzlarını anlamaktan uzak kaldığını belirtmesi bu anlamıyla sosyal hizmet mesleğine yol göstermektedir. Bu noktada sistemi sadece bireyle sınırlandırmayıp, barınma hakkının sağlanması için atılacak olan adımların tüm sistemi kapsayacak şekilde değerlendirilmesi, sosyal eylem yapma kapasitesine uygun olacaktır.

Problemleri tanımlamak ve neden-sonuç ilişkisinde değerlendirmek bu noktada ön plana çıkmaktadır. Ekolojik yaklaşım ve sosyal hizmeti bir arada düşündüğümüz zaman ise sistemli müdahale yöntemi geliştirebilmek için sorunların doğru okunması bir zorunluluktur. Keleş ve arkadaşları konuyla ilgili olarak;

“Bir ekolojik sorunun saptanması, ne ölçüde ve kimin için bir sorun olduğu, neleri ve kimleri nasıl etkilediği, çözümünün ne olduğu, çözüm talebinin hangi aktörleri harekete geçireceği, siyasal kurumların ve aktörlerin bu talebe vereceği yanıt gibi noktalar, ekolojik sorunlar ele alınırken toplumsal, ekonomik, siyasal, kültürel ve ideolojik yapıların belirleyici etkisini hesaba katmayı gerekli kılar.” (Keleş ve diğerleri, 2015: 56) açıklamasını yapmaktadırlar.

Ekolojik yaklaşım ve sosyal hizmet bir arada düşünüldüğünde ise genel anlamda 4 temel ilke ortaya çıkmaktadır.

1. *İletişim ağlarının birbirine bağlı olması.* Çevre ve birey sosyal-fiziksel tüm yönleriyle değerlendirilmelidir. Bu çerçevede ele alınan tüm dinamikler birbirinden kopuk değil, süreklilik halinde birbirlerini etkilemektedirler.
2. *Bireyler iyi bir birey-çevre uyumu için çaba harcarlar.* Bireyin kendisinde ve çevresinde olumlu özellikleri yansıtan dinamiklerin uyumlu bir düzeylilik seviyesinde ortaya çıkmasıdır. Olumsuz olarak nitelendirilen gelişmeler ise hem bireye hem de bireyin çevresinde bulunan etkenlere yansır.
3. *Ekolojik sürecin döngüsel doğası.* Sorun oluşturan ya da oluşturma potansiyeline sahip olan durumlarda, yüzeysel olarak problemin sahibine değil, problemin oluş kaynağına odaklanılmalıdır.
4. *Doğrusal olmayan.* Üçüncü maddeye paralel olarak, birey ve çevre arasında sürekli bir etkileşim olduğu, birbirlerini olumlu-olumsuz etkilediği ve bu etkileşimin de tüm dinamikleriyle beraber yaşandığı düşünülmektedir (Aktaran: Teater, 2015: 35).

Bu çerçevede çevresi içinde birey yaklaşımı, sosyal hizmetin medikal modelden uzaklaşarak, sorunları genel bir çerçevede yorumladığı ve çözüm kanalları oluşturmaya çalıştığı bir yaklaşım olarak kuramsal çerçevede önemli bir yer edinmektedir.

Ekolojik yaklaşımın sosyal hizmet uygulamasındaki yerini inceleyen literatüre baktığımızda ise genellikle bireyin sosyal çevresi ön plana alınmaktadır. Bu tarz bir yaklaşımda insani ilişkilerin dışındaki diğer dinamikler sorun yaşayan bireyin yaşamında önemli birer etken olarak düşünülmemektedir. Halbuki sosyal hizmet bireyin yaşamını bir bütün olarak ele aldığı iddiasını kendi içinde taşımaktadır. Örneğin; göç eden bireyin yeni geldiği mekandaki salt sosyal ilişkilerini göz önünde bulundurarak bir pratik sergileme geleneği, sosyal hizmet açısından büyük bir sorun teşkil etmektedir. Burada düşünülmesi gereken asıl nokta, bireyin yeni geldiği mekandaki uyum sorunlarını göz ardı etmeden, göç etmek zorunda kalan kişinin geçmiş yaşantısını, kültürünü, dini düşüncelerini, cinsel yönelimini, eskiden oturduğu evin ve mahallenin fiziksel durumunu göz önünde bulundurmaktır. Özellikle göç eden bireyin tecrübe ettiği eski fiziksel çevresi bizlere büyük bir bilgi kaynağı sunmaktadır. Bireyin ekonomik ve psikolojik koşullarını doğrudan etkileyen fiziksel çevre kesinlikle üzerinde durulması gereken önemli bir dinamiktir. Sonuç itibarıyla sosyal hizmet uzmanlarının sorunlara müdahale etmeden önce, bireyin eski yaşam deneyimlerine bağlı oluşmuş olan sosyal çevresine ek olarak göç etmeden önceki yaşadığı fiziksel ortamına odaklanması, çözüm noktasında uzmanlara bulunmaz bir fırsat sunacaktır.

1.4. BİR SOSYAL HİZMET MÜDAHALE SAHASI OLARAK GÖÇ VE EKOLOJİK YAKLAŞIMIN MUHTEMEL KATKILARI²

Sosyal ve fiziksel çevrenin birey üzerindeki etkisini ön plana çıkaran ekolojik yaklaşım, sosyal hizmet alanına düşünsel ve pratik anlamda önemli bir katkı sunmaktadır. Bu katkı müracaatçıların problemlerinin sağlıklı bir şekilde çözülmesinde anahtar rol oynamaktadır. Ekonomik ve psikolojik alanlarda etkisini

---

² Terminolojide sosyal hizmetin mi yoksa sosyal çalışmanın mı kullanılması gerektiğiyle ilgili yürütülen tartışmalar için bkz. İlhan Tomanbay (2012) Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetlerde Önce Kavram, Ankara: SABEV Yayınları.

gösteren ekolojik yaklaşımının geniş bir yelpaze alanı içinde anlama çabasını sürdürmesi sosyal hizmetin gelişmesine ön ayak olmaktadır.

Sosyal hizmet uzmanları tarafından dile getirilmeye çalışılan çevre kavramının ön plana çıkmasını sağlayan en önemli alan ise göç alanında yoğunlaşmaktadır. Sosyal ve fiziksel çevrenin değişmesini beraberinde getiren göç sürecinde, sosyal hizmet müdahalesi doğrudan bireyin etrafında meydana gelen farklılıklara odaklanmaktadır. Göç öncesi ve sonrası olarak değerlendirilebilecek bu süreçte birey; sosyal, psikolojik, fiziksel ve ekonomik değişimlerden etkilenmekte, “çevre” olarak değerlendirilen kavram birey açısından farklılaşmaktadır. Bireyin varoluşsal koşullarını içeren etmenlerin yer değiştirme hareketliliği sürecinde değişmesi bu çerçevede göç ile oluşmaktadır.

Yer değiştirme ile oluşan ve birey etrafındaki tüm dinamikleri bir bütün olarak değiştiren göç süreci günümüzde birçok coğrafyada yine birçok nedene bağlı olarak meydana gelmektedir. Ortadoğu özelinde meydana gelen savaş gerçekliği göç olaylarını arttırmakta, sınır içi-sınır dışı yer değiştirme hareketleri süreklilik arz eden bir yapıda meydana gelmektedir. Türkiye de bu göçlerden etkilenmekte, milyonlarca göçmen Türkiye’ye gelmektedir. Bu noktada birçok sorun ortaya çıkabilmektedir. Gıda, barınma, hastalık gibi etmenler öncelikle üzerinde durulması gereken konular olmakla birlikte, göç eden bireylerin kalış süresinin uzaması farklı sıkıntıların da oluşmasına neden olabilmektedir. Diğer yandan ülkeler içinde de birçok nedene bağlı olarak oluşan yer değiştirme hareketliliği göç eylemselliği içinde değerlendirilmektedir. Ekonomik, siyasi, ekolojik, etnik ve din gibi dinamiklere ya da birden fazla nedene bağlı olarak gerçekleşen iç göçler de ekolojik yaklaşım içinde değinilen sosyal ve fiziksel faktörleri pekiştiren unsurlar olmaktadır.

Hem ülke sınırları içinde meydana gelen iç göç, hem de sınırların aşılmasını gerektiren dış göç süreçlerinde sosyal hizmet uzmanları problemlerin çözümü için bütünlüklü bir müdahale süreci geliştirmeye çalışmaktadırlar. Fakat bu müdahale süreci diğer sosyal bilim alanlarında da olduğu gibi “sosyal” olanın dışına çıkamamaktadır. Fiziksel olanın bireyi hangi süreç içinde nasıl etkilediği üzerine bir düşünsel eylem gerçekleştirilmemesi, çevresi içinde birey yaklaşımının da tam olarak anlaşılmadığını gösterir. Halbuki göç alanında fiziksel çevrenin bir bütün olarak değiştiğini düşündüğümüzde bu noktanın daha da fazla ön plana çıkartılması gerekmektedir. Ekolojik yaklaşım, sosyal hizmet müdahale sürecinde bireyi salt

kendisiyle ve sosyal çevresiyle değerlendirmeyi değil, fiziksel çevrenin de fiziki ve psikolojik olarak birey üzerinde yarattığı etkileri gündeme getirmeyi amaçlamaktadır. Hem dış göç hem de iç göç ile yer değiştirme hareketliliği içinde olan bireylerde bu vurguyu ön plana çıkarmak, müdahale sahasında sorun çözme yetkinliğini arttıracak bir noktaya temas etme anlamına gelecektir. Özellikle de iç göç ile yaşadığı yeri zorunlu olarak bırakmak durumunda olan bireylerde bu durum daha da fazla önem kazanacaktır. Yaşadığı mekanla bütünleşmiş, belli bir tarihsellik içinde mekan-insan birlikteliğinin kurulduğu yerlerde fiziksel çevrenin önemi bir kat daha artmaktadır.

Bu çerçevede sosyal çevre vurgusunu yok saymadan ekolojik yaklaşım içinde geçen fiziksel çevrenin göç eden bireyler üzerinde yarattığı etkiyi konu edinmek sosyal çalışma alanı için bir zorunluluktur. Sosyal hizmet alanının bu konuya fazla yer vermeyişi kaynak bulmakta zorluk yaratsa da, düşünsel süreç içinde de olsa fiziksel çevreyi gündemleştirmenin önemli olacağı düşünülmektedir.

1.4.1.Göç Eylemi

Doğal toplumdan kapitalist topluma kadar olan süre zarfında, farklı nedenlerle meydana gelen göç zamanın siyasi ve toplumsal yaşam koşulları içerisinde tanımlanabilecek dinamik bir süreçtir. Öyle ki; avcı-toplayıcılıkla yaşamlarını idame ettiren topluluklar ihtiyaç temelinde yer değiştirmeye başvururken, kapitalist toplumda dini, etnik, siyasi ve daha birçok nedenden dolayı insanlar göçe zorlanmaktadırlar. Zorunluluğu içerisinde barındıran göçle birlikte birçok insan bağlı oldukları coğrafyadan, kültürden kopmaktadır.

Bir anda olup biten bir fenomenden ziyade bir zaman dilimi içinde sürekli evrimleşen ve devinim gösteren göç, yeni göçlerin hem aracı, hem de sonucu olarak yeni koşullar yaratan bir kavramdır (Sert, 2012: 40). Bu çerçevede göçü farklı nedenlere bağlı olarak insanların yer değiştirmesini zorunlu kılan ve sonrasında olumlu-olumsuz olayların başlangıcını yapan bir süreç olarak tanımlayabiliriz.

Bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasi sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketini inceleyen göç, ulus-devlet yapısı içinde iki farklı şekilde meydana gelmektedir (Marshall, 2005: 685). Ulus-

devlet yapısının sınırları içindeki yer değiştirme hareketleri iç göç, sınırlar ötesi oluşan hareketlilikler ise dış göç olarak tanımlanmaktadır.

İnsanlık tarihi boyunca meydana gelen göç hareketliliğiyle birlikte, göçün nedenleri ve sonuçları üzerine çeşitli tartışmalar gerçekleştirilmektedir. Göçün zorla(n)ma, zorunluluk temelinde gerçekleşmesine vurgu yapan açıklamalar içinde en yaygın olanı itici-çekici faktörleri referans alır. Giddens konuyla ilgili;

“Göçle ilgili çok sayıda eski kuram, itme ve çekme etmenlerine odaklanmıştır. İtme etmenleri, savaş, kıtlık, siyasi baskı ya da nüfuz baskıları gibi insanları göçe zorlayan, kaynak ülke içerisindeki dinamiklere atıfta bulunur. Bunun tersine çekme etkenleri, gidilen ülkelerin göçmenleri çeken özellikleridir, örneğin gelişen emek pazarı, daha iyi yaşama koşulları ve düşük nüfus yoğunluğu başka bölgelerdeki göçmenleri çekebilmektedir.”
(Giddens, 2012: 570) yorumunu yapmaktadır.

Giddens’in itici-çekici etmenlerini daha da genişleten Öberg (1994) ise yumuşak ve sert faktörlerle göçün nedenleri üzerine yeni bir düşünce alanı açmıştır. Yoksulluk, işsizlik gibi nedenleri yumuşak, silahlı çatışma, insani kriz tarzında oluşan olguları ise sert faktörler olarak tanımlayan Öberg, bu anlamıyla göçün ortaya çıkış koşullarını açıklamaya çalışmıştır.

İtici-çekici ve yumuşak-sert faktörleri düşündüğümüzde ekonomik, siyasi, kültürel ve dini nedenlere bağlı olarak birey veya gruplar göçe zorlanmaktadır. Bu tanımlamalar içinde eksik kalan nokta ise çevresel faktörler olmaktadır. Çevresel faktörlere bağlı olarak göç etmek zorunda kalan kişi(ler) olarak adlandırılan bu grupta; sel, heyelan, deprem, HES, baraj gibi nedenlere bağlı olarak insanlar göç eylemine yönelmektedir. Mutluer ve Südaş’a (2013) göre bu grupta tanımlanan bireyler uluslar arası sözleşmelerin içinde yer alamamaktadır.

Göç yazınında açıklanmaya çalışılan tüm faktörleri göz önüne aldığımızda tartışılması gereken konulardan birisi de; sayılan tüm nedenlerin gönüllük-gönülsüzlük esasına dayalı olup olmadığı noktasındadır. Serbest iradeye sahip ekonomik göçmenleri gönüllü, siyasi mülteciler, sürgün edilenler ve sığınmacıları gönüllü olmayan göçe örnek gösterildiği bu ayrımın isteğe bağlılık üzerinden bir tartışma gerçekleştirilmektedir (Sert, 2012: 30). Bu tartışmanın tam tersine çoğunlukla gönüllü kabul edilen çalışma amaçlı göçlere dikkat çeken Peker ve Sancar (2001) ise, burada belirtilen yer değiştirme hareketlerinin nedenini,

yoksulluktan kurtulma isteğine bağılı olarak gerçekleşen zorunlu bir hareket olduğunu belirtmektedir. Bu dūřinceye gōre tōm gōçler nedenleri farklı olmakla birlikte zorunluluk temelinde gerçekleşmektedir.

1.4.2. Tōrkiye'nin İ Gōç Tarihi ve Özellikleri

Sınırlar içindeki yer hareketliliğini açıklayan i gōç, Tōrkiye tarihinde 1950'li yıllarla başlayan ve gōnümüzde de halen devam eden bir sōrece gōndermede bulunan bir kavramdır. Yařanan i gōçler Őzellikle istihdam alanı dūřuk olan bōlgelerden, sanayileşmenin ve daha bir çok imkanın olduğu bōlgelere doğru bireysel ve kitlesel hareketlilikler halinde gerçekleşmiştir ve gōnümüzde de bu sōre devam etmektedir.

Yıllara gōre farklı dinamikler eşliğinde artış ve azalış gōstermesine rağmen, genel anlamıyla Tōrkiye'de sōrekli bir gōç hareketliliğinden bahsetmek mōmkündür. Kırdan kente olan gōçōn literatōrdeki kullanımına ek olarak, kentten kıra, kentten kente gibi gōç tōrleri de bu anlamda Önem kazanmaya başlamış gōzōkmektedir.

Konu itibariyle kırdan kente olan gōçlere bakacak olursak Özdemir (2012)'in Cumhuriyet tarihi içindeki i gōçleri 1923-1950, 1950-1960, 1960-1980 ve 1980 olarak sınıflandırdığını gōrōrōz. Tablo 1'de de rahatlıkla gōrōlebileceėi ũzere, 1950'li yıllara kadar ciddi bir i gōç hareketliliğinden sōz etmek yanlış olacaktır. Hem hayvancılık hem de tarımın ekonomiye yōn verdiği bu sōre zarfı içinde, kente gitme zorunluluğu henōz doğmamıştır. Sanayileşmenin de tam anlamıyla gelişme gōsterememesi bu dōnemde henōz Önem kazanmayan i gōçleri açıklamaktadır.

Tablo 1: Tōrkiye'de Sayım Yıllarına Gōre Nōfus, Kent ve Kır Nōfusu

Yıllar	Genel Nōfus	Kent Nōfusu	Kent (%)	Kōy Nōfusu	Kır (%)
1927	13.648.270	3.305.879	24.22	10.342.391	75.78
1940	16.158.018	3.802.649	23.53	12.355.376	76.47
1945	17.820.950	4.346.249	24.38	13.474.701	75.62
1950	18.790.174	4.687.102	24.94	14.103.072	75.06
1955	20.947.188	5.244.337	25.03	15.702.851	74.97
1960	24.064.763	6.927.343	28.78	17.137.420	71.22
1965	27.754.820	8.859.701	31.92	18.895.089	68.08
1970	31.391.421	10.805.817	34.42	20.585.604	65.58

1975	35.605.176	13.691.101	38.45	21.914.075	61.55
1980	40.347.719	16.869.068	41.80	23.478.651	58.20
1985	44.736.957	19.645.007	43.91	25.091.950	56.09
1990	50.664.458	26.865.757	53.02	23.789.701	46.98
1995	56.473.035	33.326.351	59.01	23.146.684	40.99
2000	67.803.937	44.006.274	64.90	23.797.653	35.10
2007	70.487.917	49.747.859	70.57	20.838.397	29.43
2008	71.517.100	53.611.723	74.96	17.905.377	25.04
2009	72.561.312	54.807.219	75.53	17.754.093	24.47
2010	73.722.938	56.222.356	76.26	17.500.632	23.74

Kaynak: TÜİK (Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu,2011).

1940'ları sonu itibariyle II. Dünya Savaşı'nın etkisiyle pahalılaştıran tarım ürünleri, bunun sonucunda küçük toprak sahiplerinin arazilerini genişletmek istemesi ve dolayısıyla da toprakların işletilmesini üstlenecek nüfusa duyulan ihtiyaçtan dolayı kır nüfusunun arttığını görmekteyiz (Özdemir, 2012: 3). Kırsal bölgelerde artan nüfusun tarım arazileri üzerinde yarattığı yoğun baskı ve tarımda makineleşmeye gidilmesi de özellikle üzerinde durulması gereken bir konudur (Kentleşme Şurası, 2009: 15). Marshall Yardımı programı ile Türkiye'de kullanılmaya başlayan traktörler ile bu süreç desteklenmiş ve tarım arazilerindeki iş gücü ihtiyacı da bu dönemle birlikte azalmaya başlamıştır (İ.Keleş, 1997: 172). Tek neden olmamakla birlikte traktör kullanımının artışı ve tarım arazilerinde kullanılmaya başlayan modern yöntemler, 1950'li yıllardan itibaren kırsal alandaki nüfusun azalıp sanayileşmiş kentlere doğru göç etmesine neden olmuştur.

1950-1960 yılları arasında da tarımda artan makineleşme ve modern yöntemlerin kullanımı, fazla işgücünün kentlere doğru olan göçünü hızlandırmıştır. 1960-1980 arasında ise Batıda yoğunlaşan sanayileşmeyle birlikte iç göç hareketliliği en yüksek seviyelere ulaşmıştır.

Geçmiş yıllardaki nedenler ve sanayi tesislerinin Batıda konuşlanmasına ek olarak, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde yaşanan savaşın getirdiği ağır fiziksel ve ruhsal yıkımlar da 1980 sonrasında yaşanan iç göçleri arttırmıştır. Şen'e (2014) göre; özellikle Doğu ve Güneydoğu Bölgeleri'nde çatışmalardan fiziksel ve ruhsal olarak etkilenen insanların siyasi karakteri, istihdam amacıyla metropol

şehirlere gelmek zorunda kalanları açıklayan ekonomik dinamikler ve hızlı nüfus artışı, tarımdaki dönüşüm gibi olgulara vurgu yapan sosyo kültürel yapılar, iç göçün ortaya çıkmasındaki temel nedenlerdir.

Geçmişte ve günümüzde gelişmenin tüm bölgelere eşit bir şekilde dağıtılamamasıyla açıklanan iç göçler, ülkelerin gelişmişlik seviyesini de gözler önüne seren bir konumda olmaktadır. Şöyle ki; istihdam alanları, sanayi ve diğer hizmetlerin Türkiye'nin tüm bölgelerine eşit bir şekilde ulaştırılamamasından kaynaklı insanlar özellikle Batı'da bulunan şehirlere gitmek zorunda kalmaktadır (Genç ve Kara, 2016: 32).

Diğer taraftan kırsal alanlardan kentlere göçle birlikte birçok sorun ortaya çıkmıştır. Kentleşmenin sanayileşmeyle paralel olarak geliş(e)memesinden dolayı çarpık kentleşme ya da sanayileşmesiz kentleşme olarak kavramsallaştırılan süreç başlamıştır (Sağlam, 2006: 37). Şen'e göre (2014) kentlerin, barındırdığı nüfusu özellikle ekonomik anlamda besleyememesinden kaynaklı olarak; hızlı ve çarpık kentleşme, çevre sorunları, konut sorunu ve gecekondulaşma, işgücü ve istihdam yapısındaki değişim, bütünleşme sorunu gibi sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Kırsal bölgelerden kentleşmenin yoğun olduğu yerlere göç eden bireylerin karşılaştığı en önemli sorunlardan bir tanesi de uyum sağlama problemidir. Tuzcu ve Bademli (2014)'ye göre; yeni geldiği yerin kültürünü tanıma ve bu kültüre uyum sağlama konusunda çoğu zaman bireyler sıkıntı çekebilmektedirler. Anksiyete, stres bozukluğu, depresyon gibi sağlık sorunlarına neden olan bu süreçte, bireyin baş etme mekanizmasını güçlendirmek için belli başlı uygulamalar hayata geçirilmeye çalışılmaktadır.

İç göç sürecinde dezavantajlı olarak nitelendirilen gruplara yönelik çalışmalar çeşitli disiplinler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu süreçte sosyal hizmetin de birçok sorumluluğu ortaya çıkmaktadır. Göç edenlerin uyum sorunları üzerine yoğunlaşan sosyal hizmet uzmanları, bireylerin sorunlarla baş etme yöntemleri üzerine güçlendirici uygulamaları hayata geçirmeye çalışmaktadır.

Sosyal rolün kaybı, yoksulluk, yaşama dair öğrenilmiş olan alışkanlıkların değiştirilmesi, yabancılık hissi gibi sonuçlara neden olabilen iç göçün getirdiği sorunlara sosyal hizmet, toplum merkezleriyle çözüm getirmeye çalışmıştır (Alptekin ve Şahin, 1999: 315).

Hizmetlerin organize ve toplu bir şekilde verilebilmesini sağlayan toplum merkezleri, iç göç sonucunda oluşan problemlerin çözümü için oluşturulmuş en önemli kurumlardan bir tanesidir (Çamur, 2002: 45-50; Karataş, 2002: 62-66). Koçyıldırım'a (1999) göre sosyal hizmet uzmanları, toplum, grup ve bireylerle toplum merkezleri³ arasındaki ilişkinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesini için hizmetler arasında etkin bir eşgüdüm sağlayarak toplum merkezlerini aktif birer kuruma dönüştürmekle sorumludurlar.⁴

1.4.3. Sosyal Hizmetin Göç Alanına Yaklaşımı ve Kentleşme Olgusu

Sosyal hizmetin ortaya çıkış koşullarını yaratan sanayileşme dönemi, Türkiye'nin mevcut sürece daha geç girmesinden dolayı 20. yüzyılın ortalarında ortaya çıkmaya başlamıştır. Sanayileşme ile birlikte kırsal alana yönelik yatırımların düşmesi, sanayi kentlerine olan ilgiyi arttırmış böylece Türkiye'nin batısına olan göçler artarak devam etmiştir. 20. yüzyılın ortalarında meydana gelen gecekondulaşma, kırsal alandan kentlere göç gibi olgular da bu dönemde sosyal hizmetin önem kazanmasını sağlayacak bir alan açmıştır.

Göç alanına, ülke içinde meydana gelen yer değiştirme hareketleriyle müdahil olan sosyal hizmetin “dış göçe” dair ilgisi ise ilk olarak Türkiye'den ülke dışına giden işçilerle olmuştur. Gidilen ülkedeki uyum sorunlarının irdelendiği bu süreçle birlikte sosyal hizmet, göç alanı ile ilgili düşünsel ve pratik çalışmalarda bulunmuştur (Demiröz, 2000: 194-204; Küçükkaraca, 1999: 313-324). Ortadoğu'da yaşanan savaş koşulları ve Türkiye'nin Batı'ya açılan kapının sınırında olması gerçekliği de, Türkiye'ye olan göçleri arttırmış ve sosyal hizmet kendi uygulama sahasına yer değiştirme hareketlerini sokmuştur. İç göç ve kentleşme ilişkisiyle yaşanan bu süreçte sosyal hizmet müdahale odağını; bireyi güçlendirme, sosyal politika geliştirme, katılımcılığı teşvik etme yönünde geliştirmiştir (Kut, 2002: 7).

---

³ Toplum Merkezleri, ÇOGEM ve Aile Danışma Merkezlerinin 2000-2010 arasında geçirdiği dönüşüm ve söz edilen kurumların Sosyal Hizmet Merkezi adı altında birleştirilmesiyle ilgili bkz. Akkuş, Pınar (2016). Sosyal Risk Altındaki Çocuklar İçin Sosyal Hizmetler: 2000 Sonrasına İlişkin Bir Değerlendirme.

⁴ Toplum merkezlerinin yanı sıra Aile Danışma Merkezleri, Gündüzlü Çocuk ve Gençlik Merkezleri gibi kurumlar Sosyal Hizmet Merkezleri adı altında toplanmıştır. İlgili yönetmelik için bkz. www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/02/20130209-3.htm

Göçün sonuçlarını göz önünde bulundurarak sosyal hizmet müdahalesinin geliştirilmesi bu anlamıyla hem literatüre hem de uygulama sahasına yansıtılmıştır.

Sosyal hizmetin göç konusuna olan ilgisi ise kentleşme olgusuyla paralel bir şekilde gelişmiştir. Keleş'e göre kentleşme;

“Sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında, artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan nüfus birikimi sürecidir.” (Keleş, 2002: 22).

Birçok farklı disiplinin ilgi alanına giren kentleşmenin konu sınırları içine sosyal hizmet de girmiş bulunmaktadır. Kendine özgü bir sanayileşme ve kentleşme süreci yaşayan Türkiye'nin sorunlarını irdeleyen ve doğru bir sosyal hizmet müdahalesini geliştirmeye uğraşan bu çalışmalar önemli bir yerde konumlanmaktadır (Tufan, 2002: 9-15; Onat, 2002: 26-32; Karataş, 2002: 62-66; Onat, 2001: 415-423).

Sürekli bir yer değiştirme hareketliliğinden bahsettiğimiz bu yapı içinde göç, bitmeyen, sorunların yeniden ve yeniden ortaya çıkmasına neden olan bir konumdur. Sonuç itibariyle tüm göçlerin zorunluluğu içinde barındırması gerçekliğini düşünecek olursak, göçün nedenleri ve sonuçları kapsamında sosyal hizmet konuya eğilmek, yeni tartışma alanları açmak zorundadır.

Gidilen yere uyum, sağlık, gıda, barınma gibi kentleşme-göç ilişkisinde ele alınan başlıklara ek olarak, bireylerin ruhsal durumu, kadın ve çocukların göç sürecinde yaşadığı sorunlar, yerel halk-göç eden çatışması gibi konular tartışılmayı beklemektedir. Böylesi bir durum içinde de sosyal hizmet alanına önemli görevler düşmektedir. Hem teorik hem de pratik açıdan sosyal politika geliştirme becerisini ön plana çıkarması gereken sosyal hizmet uzmanlarının akademik açıdan da üretkenliğini ön plana çıkarması gerekmektedir.

İç göç odaklı çalışmalar yürüten bu tarz mekanizmaların yanında, Türkiye'ye gelen sığınmacıların da sosyal hizmet müdahalelerine ihtiyaçları bulunmaktadır. Türkiye'ye yurt dışından gelen sığınmacılara yönelik sosyal hizmet müdahaleleri genel olarak buradaki kaynakların ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması çerçevesinde atılmaktadır. Halbuki yapılması gereken ilk önce mültecilerin öznel durumlarını kabul ederek onlara yönelik bir müdahale sistemi oluşturmaktır.

Sosyal hizmetin göç alanına yaklaşımı günün sonunda; 1950’li yıllarda kırsal bölgelerden kentlere yaşanan iç göç ve ülke dışına çıkan işçi göçleriyle sınırlı kalmıştır. Bu iki durumun yanı sıra birçok nedenden kaynaklı da göçün yaşandığını belirtmek gerekir. Bunlardan bazıları; ülke içinde çatışmalı süreçlerden kaynaklı yaşanan iç ve dış göçler, baraj, HES gibi yaşam alanlarını tahrip edilmesine neden olan durumlardan kaynaklı yaşanan iç-dış göçlerdir. Sosyal hizmet literatüründe kısır bir alanı temsil eden bu konular, toplumumuzun büyük bir bölümünü etkilemekte olan olaylardır. Ekolojik yaklaşım çerçevesinde, fiziksel çevrenin birey ve topluluklara olan etkisinin net bir şekilde görülebileceği ve analiz edilebileceği bu gelişmeler sosyal hizmet açısından da ele alınması gereken konulardır.

1.4.4. Ekolojik Yaklaşımın Göç Eylemini İncelemede Muhtemel Katkıları

Kapitalizmin tüm toplumsal katmanları yoğun bir şekilde etkilemesi, sonrasında ise yaşanan dünya savaşları, ekonomik buhranlar gibi etmenlerle devlet yapısının görece sosyal oluşuyla sosyal hizmet alanı da değişime uğramıştır. Klinik-medikal model anlayışından, sistem-ekolojik yaklaşım anlayışına kayan bu yapı içinde birey, çevresiyle değerlendirmeye alınmıştır. Zorunlu bir değişimi ifade eden yeni düzende bireyin etrafında gelişen tüm dinamikler, problemlerin çözüm arayışlarında ana etkenler olarak belirlenmeye çalışılarak “çevresi içinde birey” anlayışı sosyal hizmetin ana gövdesini oluşturmuştur.

Ekolojik yaklaşımın sosyal hizmet bağlamında doğrudan kullanılabilmesini sağlayacak konu bütünlüğü göç alanında rahatlıkla görülebilecektir. Şöyle ki; yer değiştirme bireyin hem fiziksel hem de sosyal açıdan eskisi gibi olmayacağı bir konumu imlemektedir. Göç etmeden önce yaşanan mekanın birey üzerindeki etkisi ve tam tersi bir açıdan bireyin mekana yüklediği anlam değişikliğe uğramaktadır. Fiziksel çevrenin göç ile değişikliğe uğramasının yanı sıra sosyal olarak nitelendirilen arkadaş çevresi, aile gibi yapılar da kısmi değişimlere neden olabilmektedir. Daha genel anlamda ise kültür ve ekonomik yapı değişmektedir. Tüm bu etmenleri göz önüne aldığımızda, bireyin önceki-şimdiki yaşamına dair bir karşılaştırma yapıldığında çevrenin farklılaştığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Çevresi içinde birey kavramını göç süreci içinde değerlendirdiğimizde ise, değişen dinamiklerin göz önüne alınarak atılacak adımlar netleşecektir. Temel

ihtiyaçların (barınma-gıda-sağlık) yanı sıra, bireyin göç ettiği yeni çevresine uyumunu arttıracak çalışmalar da bu çerçevede belirlenecektir. Bu çalışmaların ana gündemi bireyin yeni geldiği mekanda sosyal ve fiziksel uyumunu sağlayacak politikalar geliştirmek olacaktır. Sistemli bir çalışmayı gerektiren bu yapı içinde öncelik daha önce de belirtildiği gibi temel ihtiyaçların temin edilmesi ve bu araçların dağıtımıyla ilgili olacaktır. Özellikle savaş, hastalık, doğal afet gibi nedenlerden kaynaklı olan toplu göçler bu konunun doğrudan etkisi altındadır. Diğer yandan ülke içindeki kırsal alandan kent yaşamına gelenler için “yabancılığı” ortadan kaldırmaya yönelik adımlarla ilgilidir. Tam da bu noktada çevre etkenini, gelen kişi ya da kişilerin önceki yaşamını esas alacak şekilde düşünmek gerekecektir.

Genellikle sosyal açıdan incelenen ve literatürde sosyal açıdan uyumu ele alan çalışmalar bu konuda yeterli bilgiyi bizlere sunmaktadır. Eksik kalan yön ise bireylerin göç etmeden önceki mekana bağlılıklarını göz önünde bulundurma yönünde olacaktır. Mekanın bireyler için, özellikle de tam olarak kent yaşamını deneyimlememiş insanlar için daha farklı olabileceğini akılda tutmak gerekecektir. Bu durum kent yaşamının tam ortasında doğup-büyüyenler açısından belirleyici olmasa da, kırsal alanda yetişen ve sonrasında zorunlu nedenlerden kaynaklı, tecrübe ederek yaşamını sürdürdüğü mekanı bırakmak zorunda kalanlar için daha farklı olabilmektedir.

Bu çerçevede fiziksel çevrenin birey üzerinde yarattığı sahiplenme duygusu, alışlagelmiş mekanın zihinde yarattığı imge ve yerin içselleştirilmesi olguları göç etmek zorunda kalanlar için düşünülmesi gereken konulardır. Bireyi anlamak sadece sosyal çevrenin kişi üzerindeki etkisiyle değil fiziksel çevrenin de süreç içinde düşünülmesiyle gelişecektir.

Fiziksel çevrenin göç sürecinde gündem haline getirilmesi ise bu çalışma kapsamında ekolojik yaklaşımın sosyal hizmet uygulamasındaki yerini sağlamlaştıracaktır. Sosyal hizmet içinde başvurulan kuramların pratik sahadaki karşılığını yansıtacak bu yönlü bir tartışma, çevresi içinde birey kavramsallaştırmasının netleşmesine de katkı sunacaktır. Ekolojik yaklaşımın çalışma aşamasında göç ile ilintilendirilmesindeki asıl gaye ise; fiziksel çevrenin bireyi anlamada önemli bir dinamik olarak ileri sürülmesinde ortaya çıkmaktadır. Bu şekilde bireyin sosyal çevre ile ilişkisine ek olarak, yazında eksik olduğu düşünülen fiziksel çevre de düşünme etkinliğinin içine çekilmeye çalışılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKÖZÜ VE TUZLUÇAYIR MAHALLELERİNDE GÖÇ VE FİZİKSEL ÇEVRE

2.1. ARAŞTIRMA ALANI OLARAK ANKARA

Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte Ankara ili, siyasi rejimin Batılı olma ve görünme arzusunun bir yansıması olarak gelişme göstermiş bir kenttir. Bu çerçevede Ankara'nın şehir planlaması ve imar faaliyetleri diğer illerden daha önce oluşturulmaya çalışılmış, modern bir görünüme sahip olması için gerekli yatırımlar devlet eliyle gerçekleştirilmiştir. Fakat modern görünümlü bir başkent yaratma arzusu 1950'li yıllara kadar barakalarla, 1950 sonrasında ise gecekondulaşma ile kesintiye uğramıştır.

Ankara ilinin görünümünde yaşanan tarihsel değişim ve gecekondulaşma olgusu araştırma sahası olarak belirlenen Mamak ilçesini doğrudan etkilemiştir. Çankaya ve Altındağ'ın yanı sıra gecekondulaşmanın ve devletin konut politikalarının merkezinde bulunan Mamak ilçesi göç eden grupların siyasi, etnik ve mezhepsel yapısıyla da diğer bölgelerden farklı bir konuma sahiptir. Sünni-Türk kimliğinin dışında bir göç merkezi haline gelen Tuzluçayır ve Türközü Mahalleleri bu anlamda incelenmeye ihtiyaç duymaktadır.

Bu çerçevede Ankara'nın geçirdiği tarihsel sürecin yanı sıra gecekondulaşma olgusu ve Mamak ilçesine bağlı Türközü ve Tuzluçayır Mahallelerin bahsedilen süreçten nasıl etkilendiği bu başlık altında incelenecektir.

2.1.1. Ankara Tarihi

Wirth'e göre kent; *“yalnızca günümüz insanına büyük bir oranda iş ve yerleşim olanakları sunan bir yer değildir, aynı zamanda dünyanın en uzak yerlerini kendine çeken, türlü bölgeleri, insanları ve etkinlikleri bir düzene göre biçimlendiren, ekonomik, siyasi ve kültürel yaşamın öncüsü ve denetleyicisi konumunda olan bir merkezdir.”* (Wirth, 2002: 78). Nüfusun yoğunlaşması ve farklı

kültürlerin belli kurallara göre yaşaması bu anlamda kent yapısı içinde gerçekleşmekte, nüfusun büyüklüğü ve heterojenliği kente çoğulcu bir yapı kazandırmaktadır (Özgür ve Uluocak, 2011: 232). 1920'lerle birlikte ticaret ve hizmet sektörünün başlamasıyla birlikte ülke insanını kendine çeken Ankara ili de, Cumhuriyet'in kurulmasından sonra kendine özgü bir nüfus yoğunluğu ve kültürel yapıyla gelişim göstermiştir.

Geray (2000)'a göre ulaşım ve iletişim ağları açısından merkezi konumda bulunan Ankara'nın planlı ve sağlıklı büyümede diğer kentlere örnek olması Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki temel düşüncedir. Şehircilik açısından yeni kanun ve uygulamaların gerçekleştirilmesi için 1924'te 417 sayılı kanun ile Ankara'nın belediye statüsü kazanması, kentin modern bir görünüm kazanması için atılan ilk adımdır (Sağlam, 2016: 270). 1950 yılı öncesinde ise şehrin planlanması ve modern bir görüntü içermesi için devletin attığı adımlar göç ile kente gelenlerin sayısının artmasıyla kesintiye uğramış gözükmektedir. 1929 Buhranı sonrası Ankara ilinde memur sayısının artmasına ek olarak 1940-1950 yılları arasında savaşın etkisiyle fakirleşen ve bu nedenle kırdan kopan nüfusun başkent işlevinden ötürü daha çeşitli iş olanakları sunması beklenen Ankara'ya yönelmesi nüfusun artmasına neden olmuştur (Şenyapılı, 2004: 119). İnşaatlarda çalışmak üzere köylerden göç eden işçilerin konut sıkıntısı yüzünden acilen şehrin bazı bölgelerinde barakalar inşa etmesi de bu sürece denk gelmektedir (Sağlam, 2016: 271). 1980'e kadar Ankara nüfusunun 300.000 olmasının öngörülmesi ve buna yönelik planların yapılması, henüz 1950 yılına gelmeden önce kırlardan gelen nüfus ile birlikte alt üst olmuştur (Geray, 2000: 12). Mevcut konutların nüfusa yetmemesi ise "illegal" yapıların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Nüfusun artmasına paralel olarak barakalaşmanın da artması sonucu devlet bazı önlem ve kolaylıklarla konut sorununu çözmeye çalışmıştır. Alım gücü düşük alt ve orta sınıf memurların konut ihtiyaçlarını karşılamak üzere belediye arazisinin kullanılması (5218 sayılı kanun/22.06.1948) gibi kolaylıklarla barınma sorunu kısmen aşılmaya çalışılmıştır (Sağlam, 2016: 263). Diğer yandan artan gecekondu ve barakalara karşı 1949 yılında hükümet, 5431 sayılı Ruhsatsız Yapıların Yıkıtılması Kanunu ile kaçak olarak değerlendirilen yapılara karşı önlem almaya çalışmıştır (Şenyapılı, 2004: 139). Modern bir başkent kurma ve diğer illere de planlı kentsel

yapısıyla örnek olması düşünölen Ankara'nın 1950 yılı sonrasında da kırdan aldığı göçle nüfusu artmış ve konut sorunu büyüyerek devam etmiştir.

Ekonomik çeşitliliği, istihdam imkanları, organize sanayi bölgeleri, zengin kültür, sanat ve tarihi yapıları, ileri teknoloji alanları ve gelişmiş sağlık kurumları gibi birçok olanağı içinde barındıran Ankara, Cumhuriyet tarihi boyunca gerçekleşen göçlerle birlikte İstanbul'dan sonraki en büyük ikinci nüfusa sahip olan ildir (Ankara Kalkınma Ajansı, 2014: 15-16).

1950'li yıllardan itibaren kırsal bölgelerden aldığı yoğun göçle nüfus oranın arttığı Ankara'da, eğitim ve sağlık hizmetlerinin diğer bölgelere göre gelişmiş olduğu rahatlıkla söylenebilir. İstanbul ve İzmir'in yanı sıra yaşam imkanlarının her açıdan yüksek olduğu Ankara, bu haliyle göç konusunda çekici etmenleriyle insanları barındırmaktadır.

1950'li yıllarla birlikte iş imkanlarının geniş olduğu Ankara'ya gelen bireyler, farklı ilçelere dağılmışlardır. Özellikle merkez ilçelerde toplanan nüfus ile birlikte kentleşme oranı da artan insan sayısı ile doğru orantılı olarak ivme kazanmıştır. Kentleşme sürecinde en çok göç alan ilçeler ise Çankaya, Mamak, Keçiören'dir (Keleş, 2002: 58). Gecekondulaşma oranlarının da fazla olduğu bu bölgelerde ilk başlarda ruhsatsız olan yapılar zamanla devletçe tanınmış sonrasında ise yavaş yavaş kentsel dönüşümle birlikte yıkılarak yerini sitelere, apartmanlara bırakmıştır. Kent içindeki bu gibi değişiklikler net göç oranlarını etkilese de, Ankara ili yer değiştirme hareketlerinin yaşandığı dinamik yapısını kaybetmemiştir. Tablo 2'de rahatlıkla görülebileceği gibi, farklı nedenlerle Ankara'ya gelenler ve Ankara'dan diğer illere verilen göç oranları karşılaştırıldığında, 1975'ten itibaren her yıl düzenli olarak net göç hızı artış göstermiştir.

Tablo 2: Ankara ilinin Aldığı, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı,1975-2016

Dönem	Toplam Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı
1975-1980	2 423 789	253 407	203 908	49 499	20,6
1980-1985	2 843 732	257 516	220 885	36 631	13,0
1985-1990	2 825 967	326 301	256 790	69 511	24,9
1995-2000	3 597 662	377 108	286 224	90 884	25,6
2007-2008	4 548 939	156 760	126 198	30 562	6,7
2008-2009	4 650 802	168 193	131 114	37 079	8,0
2009-2010	4 771 716	182 845	133 440	49 405	10,4
2010-2011	4 890 893	191 864	137 385	54 479	11,2
2011-2012	4 965 542	160 235	137 834	22 401	4,5

2012-2013	5 045 083	186 642	153 791	32 851	6,5
2013-2014	5 150 072	203 621	163 612	40 009	7,8
2014-2015	5 270 575	204 048	153 001	51 047	9,7
2015-2016	5 346 518	177 166	159 915	17 251	3,2

Kaynak: (TÜİK Genel Nüfus Sayımları, ADNKS).

Ekonomik veya diğer dinamiklere bağlı olarak göç nedenleri değişmekle birlikte genel anlamda göç edilen yerin seçilmesinde belirli başlıklar ön plana çıkmaktadır. Özellikle kültürel yakınlığı esas alan bu süreçte göç eden kişiler kendi yaşam pratiklerine yakın olan bölgeleri, mahalleleri seçmektedir. Bu seçimin zorunluluğu içinde barındırması, göç eden kişilerin karşılaşacakları problemleri minimum seviyeye düşürme düşüncesine dayanmaktadır. Hemşerilik temelinde gelişen bu süreçte göç eden kişiler, kentte ortaya çıkması muhtemel sorunları kendi kültürel yakınlık bağlarıyla aşacaklarına inanmaktadırlar. Mezhepsel, kültürel, ekonomik, siyasi gibi dinamiklerin ön plana alınarak göç edilen mekanın seçilmesi bu anlamda sıklıkla rastlanılan bir sürece tekabül etmektedir. Türkiye gibi bir çok farklılığı içinde barındıran bir toplumu düşündüğümüzde de göç edilen yerlerin, yerellik düzeyinde seçiciliğe dayanması sürecin doğru okunmasında bizlere yardımcı olacaktır.

2.1.2. Gecekondu Kenti Olarak Ankara

Erman'a (2010) göre gecekondu; arazi sahibinin rızası olmadan veya kamuya ait bir alana ruhsatsız olarak yapılmış yasa dışı yapı olarak tanımlanmaktadır. Buna göre gecekondu yasal olup olmama üzerinden tanımlanmaktadır. Diğer yandan devletin barınma sorununu çözememesi ve eksik kalmasından dolayı gecekonduların ortaya çıktığını savunan görüşe göre, gecekondu yasal olmasa bile kendi içinde bir meşruiyet taşımaktadır (Erman, 2010: 228). Erman'ın görüşleriyle benzerlik gösteren bir başka gecekondu tanımını Kongar (1992) yapmaktadır. Buna göre gecekondulaşma; kamu ve özel kesim yatırımlarının konut gereksinimlerini karşılamakta yetersiz kalmasının doğal bir sonucudur (Kongar, 1992: 413). Keleş'e (2002) göre ise gecekondu; kırsal bölgelerden kentlere olan göçün ve ilgili ülkelerin, ekonomik ve toplumsal gelişme düzeyinin dolaysız bir ürünüdür.

19. yüzyıl itibariyle kentlerdeki nüfus artışı ve sanayileşmenin kentleşmeyle olan ilişkisine bağlı olarak gecekondulu olgusu, iki farklı kuramla⁵ incelenmeye çalışılmıştır. Bu kuramlardan ilki olan Modernleşme kuramına göre Üçüncü Dünya Ülkeleri'nde kentleşmenin az sayıda metropol kentte gerçekleşeceği, modernleşmenin de buralardan yayılarak tüm ülkeyi etkileyeceği savunulmaktadır (Erman, 2010: 229-230). Bu bakış açısına göre gecekondular geçicidir ve zamanla ortadan kalkacak, kentler modern bir görünüme sahip olacaktır. Dünya-Sistem ve bağımlılık kuramları ise sanayileşme ve kentleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan konut politikalarının yapısal sorunlardan kaynaklandığını, Üçüncü Dünya Ülkeleri'nin yapısal çözümler olmadan zenginleşemeyeceğini savunmaktadır (Erman, 2010: 231). Gecekonduların geçici olmadığını ülkelerin gelişmişlik düzeyinin bir yansıması olduğunu savunan dünya-sistem ve bağımlılık kuramlarına göre buralarda yaşayan insanlar ekonomi için ucuz ve esnek bir işgücü oluşturmaktadır. Dünya-Sistem ve bağımlılık kuramlarının Üçüncü Dünya Ülkeleri'nde yaşanan gecekondulaşma sürecine ilişkin görüşleri Türkiye'nin yaşadığı konut sorunuyla paralellik göstermektedir.

Türkiye Cumhuriyeti, 1923 yılındaki nüfusu on üç milyon olup %80'i kır ve köylerde ikamet eden bir tarım toplumu görüntüsü vermektedir. Bu dönemden 1950'li yıllara kadar sanayileşmenin gelişmemesine bağlı olarak nüfusun büyük çoğunluğu kentlere göç etmemiştir. Bunun tek istisnası ise Ankara ili olmuştur (Sağlam, 2016: 270). Şenyapılı (2004) 1929 Büyük Buhran döneminde ekonomiyi kontrol etme, hızlı ve etkin karar verme adına merkezîyetçi bir devletçilik politikası ve örgütlenme biçiminin benimsendiğinden bahsetmektedir. Ülkenin, ekonomik durgunluk dönemini en az hasarla atlama için bürokrasiye ihtiyaç duyması kente memurların hızla gelmesiyle sonuçlanmıştır. Buna göre 1927-1935 yılları arasında kentin nüfusu 50.000, 1927-1940 yıllarında ise 80.000 artış göstermiştir (Şenyapılı, 2004: 79).

Ekonominin düzenlenmesi ve Büyük Buhran'ı en az hasarla atlama düşüncesiyle birlikte memur kesiminin Ankara'ya taşınmasına karşı, kente gelenlerin konut sorunlarına devlet tarafından bir çözüm getirilmemiştir. Şenyapılı (2004)'nın "barakalaşma" olarak tanımladığı ve sonrasında gecekondulaşma olarak devam edecek süreç Ankara için böylece başlamıştır.

---

⁵ Gecekondulu ve konut kuramlarıyla ilgili yapılan tartışmalar için bkz. (Keleş, 2002: 543-550).

Tablo 3: Türkiye’de Gecekondu ve Gecekondu Nüfus

Yıllar	Gecekondu	Gecekondu Nüfus	Kentsel Nüfustaki Payı (%)
1955	50.000	250.000	4.7
1960	240.000	1.200.000	16.4
1965	430.000	2.150.000	22.9
1970	600.000	3.000.000	23.6
1980	1.150.000	5.750.000	26.1
1990	1.750.000	8.750.000	33.9
1995	2.000.000	10.000.000	35.0
2002	2.200.000	11.000.000	27.0

Kaynak: (Keleş, 2002: 557)

1946 yılı CHP grup toplantısında “*memur ve müstahdemlerin mesken sahibi olabilecek durumda olmadıklarından kendilerine arazi tahsis edilmesi ve ev yapmaları için ucuz malzeme temin edilmesi*” (Sağlam, 2016: 263). gibi girişimler de memurların konut probleminin çözülmesine yetmemiştir. 1945-1950’li yıllarda ise memurların yanı sıra kır ve köylerden de göçler başlamıştır. Şenyapılı (2004)’ya göre bu yıllarda kır itmekte kent ise çekmemektedir. İnşaat ya da deneyim istemeyen işlerde çalışan göçmenlerin konut sorunu ise yine gecekondu aracılığıyla çözülmeye çalışılmıştır. Özellikle kamu arazilerinde artmaya başlayan gecekonducularla ilgili ilk düzenleme 1948 yılında Ankara’ya özgü olarak yürürlüğe sokulmuş ve bir kısım gecekondu arazisi yasallaştırılmıştır (Erman, 2010: 236).

Şenyapılı (2004)’ya göre Ankara ilinin başkent özelliği taşıması, istihdam olanaklarını ve bu olanaklara ilişkin beklentileri arttırmış böylece Ankara ili 1975 yılına kadar Türkiye ortalamasının üzerinde bir nüfusu kendisine çekmiştir. Farklı illerden göç almakla birlikte Ankara ili en çok Orta Anadolu bölgesinin tarımsal açıdan düşük ekiliş olanaklarına sahip olan Yozgat, Sivas, Çankırı, Çorum Kırşehir şehirlerinden göç almıştır (Şenyapılı, 2004: 179). Kente gelenlerin ilk durakları ise Altındağ, Topraklık, İncesu, Mamak ve Çankaya olmuştur (Keleş, 2002: 558).

Tablo 4: Ankara’da Gecekondular

Yıllar	Gecekondu	Gecekondu Nüfus	Kentsel Nüfus(%)
1955	12.000	62.400	21.8
1960	70.000	364.000	56.0
1966	100.000	520.000	57.4
1970	144.000	748.000	60.6
1975	202.000	1.156.000	64.9
1978	240.000	1.300.000	68.4
1980	275.000	1.450.000	72.4
1990	350.000	1.750.000	58.3
1995	450.000	2.250.000	65.0
2002	500.000	2.500.000	62.5

Kaynak: (Keleş, 2002: 558).

Yıllar geçtikçe artan gecekondu sayısıyla birlikte hükümetlerin gecekondulara bakış açıları farklılıklar olmuştur. 1960’lı yılların başında gecekondu yapımı yasak olmasına rağmen Adalet Parti temsilcilerinin gecekondu bölgelerine altyapı ve tapu sözü vermesi bunun en büyük örneklerinden biridir (Erman, 2010: 237). Seçimlerde oy deposu olarak görülen gecekonduların desteği bu anlamıyla partiler için önemli bir dinamik olarak görülmüştür. Özellikle tapusuz gecekonduların barın(ama)ma sorunu devletin gecekonduya bakış açısını dönemin şartlarına göre belirlemiştir.

Cumhuriyet tarihi boyunca gecekonduların toplum içinde yaşadıkları sorunlar sadece mekan veya konutlarıyla sınırlı kalmamış, gecekondular toplumsal temsiliyet açısından farklı yaftalamalara maruz kalmışlardır. Erman (2004)’a göre gecekondularda yaşayanlar; 1950 ve 1960’lı yıllarda “köylü öteki”, 1970’li yıllarda “sömürülen/dezavantajlı öteki”, 1980 ve 1990’lı yıllarda etnik ve mezhepsel kimliklerine göre “öteki” olarak yaftalanmışlardır.

1980 darbesinden sonra Özal yasaları sonucunda gecekonduların barınma ihtiyacına yönelik anlamı genişletilerek, rant kaynağı olması yolunda devlet tarafından desteklenmiştir (Erman, 2010: 252). Günümüze kadar olan süre zarfında ise kentsel dönüşüm projeleri kapsamında gecekondu bölgeleri dönüştürülmeye

başlanmıştır. Bu dönüşümlerin çoğu zaman gecekondular sahiplerinin rızasına dayalı olmaması yine bir devlet pratiği olarak, gecekondular üzerindeki politik ve ekonomik çıkarların bir yansıması haline gelmiştir.

Sonuç olarak “*Cumhuriyet tarihi bir yandan modernleşme ve bu modernleşme projesinin pozitivist aklı ve mekan estetiğini içselleştirme süreci iken diğer taraftan kentleşme ve kentlileşme sürecidir*” (Çavuşoğlu, 2014: 79). Erder (1999)’e göre ne açık piyasa kurallarına ne de etkin kamu denetiminin olduğu planlı kurallara dayanan kentleşme özel anlamda Ankara için başarısız bir girişim olmuştur.

2.1.3. Tuzluçayır ve Türközü Mahalleleri

Benzer kültürel yapıların aynı mekanda toplanmasına göndermede bulunan “mekansal kümelenme” Türkiye tarihi boyunca kentlerde göç ile oluşmuş bir kavramdır. Erman (2002)’a göre 1950’li yıllardan itibaren kent içinde tutunabilmek için “kendi insanına” ihtiyaç duyan kır göçmenleri aynı mahallelerde toplanma eğilimi göstermişlerdir. Yıllar içinde öteki, gecekondulu, varoş gibi yaftalamalara maruz kalan kır göçmenlerinin homojen bir bütün olmaması ise Erman (2004)’a göre, 1970’lerde yaşanan ekonomik bunalım ve sağ-sol çatışmalarıyla ortaya çıkmıştır. Bu yıllardan sonra kent içindeki bazı mahalleler ideolojik yapılarına göre adlandırılmıştır. 1990’lı yıllar itibariyle ise belli mahalleler, Türkiye içinde meydana gelen etnik ve mezhepsel olaylarla birlikte Kürt-Türk, Alevi-Sünni olarak adlandırılmıştır. Cumhuriyet tarihinde gecekondulaşmanın yoğun olarak hissedildiği Mamak ilçesi de içinde yer alan mahalleleri itibariyle bu ayrışmalardan etkilenmiştir. Alevilerin yoğun olarak yaşadığı Tuzluçayır Mahallesi 70’lerden günümüze kadar sol yapılar içinde yer almış bir yerdir. Türközü Mahallesi de benzer şekilde 90’larda Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde meydana gelen çatışmalı süreç ve köy boşaltmaları sonucu aldığı nüfus ile politikleşmiş bir mahalledir. Bu anlamda Türközü ve Tuzluçayır Mahallelerinin belirgin özelliği; etnik ve mezhepsel kimlikle kendilerini tanımlayan nüfusun bu mahallelerde yoğun olmasıdır. Ekonomik ve siyasi istikrarın bölgeler arası eşitsizliğiyle birlikte Ankara’nın göç alanındaki çekici özellikleri, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden bahsedilen mahallelere nüfus akışının etnik ve mezhepsel temelde sürmesine neden olmaktadır.

Mamak, Ankara'nın doğusunda yer alan bir ilçedir. Doğu yönünde Elmadağ, batı yönünde Çankaya, kuzey yönünde Altındağ ilçeleri tarafından çevrelenmiştir. Türközü ve Tuzluçayır Mahalleleri ise Mamak ilçesine bağlıdır. İlçeye bağlı 68 mahalle bulunmaktadır.

Türközü Mahallesi göçlerin yoğun olarak yaşandığı bir bölgedir. İç Anadolu Bölgesi'nin yanı sıra 1990'ların ortalarına doğru özellikle Hakkarililerin de gelmesiyle nüfusu artan Türközü Mahallesi, genellikle kağıt işçiliği yapanların yaşadığı bir mekandır. Sermaye gerektirmeyen fakat oldukça zorlu bir sürece tekabül eden kağıt işçiliği özellikle Türközü Mahallesi'nde oturan Hakkarililer tarafından yürütülmektedir. Genellikle de akraba olan işçilere, ekonomik ve siyasi nedenlerden dolayı bölgeden yeni gelenler eklenmekte, nüfus oranı da artmaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşanan istikrarsız yaşamın bir sonucu olarak da göç süreci durmadan devam etmektedir.

Mahallede her ne kadar Hakkarililer çoğunlukta da olsa Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden özellikle ekonomik nedenlerden kaynaklı olarak göçler devam etmektedir. Türközü Mahallesi'nin seçilmesindeki ana etken bu çerçevede, göç yazınında sıklıkla tekrarlanan hemşerilik üzerinden gerçekleşmektedir.

Türközü Mahallesinin fiziksel görüntüsü vadi şeklindedir. Vadinin üst taraflarından aşağılara doğru uzanan gecekondular, düzlük tarafında ise genellikle 4 katlı apartmanlar bulunmaktadır. Saha araştırmasının yapıldığı yaz ayları boyunca yeni inşaatların oldukça fazla olduğu görülmüştür. Düzlük tarafta gecekondular ve apartmanların bir arada toplanması, yıkılan gecekonduların yerlerine yeni binaların yapıldığı izlenimi vermiştir. Bazı gecekonduların ise boş olduğu gözlenmiştir. Boş olan gecekonduların fiziksel durumunun çok eski olmaması (harabe görüntüsü vermemesi) bu alanlarda da yeni inşa çalışmalarının başlama olasılığının yüksek olduğunu düşündürmektedir.

Türközü Mahallesinin düzlük olan tarafında ana cadde geçmektedir. Bu cadde arka taraftan Mutlu-Akdere diğer yönden ise İncesu-Kolej yönüne bağlanmaktadır. Vadinin üst taraflarına (gecekonduların yoğun olduğu yer) yürüyerek veya dolmuşla gidilmektedir. Gecekonduların sıklaştığı yerlere ise sadece yürüyerek gidilmektedir. Gecekonduların hemen hemen hepsinde irili ufaklı bahçeler bulunmaktadır. Türközü Mahallesinin düzlük tarafında büyük bir spor kompleksi

bulunmaktadır. Futbol sahasının yanı sıra kapalı bir yüzme havuzu bu kompleksin içinde bulunmaktadır.

Diğer yandan Tuzluçayır Mahallesi de yoğun göç alan bir bölge olarak bilinmektedir. Mamak ilçesine bağlı bu mahalle, göç edilen yıllar değişebilmekle birlikte Türközü Mahallesi'ne benzer süreçleri yaşamıştır. Tuzluçayır Mahallesi'ne yerleşenlerin çoğu Doğu ve Güneydoğu Bölgesi'nden olmakla birlikte, İç Anadolu Bölgesi'nin çeşitli illerinden de göç almıştır. İç Anadolu Bölgesi'nden gelenlerin çoğu da Alevidir. Bu çerçevede Türközü Mahallesi için düşünülen aynı mekanda benzer kültürlerin toplanma olgusu, Tuzluçayır Mahallesi için de geçerli gözükmektedir.

Tuzluçayır Mahallesi merkez Dikimevi-Cebeci yönünden toplu taşınma araçlarıyla 3-4 km uzaklıkta, mahallenin devamında ise NATO yoluna bağlanan bir konumda bulunmaktadır. Mahallenin iç taraflarına girildiğinde çeşitli köy derneklerinin⁶ yoğun olduğu görülmektedir. Sivas, Çorum, Kars gibi illere ait köylerin isimlerini taşıyan bu dernekler kahve havasını uyandırmaktadır. Genellikle 50 yaş ve üzeri erkeklerin zaman geçirdiği bu derneklerde kağıt, okey gibi masa üstü oyunlar oynanmaktadır.

Mahallenin Tuzluçayır Lisesi tarafına doğru gidildiğinde siyasi parti temsilciliklerinin olduğu görülmektedir. Sol/Sosyalist parti derneklerinin bürolarının yoğun bir şekilde bu alanda yoğunlaşması dikkat çekmektedir. Basın açıklaması, gösteri ve yürüyüşlerin sıklıkla gerçekleştiği bu yer Tuzluçayır'ın en merkezi bölgesidir.

Siyasi parti temsilciliklerinin olduğu yerin yakınında bir Cemevi bulunmaktadır. Mahallenin genelinin Alevi olduğu düşünüldüğünde var olan Cemevi'nin oldukça küçük olduğu düşünülmektedir. Bunun dışında bir de Cami-Cemevi projesiyle yapılan bir bina Tuzluçayır Mahallesi'nin içinde bulunmaktadır. Mahalle içinde siyasi gerilimlere⁷ de yol açan bu yapı, saha araştırmasının yapıldığı 2017 yılının yaz aylarını kapsayan süreçte hala yerinde durmaktaydı.

---

⁶ 1970'li yıllarda siyasallaşan ve 12 Eylül darbesi ile kapatılan köy derneklerinin apolitikleşme süreci için bkz. Erman (2010).

⁷ Cami-Cemevi projesine yönelik protestolar ve mevcut projenin iptal edilmesi için bkz. sendika62.org/2015/12/direnis-kazandi-cami-cemevi-projesi-iptal-edildi-317594/

2.2. ARAŞTIRMANIN MODELİ VE VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Fiziksel çevre ve mekan etmenlerinin göç etmiş bireyler üzerindeki etkisini ortaya koymayı hedefleyen bu çalışmada, “*gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasını*” (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 39) hedefleyen nitel araştırma modeli kullanılmıştır.

Bu tanımlamanın neticesinde araştırma kapsamında var olmuş-olan olgular değiştirilmeden gözlemlenmeye çalışılacaktır. Göç etmiş olan bireylerin mekan ile ilişkilerine yönelik deneyimlerini ortaya koymayı amaçlayan araştırmanın nitel modeli esas alması, “anlama” çabasına da katkıda bulunacaktır. Göç ile birlikte fiziksel çevrenin değişmesi ve yaşam pratiklerinin de bu doğrultuda farklılaşması düşünüldüğünde, araştırmaya katılanların fikir ve yorumlarını değiştirmeden, derinlemesine görüşmelerle elde etmek bireyin öznel dünyasını da ortaya koyacaktır.

Bireyin toplumsallaşma sürecinin sosyal çevreyle sağlanabileceği ön koşuluna ek olarak, fiziksel çevre ve mekanın da bireyler üzerindeki etkisini ön plana çıkaracak bu araştırma bireysel hayat hikayeleri ve deneyimlerle ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Araştırmanın katılımcıları; Ankara'nın Mamak ilçesine bağlı Türközü ve Tuzluçayır Mahallelerine Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nin kırsal bölgelerinden 1980 yılından sonra göç etmiş ve halen burada yaşayan 13 erkek ve 7'si kadın toplam 20 kişiden oluşmaktadır.

Mamak ilçesine bağlı Türközü ve Tuzluçayır Mahalleleri göç aldıkları kesim bakımından birbirine benzeyen iki bölgedir. Bu kesim genel itibariyle Doğu ve Güneydoğu bölgelerine ek olarak Ankara'ya yakın illerden (Çorum, Sivas, Çankırı) oluşmaktadır. Buna ek olarak her iki mahallede de Doğu ve Güneydoğu'dan gelen insanlar benzer kültürel değerleri ön planda tutarak ortak mekanları (aynı apartman veya birbirine yakın apartmanlar) göç yeri olarak seçmişlerdir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden göç edenlerin bu mahallelerde yoğunlaşması ise kültürel, mezhepsel ve politik dinamiklerin göç edilen yeri doğrudan belirlediği yönünde bir düşünceyi ortaya çıkarmaktadır.

2017 yılının yaz aylarını kapsayan saha araştırmasında her görüşmenin sonunda görüşmeciye, araştırmanın kapsamı içine girebilecek tanıdıkları olup olmadığı sorulmuş ve kartopu örneklem yoluyla farklı kişilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın veri toplama aracı olarak, araştırmacı tarafından hazırlanmış olan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Alanda sorulacak soruların anlaşılabilirliğini test etmek için ön deneme yapılmıştır. Böylece görüşmelerde kullanılacak formun son şekli ortaya çıkmıştır.

Görüşme formunda demografik bilgilerin yanı sıra göç etmiş olan bireylerin göç etmeden önceki ve şu anda kaldıkları mekânla olan ilişkilerine yönelik soruları cevaplandırmaları istenmiştir. Katı sınırlar içinde veri toplama sürecinin aksine, araştırmacı nitel araştırma tekniğine uygun olarak esnek bir çalışma yöntemi benimsemiştir. Bu kapsamda araştırmanın kuramsal çerçevesini zorlamayacak şekilde görüşmecilerin bahsetmek istediği konularda esneklik tanınmıştır.

Veri toplama süreci, görüşmecilerin yaşam alanlarında (yaşanılan ev, çalışılan mekan, parklar vb.) yüz yüze görüşmelerle gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada görüşmeler 30 dakika ile 95 dakika arasındaki sürelerde gerçekleşmiştir. Görüşmecilerin onayı alındıktan sonra ses kayıt cihazı kullanılmıştır.

2.3. GÖÇ ETMİŞ BİREYLER ÜZERİNDEKİ FİZİKSEL ÇEVRE ETKENİNİN İNCELENMESİNE YÖNELİK BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Katılımcıların anlatıları, kuramsal çerçeveye paralel olarak bu bölümde analiz edilmiştir. Göçün olup biten bir olgudan ziyade bir süreç olduğu ve halen de neden ve sonuçlara bağlı olarak etkilerinin devam etmesi göz önünde bulundurularak analiz kısmı oluşturulmuştur. Buna bağlı olarak göç öncesi ve sonrasındaki konuyla ilgili olduğu düşünülen süreçlere bu başlık altında değinilmeye çalışılmıştır.

2.3.1. Katılımcılara İlişkin Tanıtıcı Bilgiler

Görüşme yapılan katılımcılara ilişkin tanıtıcı bilgiler bu bölümde yer almaktadır. Aşağıdaki tablo katılımcıların; yaşını, Ankara'da yaşadıkları süreyi, oturdukları mahalleyi, çalışılan işi, medeni durumlarını ve varsa çocuk sayısını, hane

halkı sayısını, yaşanılan konutun mülkiyetini ve oda sayısını, eğitim durumlarını ve doğum yeri bilgilerini içermektedir.

Tablo 5: Katılımcılara İlişkin Tanıtıcı Bilgiler

*İsim	Yaş	Ankara'da Yaşanılan Süre ve Oturulan Mahalle	Çalışılan İş	Medeni Durum ve Çocuk Sayısı	Hane Halkı Sayısı	Yaşanılan Konutun Mülkiyeti ve Oda Sayısı	Eğitim Durumu	Doğum Yeri
Ahmet	36	21 (Türközü Mahallesi)	Garson	Evli 1 Çocuk	4	Kira 3+1	Lise	Bingöl
Ünzile	19	3 (Türközü Mahallesi)	Ücretsiz Ev Emekçisi	Evli 1 Çocuk	6	Kira 2+1	İlkokul	Mardin
Ayşe	26	5 (Türközü Mahallesi)	Öğrenci	Bekar	6	Kira 3+1	Üniversite (Okuyor)	Şanlıurfa
Cevdet	33	10 (Türközü Mahallesi)	Sağlık Personeli	Evli —	2	Kira 3+1	Yüksekoku	Diyarbakır
Songül	48	32 (Türközü Mahallesi)	Ücretsiz Ev Emekçisi	Evli 5 Çocuk	8	Ev Sahibi 4+1	Lise	Van
Ali	44	28 (Türközü Mahallesi)	Fayans Ustası	Evli 3 Çocuk	6	Kira 2+1	Lise	Malatya
Fatma	37	3 (Türközü Mahallesi)	Heykeltıraş	Evli 3 Çocuk	8	Kira 3+1	Üniversite	Mardin
Murat	39	26 (Türközü Mahallesi)	Bilgisayar Tamircisi	Evli 3 Çocuk	6	Kira 3+1	Lise	Van
Orhan	28	5 (Türközü Mahallesi)	Tütüncü	Bekar	2	Kira 3+1	Lise	Muş
Serhat	26	6 (Türközü Mahallesi)	İnşaatçı	Evli 2 Çocuk	4	Kira 2+1	Lise	Diyarbakır

		Mahallesi)						
Suna	71	25 (Türközü Mahallesi)	Ücretsiz Ev Emekçisi	Bekar 7 Çocuk	2	Ev Sahibi 3+1	-	Van
Pakize	43	26 (Türközü Mahallesi)	Kasiyer	Evli 2 Çocuk	2	Kira 3+1	Lise	Diyarbakır
Mehmet	25	15 (Türközü Mahallesi)	Midyeci	Evli	6	Kira 2+1	İlkokul	Mardin
Yılmaz	43	18 (Tuzlucaayır Mahallesi)	Serbest Meslek	Evli 1 Çocuk	4	Kira 2+1	Lise	Adıyaman
Hasan	29	10 (Tuzlucaayır Mahallesi)	Nakliyatçı	Evli 1 Çocuk	5	Kira 3+1	Lise	Hakkari
Fikri	45	27 (Tuzlucaayır Mahallesi)	Belediye İşçisi	Bekar 2 Çocuk	1	Ev Sahibi 3+1	İlkokul	Kars
Adnan	47	30 (Tuzlucaayır Mahallesi)	Emekli	Evli 1 Çocuk	3	Ev sahibi 3+1	Ortaokul	Kars
Celal	56	26 (Tuzlucaayır Mahallesi)	İş Güvenliği Uzmanı	Evli 3 Çocuk	5	Ev Sahibi 3+1	Üniversite	Elazığ
Can	17	3 (Tuzlucaayır Mahallesi)	İşsiz	Bekar	6	Kira 3+1	Lise Terk	Malatya
Zeynep	40	16 (Tuzlucaayır Mahallesi)	Sekreter	Evli 1 Çocuk	3	Kira 3+1	İlkokul	Adıyaman

*İsimler anonimleştirilmiştir.

Araştırmada görüşülen katılımcıların 7'si Tuzlucaayır Mahallesi'nde, 13'ü Türközü Mahallesi'nde oturmaktadır. Katılımcıların 7'si kadın 13'ü ise erkektir. Yaş ortalaması yaklaşık 38'dir. Katılımcılardan 3 kişi ücretsiz ev emekçisi, 1 kişi öğrenci, 1 kişi işsiz, diğerleri ise farklı işlerde çalışmaktadırlar. 15 kişi evli, 5 kişi ise bekar. Katılımcıların evde birlikte kaldıkları kişi sayısı ortalama 5'tir. Sadece 5 kişi ev sahibi, geriye kalan 15 kişi kirada oturmaktadır. Ankara'da ikamet etme

süresi ortalama 17 yıldır. 1 kişi hiç okula gitmemiş, 4 kişi ilkokul, 1 kişi orta okul, 9 kişi lise, 2 kişi üniversite mezunudur. 1 kişi okulu lisede bırakmış, 1 kişi yüksekokul mezunu, 1 kişi ise üniversiteyi halen okumaktadır. Katılımcılardan 3 kişi Vanlı, 3 kişi Diyarbakırlı, 3 kişi Mardinli, 2 kişi Karanlı, 2 kişi Adıyamanlı, 2 kişi ise Malatyalıdır. Geriye kalan katılımcılardan birer kişi ise; Elazığ, Bingöl, Hakkari, Muş ve Şanlıurfa illerinde doğmuşlardır.

2.3.2. Katılımcıların Göç Öyküleri

Katılımcıların her birinin göç etme nedenleri ve göç edilen yerleri seçmeleri öznel yaşamlarına uygun olarak farklılaşmaktadır. Fakat bu farklılıklar göç edilen yerler itibariyle birçok noktada ortaklaşmakta, benzer kültürel yapıları birbirine iten bir göç sürecini beraberinde getirmektedir.

2.3.2.1. Göç Etme Nedenleri

Göç sürecinin başlamasında etkili olan nedenler dizisi literatürde itici etmenler olarak ele alınmaktadır. İtici etmenler bireyin öznel dünyasındaki problemlere ilişkin olabileceği gibi bireyin dışında gelişen olaylarla da ilgili olabilir.

Bu konuyla ilgili yapılmış olan en kapsamlı çalışmalardan birine bakacak olursak; GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (1994) tarafından yürütülen çalışmaya göre, 509 hane reisinin (toplam sayının %84,6'sı) ekonomik nedenlerden kaynaklı olarak göç ettiği belirtilmiştir. Belirtilen çalışmaya paralel olarak Tuzluca'yır ve Türközü Mahallelerindeki katılımcıların belirttiği göç etme dinamikleri farklılaşmakla beraber özellikle ekonomik olumsuzluklar Ankara'ya gelmedeki öncelikli neden olarak ön plana çıkmaktadır. Sınırlı iş imkanlarının yanı sıra tarım ve hayvancılıkla ilgili ekonomik problemler göç kararı vermede önemli bir neden olmuştur.

Yaşanan gelişmelerin birbirinden bağımsız olamayacağı tam aksine birbirine eklemlenmiş problemlerin insanları göçe zorlaması gerçekliği çalışma boyunca sıklıkla hissedilmiştir. Şöyle ki; bölgede meydana gelen çatışmalı süreç hayatı bir bütün olarak etkilemiş, ekonomik olumsuzluklar da bu çerçevede iyice belirginleşmiştir. Diğer yandan devlet tarafından tarım ve hayvancılığa verilen

desteğin 1980 yılı itibariyle azalmaya başlaması, göçlerin bir diğer sebebi haline gelmektedir (Özdemir, 2012: 8). Keleş (2002)'e göre de; tarımda verimin düşüklüğü, tarımsal gelirin azlığı, tarımsal makineleşme gibi nedenler köylülerin ekonomik anlamda problem yaşamasına neden olmuştur.

Göç yani göç sebebim Muş'taki iş imkansızlıklar artı mesela Muş'ta işlerimiz vardı, şeker pancarı falan ekiyorduk. Onlara da kota getirilince ve tamamen çiftçilik ve tarım hayatımız bitince mecbur Ankara'ya göç ettim, aileme de yardım etmek için. (Orhan, 28 Yaş)

Biz Hakkari'de hayvancılıkla uğraşıyorduk. Koyunlarımız vardı otlatıyorduk, meralara götürüyorduk, zozanlara götürüyorduk. Önceden de bazı sıkıntılar vardı ama 2006'dan sonra bazı çatışmalardan, olaylardan sonra gidemedik oralara. Hayvanları götüremiyorduk oralara. (Hasan, 29 Yaş, Tuzluçayır)

Göç etme nedenlerinin başında gelen ekonomik nedenlerin yanı sıra eğitim imkanlarına ulaşım ve gelecek kaygısı da insanları göçe zorlamaktadır. Diğer nedenlere ek olarak çocukların eğitimi için Ankara'ya gelme düşüncesi, her iki mahallede de sıklıkla görülmektedir.

Yine 2011'in başlarında 90'lara kıyasla çatışmalar baya bir azalmıştı. Daha az etkileniyorduk fakat yine de daha güvenli ve çocuklarımı daha rahat okutabileceğim, olanaklardan daha fazla yararlanabileceğim bir yer istiyordum bu nedenle göç etmek zorunda kaldım. (Serhat, 26 Yaş, Türközü)

Göç etmemizin temel sebebi ekonomik mesele. Yani geçimimizi sağlayamıyorduk. Babam da biraz, biz köyliydük köyde yaşıyorduk çok şeyimiz yoktu fakat hani kardeşlerin okuma meselesi vardı gerçi hiçbiri tam olarak okuyamadı ama yine de biraz okuma meselesi vardı. Biraz geçim meselesi vardı, geçinmiyorduk orada. (Ali, 44 Yaş, Türközü)

Bizim köyde 90'ların ortalarına doğru köyler boşalmaya başladı. İnsanlar şehirlere göç etmeye başladılar. Dolayısıyla mevcut da azaldığı için köylerde okul açılmıyordu. Merkeze de gidip gelmek bizim için zordu hani okul için. Ondan dolayı ve de geçim sıkıntısından dolayı ağabeyim, ablam, diğer akrabalarımız şehre göç

etmişlerdi. Ben de okulu devam ettirmek için, liseyi okumak için köyden ayrılmak zorunda kaldım ve şehre geldim. (Ahmet, 36 Yaş, Türközü)

Çelik (2006) tarafından yapılan çalışmaya göre; Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde sağlık personelinin hizmet vermek istememesi, birçok alanda eksikliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Örneğin Batman'da, yapılan araştırma tarihinde nöroloji, göğüs-kalp-damar cerrahisi, kardiyojoloji alanlarında uzman doktor bulunmamaktadır. Bu durum aynı zamanda sağlığa erişimin ve sağlık hizmetleri niteliğinin bölgeler arasında eşit bir şekilde yaygınlaştırılmadığını da göstermektedir.

Ben kalp rahatsızlığından dolayı geldim. Adıyaman'da herhangi bir kalp uzmanı olmadığı için herhangi bir yani doktor olsa bile ne yeterli aletleri var bir de müdahalede bulamadıkları için mecburi, mecburi göç etmek zorunda kaldım sağlık sorunlarından dolayı. (Zeynep, 40 Yaş, Tuzluçayır)

Genel göç etme nedenlerinin yanı sıra özgün anlamda aileler içinde yaşanan çatışmalar, anlaşmazlıklar ve tartışmalar da insanları yer değiştirme hareketliliğine itmektedir. Yoğun aile ilişkilerinin dışına çıkarak görece daha bireysel bir yaşamın içinde olma isteğiyle birlikte insanlar göç hareketliliği içine girebilmektedir. Erman'ın (2016) gecekondulu yaşamını betimlerken kullandığı birbirinin evine teklifsiz girme, sokak kapılarını kilitli tutmama gibi kişisel yaşamın dışına taşan uygulamaların bir benzeri, araştırma kapsamında göçün itici bir nedeni olarak ortaya çıkmaktadır. Buna göre birbirlerinin hem yardımcıısı hem de denetleyicisi olarak ortaya çıkan ilişki kurma biçimi, kültürel normlara dair bir eleştiriyi içinde barındırmakta ve insanların göç etmesinde önemli bir etken olabilmektedir.

Aslında temel mesele bizim oradaki annemin ve babamın oradaki sosyal ilişkileri daha fazla sürdürmek istemiyor olmasıydı. Burada daha yalıtılmış bir hayat kurabileceklerini ve daha az ilişki, aileyle daha az ilişkide olabileceklerini düşündükleri için böyle bir karar aldılar. Tabi böyle bizim ailede birine bir söz söyleme hakkı çok daha rahat kullanılır yani. Hani herkes birbirinin yaşam tarzına, tüketimine kadar karışabilir yani, bunda söz söyleme hakkı bulur kendisinde. Ve çok sık gidip geliriz birbirimize ve annemi rahatsız etti daha sonra babam da rahatsız olmaya başladı. (Ayşe, 26 Yaş, Türközü)

2.3.2.2. Göç Edilen Yerin Seçilmesindeki Nedenler

Göç edilen yerin seçilmesindeki nedenler göç literatüründe çekici etmenler olarak ele alınmaktadır. Çekici etmenler bu çerçevede, bireyin gidilen yerde görece daha az zorlanacağını düşündüğü bir sürece denk gelmektedir.

GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (1994) tarafından 667 hane reisi ile gerçekleştirilen çalışmaya göre; göç edilen yerin seçilmesinde akraba ve hemşerilerin olup olmaması önemli bir faktör olduğu belirtilmektedir. Bu çalışmaya göre katılımcıların %81,5'i çeşitli derecelerde akraba ve hemşerilerin olduğu yerleri tercih etmişlerdir. Bir diğer araştırmada da Karakuş ve arkadaşlarına (2014) göre; tanıdık, hemşeri, akraba gibi “kendi insanı” olarak algılanan kişilerin varlığına verilen önem sonucunda göç yerinin seçildiği belirtilmektedir. Türközü ve Tuzluçayır Mahallelerinde katılımcılardan elde edilen bulgular da bu çalışmalarla paralellik göstermektedir. Kırsal bölgelerde akrabalığa ve sosyal yapıya bağlı olarak sürdürülen yaşam, sanayi kentinde organik ve toplumsal işbölümüne bağlı olarak çeşitlenmektedir (Kurtuluş, 2010: 170). Kent içindeki dinamiklerin çoğalmasına rağmen etnik köken, siyasi düşünce, dil, kültürel yapı gelinen yerin seçilmesinde önemli olabilmektedir.

Göç sürecinin başlamasıyla beraber yaşanılacak yerin seçilmesi, önemli bir sorun olmaktadır. Belki de daha önce hiç gidil(e)meyen mekanın belirsizliklerini ortadan kaldırmak adına göç sürecini önceden deneyimlemiş kişilere danışma, bu süreçte sıklıkla başvurulan bir yöntem haline gelmiştir. Bu sayede sonradan ortaya çıkabilmesi mümkün olan sorunlar en aza indirilmek istenmekte, problemin olması durumunda tanıdıkların maddi ve manevi gücüne başvurulmaktadır. Bu çerçevede akraba, hemşeri veya aynı kültürel yapı içinde olduğu düşünülen insanların yaşadığı mekanların, hedef göç yeri olarak seçilmesi hem Tuzluçayır hem de Türközü Mahalleleri için geçerli olmaktadır. Akraba tavsiyesi, tanıdıkların ya da akrabaların olması, aynı kültürden insanların göç edilecek yerde yaşaması bu noktada önemli anahtar kavramlardır.

Türközü'ne yerleşmememizin en büyük etkeni yani Ankara'da, Doğu Anadolu'da yakın hissettiğim yer orasıdır. Çünkü orada Hakkari'den arkadaşlar, oradaki insanlar aynı kültürden geldiğimiz için biraz

etken oldu. Yakınlaşma şeyleri beni oraya çekti. Yani oraya yerleşmemin sebebi oradaki insanların sıcak davranmaları bölgeden Doğu Anadolu'dan kaynaklı olmasından kaynaklı olarak...(Orhan, 28 Yaş, Türközü)

Daha önce buraya göç etmiş birkaç tanıdığım vardı. Tanık derken akraba değiller. Tanıyordum Diyarbakır'dan. Onlarla konuşmuştum. Sonuçta onlar bir şeyi tecrübe etmişlerdi. Ve bende onu tecrübe edecektim. Ben de bilgi istiyordum ve onlara danıştım. Onlar da Türközü'nde olduklarını ve kendileri gibi pek çok insan olduğunu, yabancılık çekmeyeceğimi söylediler. Ben de oraya geldim. (Serhat, 26 Yaş, Türközü)

Akraba ilişkileri işte burada kalan akrabalar olsun, eş dost bizim Doğu insanları burada gurbette birbirlerine daha yakın daha sempatici baktığını görüyoruz. (Fikri, 45 Yaş, Tuzluçayır)

Tanıdıkların veya aynı kültürden insanların olduğu yerlerin göç mekanı olarak seçilmesindeki önemli noktalardan birisi yardımlaşma esaslıdır. Literatürde zincirleme göç olarak geçen ve aynı köyden gelenlerin bir arada yaşamasına göndermede bulunan süreç, hemşeriler arasında karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma ilişkilerinin oluşmasını sağlamaktadır (Erman, 2016: 63; Tümtaş, 2012: 110). Ortak bir yaşama göndermede bulunan pratiklerin devamı bu çerçevede aynı mekanda sürdürülmeye çalışılmaktadır. Kent ortamında da olsa kültürel yapı içindeki yardımlaşma tanıdıklar arasında sürdürülmektedir.

Genelde Doğuluların olduğu yerlere, genelde tanıdıkların olduğu yerlere göç vardı. Bir de gelinen yerler daha çok gecekonduların olduğu bir de biraz tepelik yerlere geliyorlardı. Böyle bire bir ilişkilerin kurulduğu, ihtiyaçların karşılandığı, duyduğunda yardıma gelecek tanıdıkların olduğu bir yer olması tabii özellikle bundan dolayı gelinen yer seçilmiş. Çünkü hani köyde yaşarken genelde siz komşularınızla her şeyinizi paylaşıyorsunuz. Bütün biz köyde çalışıyorduk, mesela bir tarla biçiliyorsa örneğin bir tarla için ortak çalışıyorlardı, ortak bir harmanlama yapıyorlardı. Böyle ortak bir yaşam oluyor köyde. Burada da tabii şey var, insanlar şehre gelip tek başlarına bir apartmanda yaşayamıyorlar, o yüzden kendi kültürlerine

kendi sınıflarına, kendilerine yakın hissettikleri ortama giriyorlar ve yani Türközü'nün tercih edilmesinin nedeni de biraz o. Biraz o kendi toplumunun içinde olmanın istemi, refleksi, insanlar bir yerde toplanmış ve bizimkiler de ondan dolayı buraya gelip yerleşmişler. (Ahmet, 36 Yaş, Türközü)

Göç edilen yerin seçilmesindeki bir diğer etken ise ekonomik boyutta gerçekleşmektedir. Sosyo ekonomik seviyenin Ankara'nın diğer bölgelerine göre görece düşük olduğu Tuzluçayır ve Türközü mahalleleri, kira fiyatlarının düşük olduğu mekanlardır. Göç etmeden önce kalınan yerde kira gibi bir nosyonun olma olasılığının düşük olmasının yanı sıra metropol bir şehirde masrafları en aza indirmek açısından da, kira fiyatlarının uygun olduğu yerler göç edilen yerin seçilmesinde önemli bir etken olmaktadır. Görüşülen kişilerin neredeyse yarısı bu noktaya değinmiştir.

Burası daha uygundu bazı semtlere göre daha ucuz. Geçim konusunda kira konusunda her şey daha uygun. Ekonomik yönden dolayı. (Pakize, 43 Yaş, Türközü)

Ekonomi, bu mahalle daha ekonomik. Başka bir nedenim yok. (Celal, 56 Yaş, Tuzluçayır)

Ankara'nın başka bir mahallesinde kalırken de belli nedenlerden dolayı yer değiştirme hareketleri yaşanabilmektedir. Yaşanılan yerde siyasi veya etnik yapının bir süreden sonra kabul görmemesi şeklinde oluşan bu durum, insanları yine aynı kültürel etmenlerin kümelendiği yerlere doğru itmektedir.

Şöyle bir şey oldu hani biz birçok yerde kaldık biz. En son Sincan Fatih'te de kaldık,ordaydık. Böyle ayrımcı şeyler oldu bize yönelik. Benim çocuklarım Kürtçe bilmiyor olabilirler fakat herkes biliyor ki biz aile olarak Kürt'üz. İnsanlar orada bunu takip ediyorlar, biliyorlar. Ben kimsenin Türk, Kürt olduğunu bilmem ama bazıları biliyorlar. Biz orada biraz ayrımcılık yapıldı bize karşı. (Ali, 44 Yaş, Türközü)

Tümtaş (2012)'a göre zorunlu göç ile kente gelen Kürtler yaşam alanlarını seçerken bir yandan güvenlik, dayanışma güdülerıyla diğer yandan ise maruz kaldıkları dışlanma tutumuyla aynı mekanlarda yoğunlaşmaktadır. Diğer yandan 1950'lerden sonra merkez sağ hükümetlerin iktidara gelmesi, kamu yaşamında Sünni

yaşam tarzının ön plana çıkması sonucu Alevilerin aynı mekanlarda, birlikte yaşama güdüsüyle hareket ettikleri görülmektedir (Tümtaş, 2012: 119). Tuzluçayır ve Türközü Mahallelerinin etnik ve mezhepsel kimlikleri göz önüne alınacak olursa göç edilen yerin seçilmesinde bu iki dinamik ön plana çıkmaktadır. Bu açıdan Tuzluçayır Mahallesi'nin Alevi kimliği, Türközü Mahallesi'nin ise Kürt kimliği ön plana çıkmaktadır. Sosyo ekonomik seviye, sınıf gibi kavramların ötesinde göç eden insanların kendilerini kimlikleri üzerinden tanımlama biçimi, hedef göç yerinin de belirlenmesinde belki de en önemli dinamik olmaktadır.

2.3.2.3. Geline Yere Alışma Süreci

Ankara ili Türkiye'nin birçok bölgesinden göç almıştır hatta almaya da devam etmektedir. Hem kendi çevre ilçeleri hem de diğer illerden aldığı göçler sonrası Ankara, kozmopolit bir yapıya bürünmüştür. Yoğun göç sonrası birçok farklı kültürden insan bu şekilde aynı yaşam alanları içinde yaşamak zorunda kalmıştır. Farklı kültürden, dilden, siyasi ve etnik yapıdan insanların bir arada yaşaması bazı noktalarda olumlu, kimi zamanlarda ise olumsuz durumlara yol açmaktadır. Zorunlu göçler sonucu aynı yaşam alanlarını paylaşan insanların düşünce ve yaşam pratikleri açısından ayrışması bu anlamda doğaldır. Geline şehre, kimliğe, yaşam tarzına, diline saygı duyma şeklinde gelişen/gelişemeyen uygulamalar hem Türközü hem de Tuzluçayır mahallerinde görülmektedir.

Çalışma kapsamında görüşülen kişilerin yarısından fazlası etnik kökenlerinin bazı kişi veya gruplar tarafından kabul görmediğini belirtmişlerdir. Kürt oldukları için ayrımcılığa maruz kaldığını belirtilen katılımcılar, fiziksel olmasa da sözlü bir şiddetle yüz yüze geldiklerini söylemişlerdir.

Buraya geldiğimizde ev sahibimiz Almanya'da oturuyor, o zamanlar yaz tatilinden dolayı burada şey yapıyordu. Burada bir iki tane komşu sen teröristleri buraya yerleştirdin diye kendilerine tepki göstermiş, o da biraz sosyal bir insan olduğundan kaynaklı tepkisi komşulara "ben Almanya'dayken kimse bana terörist demiyordu kimse bana o milliyetçiliği yapmıyordu ben de kendi memleketimde bir başka dilden konuşuyor diye ona terörist muamelesi yapmam evimi vermişim, kim

ne derse desin ben bu aileye evimi vermişim” diye tavır koydu ve bu da beni gururlandırdı. (Yılmaz, 43 Yaş, Tuzluçayır)

Çünkü hani insanlarla diyalog, insanların bakış açısı oradan buraya göç edenlere bakış açısı çok farklıydı. Hani bir Doğu’dan gelmişsin. Ben Doğu’dan geldim Diyarbakır’dan geldim buraya. İnsanları biraz yadırgıyorlardı, daha çok konuşmamızla dalga geçiyorlardı. Ondan sonra hayat şartlarımızda, bakışlarıyla her şeyimizle böyle, 3 yıl falan zorluk çektik. Mesela biz Doğu’dayken Batı’dan gelen insanları kendimizden görürdük. Bir aile gibidirler bizim için hatta yabancıdırlar, baş tacı ediyorduk onları. Yardımcı oluyorduk her konuda mesela komşularımız vardı bizim ondan sonra polislerdi biz yardımcı oluyorduk onlara, kendileri eşlerini bizlere emanet ediyorlardı, biz göreve gidiyoruz diye ama biz buraya gelirken aynı şeyi görmedik. Batı insanının Doğu insanına bakış açısı o yıllarda çok değişti. Şimdi yeni yeni aştılar onu. (Pakize,43 Yaş, Türközü)

Etnik kökenden meydana gelen önyargıların kırılması ve sonrasında gelişen kabul süreci ise zamanla olmuştur. Bu durum kültürler arasında Cumhuriyet tarihi boyunca oluşmuş olan hiyerarşik sistemin bir uzantısı olarak kent yaşamında sürdürülmektedir. Devlet kademesinde ortaya çıkan ayrıştırıcı söylemlerin halka yansımış hali; birbirini kabullenmeme, diline ve kültürüne saygı göstermeme olarak açığa çıkmaktadır. Bu anlamda tabuların yıkılması için çaba harcanan kişiler göç hayatını yaşayan kişilerdir. Daha doğrusu Doğu ve Güneydoğu Anadolu’dan göç etmiş kişi “örnek” tutumlarıyla “mekan sahibini” ikna etmeye zorunlu kalmaktadır.

Valla alışma sürecimiz biraz sıkıntılıydı. Yani biz buraya biraz zor alıştık. Ben şöyle; günlerce dışarıda kaldığımızı bile hatırlıyorum. Mesela akşamleyin bize evi kiraya verip sabahleyin vazgeçtiklerini biliyoruz. İki üç tane ev kimliğimizden dolayı, Kürt olduğumuzdan dolayı bize evlerini vermediklerine çok şahit olduk. Hatta benim ilk yerleşim şeyim Fahri Korutürk’te bir gece kondum oldu, orada belki ilerideki sorularda da denk gelebiliriz de, bizi eve almalarının bir nedeni oldu o da Çorumlu bir kadına ev tutuyormuşuz gibi evi tutup sabahleyin ev sahibi uyandığında bizi gördü ve biraz itiraz da etse bizim kendimizin kendi hal ve hareketlerimizle, ılımlı

davranışlarımızla, örnek duruşumuzla kendimizi kendisine kabul ettirip ondan sonra komşuların bizi sevip, 4 yıl sonra o evden çıktığımızda da arkamızdan ağladığına şahit olduk. (Yılmaz, 43 Yaş, Tuzluçayır)

Mesela bizim ekonomik durumumuz onlardan biraz daha iyiydi. Mesela somyadır, kanepeler yok o zaman, babam evimize bir şey almıyordu, o ailelere alıyordu. Diyordu ki babam;”biz evimize alırsanız onlar bize gelip gidiyorlar, onlar görmesinler.” En son ablam şey yapıyor, babama diyor hepsinin evindekiler bizim evdekilerden daha iyidir, ondan sonra gidip beyaz eşyadır kanepedir alıyor. Bu doğal saygınlıklar var hani incitmeden. (Songül, 48 Yaş, Türközü)

Mekanın içselleştirilmesi ve göç sonrası yaşanan yere alışma süresinin kısılması bir anlamda yaşantının niteliğine bağlıdır. Hem sosyal hem de fiziksel çevreye uyumu önceleyen böylesi bir süreç yaşanmadığı takdirde, bireylerin mekana alışma süreci olamamaktadır. Geçmiş yaşama özlem, göç edilen yerdeki güvenlik kaygısı gibi nedenlerden dolayı insan-mekan birlikteliği bir türlü sağlanamamaktadır. Kültürel yapı gereği bireysel bir yaşamın dışına taşın ve birlikteliğe vurgu yapan günlük yaşam pratikleri yerine büyükşehrin bireyselliği ön planda çıkmaktadır.

Alışamadık bir türlü. Neden dersin dil bilmiyorduk, kültür bilmiyorduk yani Ankara'nın dilini kültürünü bilmiyorduk. Bana çok yabancı geliyordu, güven yoktu. Eşim askerdeydi. Kendim 6 aylık bir bebekle ortada kalmıştım. Yani kimseye hiç kimseye bir güvenim yoktu. Başımıza her türlü kötülük gelebilirdi. Çünkü Ankara gibi bir yerde yaşam şartları hem zor hem de ağırdır. Bir de burada hiç kimsenin olmaması hiç tanıdığın olması, bu gibi büyük bir metropolde kalman daha 18-19 yaşındayım, genç bir kadını anneyim ve hastayım. O günler hala akılma geldikçe bir türlü alışamadım buraya o zaman ki şeylerin izini halen de taşıyorum. (Zeynep, 40 Yaş, Tuzluçayır)

Biz kalabalık bir ortamda ve çok köklü etnik kökenlere dayanan bir sürü kültürü içinde barındıran bir aile olduğumuz için ki toplum olarak öyleyiz. Ama etraftakilerin bakış açısı yüzünden sorun çekiyorduk. Büyük şehirde yalnızlık hissi uyandırıyor öğreniyorsun.

*Yalnızlık hissini öğreniyorsun o yüzden uyum sağlayamıyorsun.
(Fatma, 37 Yaş, Türközü)*

*Baya zor oldu oradan Hakkari'den geldik. Büyük şehir, farklı insanlar, bir sürü insan var. Hani hem bizim gibi olanlar var bizden çok farklı olanlar var. Yani kaç yıl oldu hala da alışamamışım buraya.
(Hasan, 29 Yaş, Tuzluçayır)*

Bir türlü uyum sağlayamama, yaşanılan yere aidiyet duymama sonucunda eski yaşama özlem duygusu artmaktadır. Yaşam şartları ne olursa olsun göç etmeden önceki sosyal ve fiziksel çevreyi arzulama ve orada yaşama isteği, gelinen yere alışamama sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Ankara'ya ilk geldiğimiz yıl, senelik iznimiz dolsun da bir an önce memleketimize gidelim, o havayı teneffüs edelim, hasret giderelim diye bekliyorduk, 28-30 sene oldu o hasretlik hiç bitmedi. Ama tabi ki zorlandık metropole alışmak kolay değil. (Fikri, 45 Yaş, Tuzluçayır)

Alışma sürecinin bir diğer boyutu da günlük yaşamda kullanılan dil ile ilgilidir. Gelinen yerde günlük konuşma diline uyum sağlayamama hem bireylerin kendi öz saygınlıklarının sekteye uğramasına hem de sosyal ilişkilerin kurulmasındaki zorluklarla ilgili olabilmektedir.

Çok zor yani bizim oradaki şiveyle buradaki şive çok farklıydı. Mesela burada bayat deniliyor bizim orada kerti deniliyordu. Benim ablam bakkala gidiyor ekme alıyor, getiriyor. Annem diyor bu kertidir. Bunu götür taze ekme getir diyor. O da gidiyor bakkalcıya söylüyor ki bu ekme kertidir. Kızım diyor kerti nedir? Diyor amca işte kertidir kerti. Kızım diyor ben anlamıyorum. Kerti nedir bana anlat diyor. Ekmeği gösteriyor işte bu kertidir, kızım diyor kerti değil bayat diyeceksin diyor. Biz ondan sonra kertinin bayat kelimesi olduğunu öğrendik. Yani şive farklılığından dolayı çok zorluklar çektik. (Murat, 39 Yaş, Türközü)

Yani zor bir süreçti hala da alışamadık. Ama yine de yaşamaya çalışıyoruz. Mesela buraya geldik farklı bir kültür var hatta doğru düzgün bir kültür bile yok, bir sürü insan var bir yerlerden gelmiş. En basit bir örnek vereyim; biz mesela dilimizi unuttuk burada. Mesela bir kar yağıyor karın 4-5 çeşidi var Hakkari'de. Sulu yağar başka bir

isim verilir, tipiye başka bir isim verilir. Onu geçtim kar yerde kalınca başka bir isim verilir. Mesela biz otlar yeni çıkmaya başladığında bir isim söyleriz. Ot büyüdüğünde bir isim söyleriz. O otu biçtikten sonra kalana başka bir isim söyleriz. O ot kuruyunca başka bir isim söyleriz. Biz burada bunların hiçbirini kullanamıyoruz. Haliyle bu kelimeler unutuluyor. Ben belki unutmam ama benim çocuğum hiçbir zaman bilmeyecek. Ben burada ne kadar anadilimi konuşsam da, dışarıya gittiğimde ben kendimi rahat ifade edemiyorum. Düşündüğüm gibi konuşamıyorum yani. (Hasan, 29 Yaş, Tuzluca)

Bir katılımcı ise sosyalleşebilmesinin önündeki en büyük engelin ekonomik nedenler olduğunu belirtmiştir. Bu çerçevede gelinen yere alışma süreci ekonomik koşullarla paralel gelişmektedir.

Aldığım maaşın %70'ini kiraya veriyordum, bir kıyafet bile alamıyordum o zamanlar geçim çok zordu. Onun için insanların içine çıkmakta sıkıntı çekiyordum. (Celal, 56 Yaş, Tuzluca)

Özellikle ailenin diğer fertleriyle olan sosyal ilişkiler, geleneklere dayalı ritüeller ve fiziksel yaşam alanlarına dair anılar bu çerçevede göç ile sekteye uğramaktadır. Geçmiş yaşamda olan fakat şu anda elde edilemeyen olumlu düşüncelerin sosyal boyutu bu çerçevede önemli bir yer tutmaktadır. Tüm farklılıkların bir arada olduğu ve kimsenin kimseyi kimliğinden dolayı dışlamadığı yaşam tarzı bunun en büyük örneğidir.

Mesela Hıristiyanlar kimseye karışmazlardı. O Yezidilerin bir şeyi var sen Müslüman'sın sen haram et yemiyorsun diye sana hayvanları kesip vermezlerdi. Ya hazır et alıp getirirlerdi. Ya da kendileri size kestirirler o kadar ki önemsiyorlar sizi. Hep Yezidilerle kirvelik yapılmıştır. Çok güzel insanlardı. (Pakize, 43 Yaş, Türközü)

Göç etmeden önceki yaşamda sürdürülen yardımlaşma ve karşılıklı ihtiyaç duyma ortamında gelişen ilişkiler “sosyal devletin” yokluğunda insanların kültürel kimliklerini de belirlemektedir (Erman; 2016: 63). Kentte pek sık rastlanmayan fakat geçmiş yaşamdaki kırsal ilişkilere ve kültüre dayalı olarak gelişen yaşam tarzı da gelinen yere alışma sürecini etkileyebilmektedir. Buna göre göç öncesi yaşam içinde samimiyete, dayanışmaya dayalı ilişkiler ve deneyimler, bireysel yaşamın ön planda olduğu kente uyum sağlamayı güçleştirmektedir.

Atıyorum mesela çok basit bir şey siz başka bir köye gittiniz siz herhangi bir kapıyı çalıp çeri girdiğinizde sizin koyunlarınız da varsa atla gittiniz mesela giderseniz o köye tanımanız gerekmez. Merhaba dersiniz, mesela gittiniz 100 tane koyununuz var bir yerden bir yere götürüyorsunuz gittiniz bir herhangi bir eve akşam oldu orada kalacaksınız onları tanımanız gerekmiyor. Diyelim 1 hafta da kalsanız mesela orada sizin hayvanlarınızı beslerler sizin ihtiyaçlarınızı karşılarlar. Siz ne zaman giderseniz 1 hafta kalabilirsiniz 10 gün kalabilirsiniz. (Ahmet, 36 Yaş, Türközü)

Burada çarşıdan geçerken kimse sana merhaba nasılsın demez. Ama oradayken herkes sana bir selam veriyor. Selamın Aleykum der merhaba der. En önemlisi de bu, insanı mutlu ediyor. (Celal, 56 Yaş, Tuzluçayır)

2.3.2.4. Geçmiş Yaşantıya İlişkin Duygular

Göç etmeden önceki yaşama özlem, bir bütün olarak tüm geçmişi kapsayan bir hatırlama sürecine tekabül etmektedir. Geçmişte var olan, hatıralarda canlanan fakat şimdiki ve gelecekteki zamanda hissedilmesi zor olan duygular genel anlamıyla geçmiş yaşama özlem şeklinde ortaya çıkmaktadır. Göç öncesi sosyal ve fiziksel yaşama dair düşünceler bir anlamıyla, şu anda elde edilemeyen hislerin anılarda yaşatılması olarak insanların belleklerinde yer edinmektedir.

İnsanların ilişkileri kurma biçimi ve bu ilişkilerin yaşandığı mekan, göç ile büyük bir değişikliğe uğramaktadır. O zamana kadar öğrenilmiş ilişki kurma pratiklerinin dışına taşan ve yeni bir hayatın başlangıcı bu anlamıyla göç ile olmaktadır. Fakat yeni bir mekana, daha da önemlisi büyük bir şehirdeki kültürel farklılıklara uyum sağlama çok kolay olamamaktadır. Uyum sağlayıp yeni ilişkilere ayak uydurma bir nebze sağlanmakla birlikte önceden öğrenilmiş olan ilişki kalıplarının yerine yenilerini koymak belki de mümkün görünmemektedir. Çünkü bir yere aidiyet hissedip oraya bir bütün olarak kendi benliğini katmak oldukça zor bir durumdur. Küçük ve büyük kentler içinde yaşanan ilişkilerin boyutuna dikkat çeken Wirth (2002) nüfus yoğunluğunun fazla olduğu kentlerde göç etmeden önceki

yaşamda deneyimlenen birincil tarzda ilişkilerin yakalanamadığını belirtmektedir. Buna göre kentteki ilişkiler geçici, yapay ve parçalı olarak sürdürülmektedir.

Ankara'daki yaşamın maddi boyutlarıyla geldiklere yere göre daha iyi imkanlar sağladığını belirtmelerine rağmen kendi memleketlerini tercih eden bazı görüşmeciler, ne olursa olsun göç etmeden önce kaldıkları yeri benimsediklerini belirtmişlerdir. Bu durum geçmiş yaşama özlem duymakla ilgili olduğu kadar şu an kalınan yerin tam anlamıyla içselleştirilmediği/benimsenmediği anlamına da gelebilmektedir.

Tabii insan bir yere gitse tanımaya etmese insan altın içinde de olsa şey yok yani. Kıymet yok. Mesela biz burada başkentte oturuyoruz. Yani her şey bizim elimizde ama Erciş küçük bir yerdir. Biz Erciş'e sevdalıyız. (Suna, 71 Yaş, Türközü)

Geçmişe özlemin bir diğer boyutu da fiziksel çevreyle ilgilidir. Bireylerin mekanla kurdukları ilişkinin bir boyutu olan çevresel imge, göç sonrasında bile anılarda canlanmakta, geçmiş yad edilmektedir. Sosyal ilişkilerin dışına taşan ve insanın etrafındaki mekanın zihnindeki yansıması bu çerçevede göç sonrasında ortaya çıkabilmektedir. Böyle bir durumun olmasının sebebi mekana ve fiziksel çevreye yüklenen anlamla ilgilidir.

Bütün taşlarını bilirim, köyümün çevre köylerinin bütün taşlarını bilirim. Sadece şeyi değil böyle işte mahallesini şuyunu buyunu değil, bütün taşlarını bilirim, kayalarını bilirim, nerede ne var hepsini bilirim. Üzerinden 30 yıl geçmiş hala da aklımdadır bilirim bunları yani. Ben yani özlemem mümkün değil yani. (Ali, 44 Yaş, Türközü)

Böyle somut olarak bir şey söyleyemeyebilirim ama bir hissi özlüyorum sanırım. Bir ait olma hem de aynı zamanda sadece bireysel anlamda benim bir yere ait olma hissim değil, aynı zamanda yerin de sana ait olması, karşılıklı bir süreç bu. Ama çok tarif edilecek bir his değil bu. Ben bu hissi özlüyorum. Bunun dışında bazen yalnızlık duygusunun daha zorlaştığını hissediyorum buraya gelmemle birlikte. Hani her zaman hissettiğim bir şey yalnızlık ama burada bunun sanki aşılamaz, başa çıkılması daha zor bir şeymiş gibi yaşıyorum bu duyguyu buradayken. Hatta en zorlandığım duygu bu oldu diyebilirim buraya göç ettikten sonra en çok bu duyguyu hissedip bu duyguyla

çaresiz hissettim belki de kendimi ya da uyum sağlamakta zorluk çektim. Yani dediğim gibi bu hissi çok özliyorum. (Ayşe, 26 Yaş, Türközü)

Çünkü şimdi çocuklar şey zannediyor. Hani her şey markette yetişiyormuş gibi zannediyor. Hani aslında köy hani şunu düşünüyorum köy gerçekte bağ kurduğün yer. Şehir gerçekte bağının koptuğu bir mekan oluyor. Hani yabancılaşıyorsun her şeye. Gerçek olmayan bir yaşamın içine düşüyorsun. O yüzden hani böyle köyde bahçe işiyle uğraşmayı çok isterdim. Ben bunun özlemimi çok çekiyorum. (Ahmet, 36 Yaş, Türközü)

Göç etmeden önceki mekanda kurulan ilişkilerin boyutu ve niteliği de bireylerin zihninde önemli bir yer edinmiş gözükmektedir. Geçmiş yaşamda öğrenilen ilişki kurma biçimleri ve yakınlığın şimdiki mekanda bulunmaması insanları geçmişte yaşanmış deneyimlere götürmektedir. Kimi zaman bu deneyimler hatırlanarak şu anki ilişkilerin niteliği de sorgulanmaktadır.

Her şeyin alınıp satıldığı yerdir şehir. Her şeyin değerinin parasıyla kıyaslandığı yerdir şehir. Bu da sizin duygularınızı da kırıyor. Biz köydeyken kolay kolay para görmezdik. Kimsenin elinde kolay kolay para görmezsin. Böyle bir şey yoktur. Kimse paradan bahsetmez yani. İşin olmaz. Para da olmadığı için bir şeyler alınıp satılan değildir, değeri para üzerinden şey yapılmaz. (Ahmet, 36 Yaş, Türközü)

Bir taziye olurdu, hiç tanımadığım insan gelirdi seni evine götürürdü. Öğle yemeği akşam yemeği yedirirdi. Bir düğün olurdu diğer yerlerden gelen insanların hiç biri dışarıda kalmazdı. Hiç tanımadığı halde benim misafirimi alır kendi evinde misafir ederdi yani. Mesela bayram sabahları namazdan sonra hep birlikte mezarlığa giderdik, Fatiha okurduk. Sonra belli başlı kişiler vardı, bayram kahvaltısı denen bir şey vardı. Giderdik mesela her sene birkaç kişi kendi arasında anlaşırdu bayramdan önce, giderdik onların evinde bayram kahvaltısını yapardık. Daha sonra kendi evimize dönerdik köyün tamamını dolaşırdık. Köyde kimse kimsenin evine gitmemezlik etmezdi. Herkes birbirinin evine giderdi yani. (Hasan, 29 Yaş, Tuzluca)

Geçmişe dair belki de en fazla dile getirilen şey yaşanan yerdeki insanların birbirlerine duyduğu yakınlıktır. Kurulan ilişkilerin sıcaklığı, insanların mekana olan bağlılıklarını da güçlendirmiş gözükmektedir. İlişkiler hem akraba gibi tanıdıklarla hem de hiç tanımadığı insanlarla olabildiğince yakın gözükmektedir.

Tabi ben neyi özliyorum en çok, ben çocukluğum orada geçti, ben çocukluğumda tabi ki insanın çocukluğu en fazla nerede geçerse en fazla orayı özliyor. Benim yerim de orasıdır. Ben, oradaki ilişkilerimiz çok iyiydi. Hepimiz birbirimizi tanıyorduk. Arada bir ayrım yoktu, herkes herkesin evindeydi. Ben o ilişkileri özliyorum. Mesela ben çocukken gider başka birisinin evinde yemek yerdim, onlar gelirdi bizde yemek yerlerdi. Kim ne bulursa orada şey yapardı. İlişkiler böyleydi. Tamam kavgalar da olurdu, bilmem ne de olurdu, bunlar buraların kavgaları gibi kimse kimseyi böyle çok fazla şey yapmazdı, sonuçta akrabasın, tanıdıksın yani.(Ali, 44 Yaş, Türközü)

Mardin'deki insanlar birbirlerini tanırlar, o yüzden hemen kavgacı kaba bir yaklaşımı kabul etmezler. Özellikle seni tanıdıkları için, seni tanımamış olsalar bile yine de nezaketi elden bırakmazlar. Kimine göre orası daha kabadır sorarsan ama öyle değil işte. Ankara'da trafikte bile sorun yaşıyorsun insanlarla. Bana göre de bunların temelinde eğitimsizlik var. O yüzden mesela balkona çıkarsın insanlar gürültü ederler aşağı seslenirsin gürültü ediyorsun dersin. Adam kavga etmeye hazırdır silahını çıkartıp yukarı doğru ateş edebilir. Bu derece bir güvensizlik var burada. Mardin'de öyle bir şey yoktur, sessiz olur musunuz dersin, "aaa tamam kusura bakmayın" der içeri girer mesela adam. Burada her an seni öldürebilirim, şiddet eğilimli insanların sayısı daha fazla benim yaşadığım memlekete göre. Hani burada birine sorarsan Mardin daha kabadır ama aslında öyle değildir. (Fatma, 37 Yaş, Türközü)

Orada doğalından gelişen ilişkiler söz konusuysa, aslında ilişki kurmak doğal bir şeydi bunun için mesela bir ortama girmeye bile gerek yoktu zaten herkes çoğunluk birbirini tanıdığı için ya da ufak bir konuşmadan sonra bir dakika içersinde tanıdığınız ortak birileri ortaya çıktığı için bu ilişki hem çok kolay kuruluyordu hem daha rahat

kuruluyordu hem bu ilişkiyi kurarken de bir güvenlik sorununu yaşamıyorduk. (Ayşe, 26 Yaş, Türközü)

Geçmişte yaşanan deyimlerden bir tanesi de ekonomik yaşama ilişkindir. Çalışma kavramı sadece ekonomiye ilişkin olmayıp bir arada olmanın, birlikte bir şeyler yapmanın en büyük örneği gibi gözükmektedir.

Vakit geçirme diye bir şey yoktu. Herkesin zaten öyle şeyi yoktu bizim boş zamanımız yoktu. Boş zaman sadece çalışmayla değil, çalışmazsan gidersen birileriyle birlikte bir şeyler yaparsın, eğlenceli şeyler yaparsın. (Ali, 44 Yaş, Türközü)

Katılımcıların söylemlerinden çıkarılabilecek bir başka konu da geçmişteki gelenek ve göreneklerin yeni yaşanan yerde devam ettirilemediği yönündedir. Geçmişe özlem şeklinde de açıklanabilecek bu duygu artık yaşanılmayan hislerin bir yorumu olarak da okunabilir.

Kendi örfümden kendi adetimden, kültürümden, geleneğimden, göreneğimden yoksunum. Burada belki biz memleketimizdeyken toprağa oturup 3-5 kişiyi çaya çağırıp böyle bir şekilde çay getirmesi, birinin yanına kek getirmesi, birinin evinde pişirdiği bir böreği getirmesi, hatta o sacdaki ekmeğin kokusunu toprağı, o hormonsuz domatesimiz biberimiz yani bütün her şeyini havasını en basitinden o komşuluk ilişkilerini acılarını, taziyelerini, düğünlerini tümüyle geleneksel giyim tarzlarını bile özledik. Ben şu anda Adıyaman'da ikamet ettiğim için Adıyaman'da Maraş'ı geçtikten sonra bir dinlenme tesisinde durup bizim çayın, kaçak çayın bize gelmesi bile, biz diyoruz ki memlekete yaklaştığımız ne kadar da belli oluyor. Veya bir yere oturduğumuzda sürahi ile suyu ve ayranı yemeğin yanında bedava getirip indirmeleri bile bizim memleketimizde olduğumuzu gösteriyor onun kokusunu veriyor bize. (Yılmaz, 43 Yaş, Tuzluçayır)

2.3.3. Yaşanılan Konuta Dair Bilgiler

Türközü Mahallesi'nde oturan 2 katılımcının dışındaki 18 kişi, apartman dairesinde oturmaktadır. Gecekonuda oturan iki kişi de evlerinde ısınmak için soba

kullanmaktadır. Yine bu iki katılımcının küçük de olsa birer bahçeleri bulunmaktadır.

Kalınan evlerin 14'ü 3+1, 5'i 2+1, 1 tanesi 4+1'dir. 12 kişi kaldıkları evlerde herkesin kendisine ait bir odasının olmadığını, 8 kişi ise evlerinde kalanlarının kendi odaları olduğunu belirtmiştir.

Kira ücretleri her iki mahallede de 400-600 TL arası değişmektedir. Hane içine giren tüm gelir düşünüldüğünde kira ücretleri her ay düzenli bir şekilde verilebilmektedir. Sadece Tuzluçayır Mahallesi'nde oturan bir katılımcı, inşaatta çalıştığı sürece maaş alabildiğini, onun dışındaki zamanlarda çalışmadığını, çalışmadığı aylarda da kira ücretini vermekte zorlandığını belirtmiştir.

Araştırmacının görüşmeleri, çoğunlukla evlerde yap(a)mamasından kaynaklı evlerin içeriğine dair bir gözlem elde edilememiştir.

2.3.4. Göç Öncesi ve Sonrasında Fiziksel Çevreye Yönelik Değişen Algı

Göç; sosyal çevrenin yanı sıra fiziksel çevrenin de bir bütün olarak değişmesine göndermede bulunan bir kavramdır. Bu anlamda göç edilen yerde uyum sağlanmaya çalışılan sosyal çevreye ek olarak, fiziksel çevreye yönelik de uyum sorunu ortaya çıkabilmektedir. Alışlagelmiş ilişkilerin sürdüğü mekanın değişmesi bu çerçevede, bireyin fiziksel çevreyle olan ilişkisini gündeme getirmektedir. Göç etmeden önceki fiziksel çevreye yönelik algıyla göç sonrası içselleştirile(meye)n fiziksel çevre bu kapsamda ele alınmaktadır.

2.3.4.1. Göç Öncesi Sosyalleşme Deneyimleri ve Fiziksel Çevre

Göregenli ve Karakuş (2014)'a göre insanlar yaşadıkları mekanla ilişki kurmakta, yaşam alanlarına anlam atfetmektedirler. Bu süreçle birlikte de bireylerin kimlikleri oluşmaktadır. Gürkaynak (1996)'a göre de bireyin yaşadığı fiziksel çevre, yer kimliğinin ve ben kimliğinin tohumlarının ilk atıldığı mekandır. Bireyin yaşadığı mekana yüklediği misyon bu anlamda yaşam tarzını, kişinin kültürünü ortaya çıkarmaktadır.

Fiziksel çevreye ve mekana yüklenen anlam, göç süreci sonrasında, onu kaybetmekle daha belirgin olmaktadır. Göç ettikten sonra yaşam alanının değişmesi ve

eski hayat şartlarının olmama hali bu çerçevede önemli olmaktadır. Özellikle doğa ile insan temasının doğrudan gerçekleştiği kırsal bölgelerde yaşayan insanlar, göç sonrası kent ortamlarında bu psikolojiyi yaşamaktadırlar. Geçmişte yaşanan sosyalleşme deneyimleri ve bu yaşanmışlıkların geçtiği mekanlar, göç sonrasında birer hatıra olarak bireylerin zihninde yer edinmektedir. Geçmişteki sosyal ilişkilere ek olarak hatıralarda yerini alan fiziksel çevreye yönelik algı, bir anlamıyla da şu anki mekana duyulan hoşnutsuzluğa göndermede bulunmaktadır.

Doğa ile insan üzerindeki karşılıklı etkileşim bu anlamıyla bireyin kişiliği üzerinde olumlu/olumsuz etkide bulunmaktadır. Göç etmeden önceki fiziksel çevreye özlem ve eski mekanların zihinde canlanması bu çerçevede önemli bir detay olmaktadır.

Bir de tabi ben köyün kendisini de özliyorum, ilişkileri falan değil de köyün kendisini de özliyorum. Bizim köyün üstünde bir tane tepe vardır böyle mağaralar vardır biz orada çocukken az oynamadık. E şimdi bize o zaman o mağaralar çok büyük gelirdi bize. Saklambaç oynardık mağaralarda, saklambaç oynardık öyle güzel yerlerdir zaten. En son 3 yıl önce gittim öyle birkaç günlüğüne gidebildim cenaze vardı gittim, baktım oralar benim gözüme şey oldu. En fazla oralar takıldı gözüme. (Ali, 44 Yaş, Malatya)

Buraya geliyorsunuz hepsi betondur. Binalarda yaşıyoruz. Bizim orada evimiz müstakildi köydeydi. Her şeyimiz doğaldı, organikti. Koyunun sütünü sağlıyorduk, yoğurt yapıyorduk, peynir yapıyorduk. Dağda yetişen yabani bitkileri topluyorduk. Burada öyle yok, sütü sadece marketten alıyoruz. Biz bile neredeyse tadını unutmuşuz. Gidiyorduk meralara çıkıyorduk, dağa çıkıyorduk. O temiz hava, mesela baharda bir sürü ot olur yabani otlar. Hem sağlık için iyidir hem tatları güzeldir. Oradayken bir de hep dışarıydık, doğayla iç içeydik hep. Dışarı çıkıyorduk, başka bir sürü ile karşılaşıyorduk oradaki çobanla sohbet ediyorduk. Orası bizim için bir mekan oluyordu. E dışarıdasın rahatsın bir sürü temiz hava, doğaldır. Burada öyle bir şey yok. Burada evlere sıkıştık başka bir şey yapamıyoruz. Biz mesela Hakkari'de de evdeydik ama orada sadece kışın evdeydik. Bazen

koyunları götürüyorduk, saman getiriyorduk bazen o zaman evde oluyorduk. (Hasan, 29 Yaş, Tuzluçayır)

Ormanlık bir köyde büyüdük. Ve bu sene çok gezmemize rağmen Kars'ı, doğa güzelliğinin aşağı yukarı Artvin tarafı denginde güzel bir köyümüz var. Buradan gittiğimiz ilk 3-4 gün köyde yürüyemiyorsun, şişersin. Yaşam şartları seni o kadar zorluyor ki yürüyeyim diyorsun ama yürüme şansına sahip değilsin. Kalbin kütür kütür vurmaya başlar. Ne olursa olsun benim köyüm çok güzel. Emekli olunca da gideceğim zaten. Ben köye gitmediğim seneyi yaşamamış sayıyorum. (Fikri, 45, Tuzluçayır)

Göç ile büyük bir şehre gelenler için sosyalleşme mekanları çoğu zaman ev ile sınırlı kalmaktadır. Bu haliyle ilişkiler; tanıdıkların, hemşerilerinin ya da akrabaların birbirlerinin evlerine ziyaret şeklinde gerçekleşmektedir. Bu durum sosyalleşme mekanlarının olmamasının yanı sıra kültürel farklılıklardan kaynaklı var olan mekanların benimsenmemesiyle ilgili gözükmektedir. Göç etmeden önce yaşanılan yerdeki sosyalleşme mekanları ise sadece ev ile sınırlı kalmamakta, ilişkilerin sürdürülebilirlik sınırı, yaşamın birçok boyutuyla gerçekleşmektedir.

Evimiz yani evde çok vakit geçirmiyorduk öyle söyleyeyim. Çocuklar genelde bahçelerimiz bitişik olduğu için diğer ailelerle, bahçede ya da birbirlerinin evlerinde işte biz ev işleriyle yoğun olarak ilgileniyorduk, bahçe işleriyle bazen hayvanlar geliyordu bahçeye o zaman onlarla ilgileniyorduk. Böyle bir şey söz konusu değildi sürekli evde durma durum söz konusu değildi. O yüzden alan tayini de çok söz konusu değildi. (Ayşe, 26 Yaş, Türközü)

Benim geldiğim yerde her yer sosyalleşme mekanıydı, her mekan. Camiler öyleydi, bir düğün de öyleydi. Kapınızın önü bile, yani biz damda yatardık yazın, damdan dama sohbet ederdik, çocuklarımız damdan dama bağırtır oyun oynarlardı. Komşunun çocukları bizim dama gelir oyun oynarlardı, bizimkiler aynı şekilde gider onlarla oyun oynarlardı. (Serhat, 26 Yaş, Türközü)

Mekanların sınırlanmaması aynı zamanda var olan mekanların sosyal çevreye karşı esnek olduğu anlamına da gelmektedir. Şöyle ki; kültürel yapıdan kaynaklı bireyler, yaşam alanlarını “dışarıya” karşı açık tutmakta, misafirperverlik olgusu

tanıdık tanımadık herkesi kapsamaktadır. Bu anlamıyla mekan-insan ilişkisi gelenek ve göreneklerin etkisiyle yeni bir anlam kazanmış gözükmektedir.

Telefon açmadan randevulaşmadan gelip kapını çalmadan misafirliğe gelebiliyorlar. Bu biraz köyde birine giderken arayıp haber verip gitmiyorsun. Gidiyorsun kapıyı çalıyorsun ve içeri giriyorsun. Burada da bu alışkanlıktan kaynaklı aynı şeyler yaşanıyor. Yani o herkesin aslında kendi göç ettiği yere olan özlemin de getirdiği bir şey kültürün de getirdiği bir şey. Bir şekilde onu burada da yaşatmak istiyor, o pratiğiyle yaşıyor burada da. (Ahmet, 36 Yaş, Türközü)

Göç etmeden önceki mekanların ortak bir yaşam alanı olarak belirlenmesi ve birliktelik, sosyalleşme ilişkilerinin boyutunu belirlemektedir. Ortak kullanılacak mekanların olması sosyalleşmenin içeriğini zenginleştirmekte, mekan boyutu onu kullananların isteklerine göre şekillenmektedir.

Şöyle bir şey vardı, bizim köyde bir tane baraka vardı bir de toprak evimiz vardı. Biz toprak evimiz tek gözlüydü ve salon niyetine kullanırdık. Biz orda yer içerdik orda konuşurduk, misafirler orada ağılanırdı. Diyelim hani bir ara bizim ev 20 kişiydi, amcam halalarım amcamın çocukları köyde birlikte yaşıyorduk . Tabi o ayrı bir sıcaklık yaratıyordu. Herkes bir arada oluyor çünkü, yani diyelim şehirlerde böyle değil, şehirlerde diyelim ya da apartmanlarda çocuğun kendi odası var, çalışma odası var, ebeveyn odası var yani herkes kedi başına bir yerlerde yaşıyor ama köy ortamında böyle değil yani ya da diyelim işte köylerde köy meydanı gibi bir yer olur, bütün köylüler gün içinde akşam işten geldiğinde bile, orda buluşurlar orda otururlar, hani bir veya iki ev çay yapar gelir bir konuşulur sohbet edilir geç saatlere kadar, hani böyle hep ortak yaşam alanı var, daha çok insanların buluştuğu işte dediğim gibi bizde dam ev vardı, biz kendi ailemiz orda buluşurdu, ya da köy meydanında buluşulurdu, köylüler oturup konuşurlardı. (Ahmet, 36 Yaş, Türközü)

Diyarbakır'a bağlı Karacadağ'a gidiyorduk. Karacadağ'da işte çadırlarımızı kuruyorduk. Ondan sonra akrabalarımız falan geliyordu, hayvanlarla uğraşanlar falan. Biz de gidiyorduk tatil yapıyorduk çok güzeldi. Eve dönerken istemiyorduk, orada kalmak

istiyorduk. Sabahları kalkıyorduk git her şey taze. Kahvaltınızı şeyini tutun her şey, temiz hava. Temmuz ayında yağmur yağardı. Mis gibi bir havası vardı, yazı orada geçiriyorduk. Onun dışında annem Mardin Kızıltepe’de yaşıyordu. Komşuluk ilişkileri çok güzeldi. Dediğim gibi 5 mahalle herkes birbirini tanıyordu. Herkes birbiriyle Çerkez’iyle komşularımız köyler biri Arap biri Kürt biri Çerkez biri Hıristiyan biri Yezidi hepimiz iç içeydik. Hepimiz birbirimize o kadar yakındık ki düğünlerde, cenazelerde. Herkes birlikteydi, insan ayrımı yoktu. Sen Çerkezsin sen Yezidisin sen Kürtsün sen Arapsın herkes birlikteydik. Komşuluklar birbirimize çaya giderdik, akşamları otururduk. Biz gençler birlikte otururduk düğünlerimizde birlikte olurduk. Düğünlerimiz 5 gün sürerdi, o beş gün boyunca geçler yaşlılar hep birlikteydi. Çok güzeldi. (Pakize, 43 Yaş, Türközü)

Gelenek ve göreneklere göre belirli bir tarzda gerçekleşen kültürel etkinlikler de mekansal boyutta ele alınabilmektedir. Düğünlerin kırsal bölgelerde genellikle kapalı bir alan içinde gerçekleşmemesi bu durumun en büyük örneğidir. Açık alanda yapılan ile kapalı alanlarda yapılan düğünler arasındaki fark insanların mekan üzerinden algılamaları ile gerçekleşebilmektedir.

Düğün salonlarına da gittiğimiz zaman da neyle karşılaşacağımızı da bilmiyoruz. Bunun da üzüntüsünü yaşıyoruz. Şimdi burada bir düğüne gidiyoruz yemeklidir, yemeksizdir, alkollüdür, alkolsüzdür, bizde bu söylemler çok anormal karşılanan şeylerdir. Bizde düğün deyince eğlenmek gelir, halay çekmek gelir, yemek içmek gelir, kaynaşmak, gelir dayanışmak gelir, yardımlaşmak gelir. Biz de burada ne ile karşılaşacağımızı bilmiyoruz. Acaba düğüne gitsek ne zaman başlayacak ne zaman bitecek, başlamış mı bitmiş mi ortasında mıyız bunu bilmiyoruz. Ama açık havada olduğu zaman biz düğünün aşamasını biliyoruz. “Ha daha geline gidilmemiş , kına gecesi olmuştur ya da olmamıştır” bunun bilincindeyiz, bunu biliyoruz. Ama düğün salonunda kına gecesi yapıldı mı bundan sonra herkes evine mi gidecek yoksa gelin ile damat daha bundan sonra ne olacak biz bunun aşamasını da hala öğrenmiş değiliz. (Yılmaz, 43 Yaş, Tuzluçayır)

2.3.4.2. Göç Sonrasında Fiziksel Çevreye Yönelik Algı

Göç sonucu gidilen yerde, önceki sosyal ilişkilerin (akraba, hemşeri vb.) yeniden kurulması kısmen mümkün olabilmektedir. Genelde aynı kültüre sahip olan bireylerin bir arada durmaya çalışması bunun örneğidir. Diğer yandan göç etme eylemiyle birlikte mekan kavramı bir bütün olarak değişikliğe uğramaktadır. Her ne kadar sosyal ve fiziksel çevrelerin birbirini doğrudan etkilemesi söz konusu olsa da, terk edilmek zorunda kalınan mekan sadece anılarda ve hatıralarda yaşatılmaktadır. Geçmişte kalan yer/meکان olarak tarif edilebilecek bu olmayış hali sonucunda, göç eden bireyler yeni mekana uyum sağlamaya çalışmaktadırlar. Fiziksel çevrede yaşayarak öğrenme ve uyum sağlama ise çoğu zaman başarılı bir sonuca ulaşmamaktadır.

Göregenli ve Karakuş (2014) tarafından İzmir, İstanbul, Ankara, Bursa, Diyarbakır ve Gaziantep illerinde 1809 kişiyle yapılan çalışmaya göre; iç göç sürecinde yeni bir kültürle kaynaşmada sosyal faktörler kadar bu faktörlerle etkileşim halindeki mekansal etkenlerin de önemli değişkenler olduğu sonucuna varılmıştır. Yine aynı çalışmaya göre, Ankara iline sonradan göç eden bireylerin kent merkezi ya da diğer yerlere göre kendi mahalle ve evlerinde zaman geçirdikleri sonucuna varılmıştır. Bu anlamda Tuzluçayır ve Türközü Mahalleleri'nde yapılan çalışmaya benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Katılımcılar zamanlarının çoğunu evlerinde ve mahallelerinde geçirmekte, sosyalleşme mekanları olarak buraları kullanmaktadırlar.

Fiziksel çevreye yönelik algı bu anlamıyla göç etmeden önce deneyimlenen yaşantıya ilişkin olmaktadır. Önceki yaşanan mekanın birey üzerindeki etkisi, yeni yere alışmada ya da göç öncesi ve sonrasındaki mekanların kıyaslanması şeklinde ortaya çıkabilmektedir.

Göregenli (2015)'ye göre yere bağlılığın ve kimliğin oluşma sürecinin ilk halkası çocukluk dönemine ilişkindir. Çocukluk döneminde bireyin fiziksel ve sosyal çevresiyle kurduğu ilişki bu anlamıyla mekanın sahiplenilmesi konusunda bize ipucu vermektedir.

Biz çocukken köyde çok serbesttik yani onu düşünüyorum. yani sabahtan akşama kadar oyunlar oynardık gezerdik, doğadaydık, etrafımızda bizi sınırlayan bir şey yoktu. Bütün o dağ taş bizimdi. İnanılmaz bir ferahlık vardı, bir de bizim bulunduğumuz köy dağlık

bir yerdeydi böyle geniş bir araziyi görürdü. Onun mesela hissi başka, kendinizi daha özgür hissediyorsunuz mesela daha rahat hissediyorsunuz. Ama şehir bu açıdan daha boğucu bir yer sanki bir kuyudaymışsınız gibi hissediyorsun. (Ahmet, 36 Yaş, Türközü)

İnsanın mekanı ve fiziksel çevreyi değiştirip dönüştürmesinin yanı sıra fiziksel çevrenin de bireyi şekillendirdiği, duygulara yön verdiği katılımcıların söylemlerinde görülebilmektedir. Bu şekliyle birey-mekan ilişkisi karşılıklı birbirlerini etkileme şeklinde ortaya çıkabilmektedir.

Ama mecburiyetten dolayıdır ki biz kente uymak zorundayız kentin bize uyma şansı yok. (Fikri, 45 Yaş, Tuzluçayır)

Mimari sizi insanları biçimlendiriyor. Ne yapıyor mesela çok bir lüks yer inşa ediyorsunuz, her ayrıntınızı düşünmüş bir yer. O zaman yer senin karakterini değiştirmeye başlıyor. (Fatma, 37 Yaş, Türközü)

İnsanların göç etmeden önce sosyal ilişkilerinin geçtiği mekanlar yaşam tarzlarının ve dilin oluşumunda önemli bir etken olarak gözükmektedir. Özelde kırsal bölgede geçen ilişkilerin deneyimlendiği yer olan gecekondu/müstakil evler, göç sonrasında da yaşam tarzlarının bir göstergesi olarak özellikle seçilmiş gözükmektedir.

Ben mesela düşünüyorum böyle bir ortamda olmasaydım gelip bir apartman dairesine girseydim gerçekten kafayı yiyebilirdim. Sadece ben değil benim gibi gelen birçok insan, o yüzden köyden gelip gecekondu gibi bir yerde, az çok bahçesi olan birkaç tane ağaç olan, işte komşusu olan, mesela ben şehre geldiğimde Türkçe biliyordum ama benim ana dilim Kürtçe, mesela en azından birileriyle Kürtçe konuşmak benim için çok kıymetli aynı dili konuşuyorsunuz sonuçta. Duygularını hep onunla ifade etmişsin. Mesela o dilin yaşadığın mekanla bir bağı var. (Ahmet, 36 Yaş, Türközü)

Her ne kadar büyük bir kent olsa da sosyalleşebilecek mekanların olmayışı, var olan mekanların göç eden bireylere hitap etmeme durumu katılımcıların birçoğunda görülmektedir. Bu düşünceye göre ev içi, sosyalleşmenin temel merkezi olmaktadır. Bir anlamıyla sosyalleşme mekanları daralarak bireyler ev içine hapsolmektedir.

Tabi ev ortamı daha iyi benim için, daha rahat hissettiğim, zaten vakit geçirmek istediğim yer ev. Ama bu sadece yeterli bir şey değil. Sadece ev bütün yaşamınızı kaplamıyor. Bir şekilde dışarı çıkmak çalışmak durumunda kalıyorsunuz. Bu yeterli bir şey olmuyor yani. Ama nispeten ev daha rahat kendinizi daha rahat hissedebildiğiniz yer oluyor. Diyelim kendinizi bulduğunuz bir yer oluyor. Ama sonuçta dar bir mekan. Yaşamınızın sığmadığı bir mekan. Yeterli olduğunu söyleyemem yani. (Ahmet, 36 Yaş, Türközü)

Goffman (2014)'a göre görece olarak kapalı mekanlarda yaşayan toplumların her türlü performansı kısıtlanmış mekanlarda sergilenmektedir. Yaşam alanlarının belirli kültürel sınırlar içinde şekillenmesi özellikle kadınlar için geçerli gözükmektedir. Göç etmeden önce kamusal alanın kısmi boyutunda varlığı hissedilen kadınlar, göç sonrası ise tamamen özel alana yani evlere hapsolmuştur. Kentte erkeklerin kamusal, kadınların ise özel alan (ev ve komşuluk birimleri) ile anılması Mackenzie'nin söylemiyle kadınların kamusal alana girişlerinin kısıtlanmasına hem de yetersiz ödüllendirilmesine neden olmaktadır (Mackenzie, 2002: 254).

Kadınlar burada çok sıkılıyor. Köyde olsa berivanlık yapıyor, koyun sağlıyor, süt yapıyor, peynir yapıyor. Bunlar iştir ama bunun dışında sürekli görüştüğü kişiler var. Buraya geldik haliyle bir yalnızlık çekiyoruz yani. Burada da tanıdıklarımız var ama oradaki gibi değil yani. (Hasan, 29 Yaş, Tuzluçayır)

Küçük bir şehirden büyük bir şehre adım attıktan sonra insanlar birçok açıdan uyum sağlamakta zorluk yaşayabilmektedirler. Nüfusun çok fazla olması, birçok farklı kültürün bir arada aşaması gibi etmenlere ek olarak trafik de bazen problem olabilmektedir.

Şehir bize uygun değildi, kalabalıktı hiç kimse kimseyi tanımıyor, kimse kimseye saygısı yok, öyle bir şeydi. Yani ben kaç kere trafik kazası geçirme tehlikesi geçirdim, ben aslında hiç araba görmemiş bir insan değildim ama insan şaşırıyor insan şey yapıyor. (Ali, 44 Yaş, Türközü)

Göç etmeden önceki yoğun ilişkiler ve bir arada yaşamın getirdiği birliktelik göç sonrası gidilen yere de götürülmüş gözükmektedir. Her ne kadar mekan bir bütün

olarak değişse de dışarıdan gelenler için ev hala kapıları açık olan bir mekan özelliğini kaybetmemiştir. Bu anlamda göç sonrasında bireylerin mekana yüklediği anlam kültürel etkenlerin devamı olarak Ankara şartlarında da devam etmektedir.

Mesela bizim evin adını, biz geldik ama bizim evin adı Van Palas Otel'di. Birisi geldiğinde direk bize gelirdi. Mesela bir hasta gelirdi, babam gider eve getirirdi. Hani ev de o kadar büyük değildi. Günlerce evde kalırdı giderdi, memleketine gittiğinde Ankara'da falancanın evi var, oraya git. Babam öyle ki misafirlere ev yaptı bir tane. Çünkü biz 8 kardeşiz amcamlar var, kuzenler var yani 30'a yakın kişi aynı evdeyiz gelen misafirlere yer olmayınca arka tarafta mutfak solan banyosu tuvaleti olan bir ev yaptı gelenler orada kalsın. (Murat, 39 Yaş, Türközü)

Erman (2016)'a göre göç ötmenden önce yaşanan mekanın fiziksel özelliklerinin bireysel ve öznel bir yaşama uygun olmaması göç sonrası apartman kültürüne uyum sağlayamamayı beraberinde getirmektedir. Önceden deneyimlenen ilişki kurma biçimi ve ilişkilerin geçtiği mekanların evlerle sınırlı olmaması, kentin var olan sosyalleşme mekanlarına uyum gösterememe olarak kendini göstermektedir.

2.3.4.3. Göç Sonrası İçselleştirile(meye)n Mekan

Maı (2013)'ye göre kimliğin ve benliğin oluştuğu mekanın kaybı, bireyin etrafına karşı yabancılaşmasını ve çevresinde olup bitenlere yönelik hissizliği beraberinde getirmektedir. Göç ile önceki yaşamdan bir bütün olarak kopup yeni bir mekana ve sosyal ilişkilere alışmaya çalışmak bu çerçevede kendileme ile birlikte gelişmektedir. Kendilemenin olmaması durumunda ise birey psikolojik açıdan çevresine karşı olumsuz düşünceler beslemekte ve zorunlu bir yaşamın içine hapsolmaktadır.

Ankara'ya göç ettikten sonra bireylerin yeni mekanlarına uyum sağlamaları oldukça uzun bir zaman almaktadır. Göç edenlerin uyum sağlamaları ise tam anlamıyla yaşadıkları mekanın sahiplenilmesi anlamına gelmemektedir. Özellikle kendilerini rahat hissedebilecekleri mekanların olmaması insanları evin içine sıkıştırmaktadır. Bunun yanı sıra yaşanan ev ve bulunulan mahalle eski yaşantılara göre kıyaslandığında tam anlamıyla sahiplenilmemektedir.

Biz geldiğimizde çocuktuk, oyunlarımız vardı oynardık gezerdik alanlarımız vardı ama Ankara'ya geldiğimizde onu bulamadık onu bulana kadar da biz büyüdük. Çocukluğumuzu tam anlamıyla yaşayamadık. (Murat, 39 Yaş, Türközü)

Kendi çocuğumun köyde yetişmesini çok isterdim. O havayı solumasını o ilişkiler içerisinde olmasını çok isterdim. Burada çok yalnız şehirde. Ve genelde evde olduğu için dört duvar arasında kalıyor. 2 yaşında belki çok fazla dışarı gitme ihtiyacı hissetmiyor ama çok sınırlı insanla karşılaşılıyor. Mesela burada daha yalnız, daha içine kapanık, daha asosyal yetişmesine neden olacak. Mesela dediğim gibi biz evdeyken çocukluğumda 20 kişi vardı sırf. Böyle bir ortamda yetişiyorsunuz. Herkes size bakıyor, herkes sizinle ilgileniyor. Bir sürü kişiyle iletişim halindesiniz. Zaten köyde gündüz sürekli dışarıdasın. (Ahmet, 36 Yaş, Türközü)

Elbette yani ama bize bir tat veriyor mu, vermiyor. Ama gidip oturabileceğimiz bir yer var mı, inan ki biz kendi kültürümüzden mi desem, geleneğimizden mi desem, örf ve adetlerimizden mi desem kendimizi rahat hissetmiyoruz. Mesela getirdikleri çay bana yerli geliyor, bana tat vermiyor. Konuştukları konular bana haz veriyor mu, vermiyor. İlham duyuyor muyum, duymuyorum. Gerek ki bizim gelenek göreneklerimizle ayrı bir noktada olduğumuzdan mı kaynaklıdır bilmiyorum fakat oturmak istesek otururuz buna bir mani yoktur ama rahat ediyor musun dersin de etmiyorum. (Yılmaz, 43 Yaş, Tuzluca)

Burada da düğünlerimiz oluyor, yöresel elbiselerimizi giyiyoruz, Kürtçe şarkı çalıyoruz. Ama oradaki gibi değil. Taziyeler de burada camide şey yapamıyoruz, ben görmemişim. Orada camide taziye yapılır. Camilerin hemen hemen hepsinin alt katında ya da cami içinde taziye yapılır. Mesela çay ocağı vardır camide bir taziye olduğunda çay alınır şeker alınır insanlar camiye gelir. Ya da mesela senin evin müsaitse senin evine gelinir. Ama evin küçükse taziyeni gidersin camide yaparsın. Burada hiçbirimizin evi büyük değil camide

de taziye yapamıyoruz. Yine evlerde oluyor. (Hasan, 29 Yaş, Tuzluçayır)

Hem gelenek ve göreneklerin devamı hem de yeni gelinen mekanın sahiplenilmemesi açısından yorumlanabilecek bir olgu cenaze ve düğünlerle ilgilidir. Katılımcıların birçoğu düğün ve cenazelerin kendi memleketlerinde yaptıklarını belirtmişlerdir.

Havasını suyunu, atalarımızı dedelerimizi özliyoruz, orada yatan ecdadımızı. Babamın mezarı orada, onun mezarını ziyaret etmek. Biz örfümüze adetimize biraz da bağlı insanlarız. İster istemez onlar hasretle gözümüzde tütüyor. Köye gitmek isteyen olmuşsa özellikle vaadi varsa mesela bu sene bizim amcalardan iki tanesi rahmetli oldu, mesela onlar köyü istediler, ölürsek buraya değil de köyümüze gömün diye onları da köye gönderdik. Orada gömüldüler. Ben memleketimi seviyorum, benim bile bir vaadim var, ben burada ölürsem şayet ben babamın yanında yatmak isterim. (Fikri, 45 Yaş, Tuzluçayır)

Cenazelerimiz de oraya götürüyoruz. O farklı bir şey burayı benimsemekle alakalı. Cenazedir düğündür orada yapıyoruz. (Suna, 71 Yaş, Türközü)

Göç etmeden önce karşılaşılmayan fiziksel ortamla büyük şehirde tanışma da, mekanın içselleştirilememesinde önemli bir faktör olarak görülmektedir.

Mesela biz köyde odun yakıyoruz ya da tezek yakıyoruz. Zaten çok yoğun olmadığı için nüfus çok olmadığı için çevre temiz olduğu için, sizin hiçbir zaman kirlilik gibi bir sorununuz olmuyor her zaman hava çok temizdir. Çok güzeldir. Ama mesela şehirde ilk defa kömürle karşılaştık, ve siz dışarıda yürürken üzerinize resmen is kokusu siniyor, mesela ben ona çok şaşırmıştım. Kirli hava, kirlilik nedir diye haberleri köyde izlerken ya da bununla ilgili bir şey duyduğunuzda size garip geliyordu. Böyle bir şey bilmiyorsunuz hani. Hava kirliliği nasıl olur diye. Buraya gelirken onu görmüştüm hani kömür yandığı için nefes almakta bile akşamları zorlanıyorduk. Her şeyiniz değişiyor, dediğim gibi iki ayrı dünya yani. Mesela sadece yaptığınız mekan değişikliği olmuyor. Her şeyiniz değişiyor, çevreniz, ortamınız ilişki biçiminiz, ekonominiz, kendinize olan saygınız, ilişkilerin niteliği

her şey ama her şey bu mekan değişikliğiyle birlikte değişiyor aslında. Hani dünyanız değişiyor, aslında bizim dünyamız alt üst oluyor. Alt üst oldu yani. Biz nasıl bir sığınmacı gibi, kendimize ait olmayan bir yere hani bir yerde yaşamını idame ettirmeye çalışmanın hep mücadelesini veriyoruz yani. (Ahmet, 36 Yaş, Türközü)

Mahremiyet ve gizlilik faktörleri de göç öncesi ve sonrası kalınan yerlere göre değişmektedir. Buna göre Ankara'daki evlerin mimari yapısının iç içe olmasından dolayı aile içi mahremiyet tam anlamıyla yaşanmamakta, aile içi sorunlar gizli kalamamaktadır. Bu durum bir katılımcı için rahatsızlık teşkil etmektedir.

Bir önceki hayatımda her evin bir bahçesi vardı evler müstakildi. Kimse kimsenin evinin içinde ne olduğunu bilmezdi görmezdi duymazdı. Burada öyle değil. Duyuyorsun mesela gece yarısı tartışıklarını duyuyorsun bazen erkeğin eşine şiddet uyguladığını duyuyorsun. bu tür şeyler farklı ve rahatsız edici şeyler bana göre, evet mesela biz yazın damda uyurduk dama çıkardık ve o ev damıyla beraber bizim ama burada bir kutuyu diğer kutularla birlikte paylaşıyorsunuz insanlarla. (Serhat, 26 Yaş, Türközü)

İzmit'in Ali Kahya Mahallesinde, mahalleye bağlılık ve mahalleden memnuniyet düzeyiyle ilgili bir çalışma yapılmıştır (Göregenli ve diğerleri, 2014: 73-85). Bu çalışmaya göre bahsedilen yere sonradan göç edenlerin kente bağlılık ve memnuniyet düzeyleri, İzmit doğumlu olanlara göre daha düşük çıkmıştır. Göç edenler açısından kent merkezinden ziyade yaşanan mahalleye olan bağlılık ise daha yüksektir. Yazarlara göre bu durumun ortaya çıkmasındaki neden ise mahalle yaşamının topluluk duygusunun gelişmesine imkan vermesidir. Her ne kadar Ankara ili, göç edenler açısından içselleştirilememişse de hem Tuzluçayır hem de Türközü Mahallesi katılımcılar açısından diğer yerlere göre daha iyi bir konumdadır. Katılımcıların zamanlarının çoğunu ev ve mahallede geçirmeleri bu çerçevede önemlidir. Bu anlamda Göregenli ve arkadaşlarının (2014) yaptıkları araştırmada ulaştıkları sonuca benzer bir yorum, Tuzluçayır ve Türközü Mahalleleri için de geçerlidir denilebilir. Buna göre her iki mahalleli de zamanlarının çoğunu ev ve kendi mahallelerinde geçirerek alt kültür oluşturmaktadır. Bunun sonucunda ise

Ankara'nın diğer yerlerine göre kendi mahallelerine yönelik içselleştirme hisleri az da olsa gelişmektedir.

Çok net söyleyebilirim ki Ankara'ya alıştım ama Ankaralı değilim ben. Elimden gelse ben hiç Ankara'da yaşamak istemem ama Ankara'da olacaksan Türközü iyidir. (Ali, 44 Yaş, Türközü)

Duruşumuzla yaşam tarzımızla da kendimizi kabul ettirdik. Şimdi onlar bizden daha çok ön plandalar. Bizi çok seviyorlar. Yani onlar da seviyor ben de seviyorum, mahallemi seviyorum şu an ama insanın kendi memleketi gibi değildir. Kendi toprağı gibi değildir. (Zeynep, 40 Yaş, Tuzluçayır)

2.3.5. Göç Sonrası Mahalledeki İlişkiler

Parman (2017)'a göre komşu sözcüğü, konşu (yoldaş, arkadaş, birlikte oturan kimse) sözcüğünden köken almaktadır. Birlikte oturma eylemi ise bu çerçevede belli bir sınırlılık içinde göreceli bir kavramdır. Aynı apartmanda oturanlar bizim komşumuz olabileceği gibi yan apartmanda oturanlar da komşuluk ilişkisi tanımı içinde düşünülebilmektedir. Araştırma kapsamında ise görüşülen kişilerin komşuluk ilişkilerine yönelik algıları sınırlandırılmadan ele alınmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede görüşmecilerin mahalle içinde kurdukları, kendi apartmanlarındaki de dahil tüm ilişkileri bu başlık altında toplanmaya çalışılmıştır.

Park (2015)'a göre mahalle içindeki ilişkiler, şehir hayatında örgütlenmemiz için gerekli olan en basit ve en sade temel yapıya işaret etmektedir. Mahallede geliştirilen ilişkilerin zorlaşması ise göç ile birlikte başlamaktadır. Özellikle yoğun göç alan şehirler ve mahalleleri farklı kültürlerin bir arada yaşamasını zorunlu kılmaktadır. Öncü ve Weyland (2013) bu bir aradaki yaşamı, kültürler arası yolculuğun birleştiği mekan olarak açıklamaktadır. Buna göre kültürler arası yolculuk yapmak için dünyanın bir bölgesinden başka bir bölgesine gitmek zorunlu değildir. Yoğun göç alan mahallelerdeki yaşama bakıldığında bu süreç tüm açıklığıyla belirginleşmektedir.

İlk başlarda farklı kültürlerin beraber yaşamasına yönelik problemler olsa da zamanla mahalledeki komşuluk ilişkileri olumlu yönde ilerlemiş gözükmektedir. Bu noktada karşılıklı saygı aynı mekanı kullanan insanlar için yaşamsal bir öneme sahip

olmuştur. Karşılıklı saygı, özellikle manevi yönde birbirine yardımcı olma ve dayanışma kültürünün mahallelerde var olduğu söylenebilir.

Siyasi anlamda farklı görüşte olsalar da her iki mahallede de ilişkiler karşılıklı saygı çerçevesinde sürmektedir. Ne olursa olsun aynı mahalleyi paylaşan insanlar birbirlerine karşı saygı çerçevesinde ilişkilerini sürdürmektedirler.

Biz bu mahallede, AK Parti son zamanlarda çıktı. MHP olsun Milli Selametçiler olsun o zaman ANAP olsun. Hepsi birbirini biliyordu ama hepsi saygı çerçevesindeydi. Yani bu şekilde görüş farklılıklarımızın olmasına rağmen büyük bir saygı vardı. (Songül, 48 Yaş, Türközü)

Kendisiyle fikir olarak tamamen zıt olduğumuz komşularımız vardır, inan ki birbirimizi bir gün görmezsek karşı balkondan karşı balkona karşılıklı çıtlamalı bir şeyler cama atıyoruz, evde midir nerededir şeklinde yaparız. Bizden yaşça büyük olanlar da inan ki kendilerini görmediğimizde gelir bize selam verirler. (Yılmaz, 43 Yaş, Tuzluçayır) İşte genelde oradaki insanların medyada yansıtılmasını kabullenip, onu doğru kabul ediyorlar. Ondan sonra siz onunla iletişim kuruyorsunuz. Hani ben dedim ya biz etnik bir sürü kültürü kendi içinde yaşadığımız için iletişim kurmakta ya da uyum sağlamakta zorluk çekmiyoruz biz. Bana göre bu çok büyük bir zenginliktir. Biz kapılarını çalıyoruz, yemekler götürüyoruz. Sonra onlar geliyorlar, “aaa siz böyle miydiniz biz böyle tahmin etmiyorduk” yani orada yaşayanlar herkesi terörist kimliği altına yerleştirmiş zihniyetlerle karışlıyoruz. (Fatma, 37 Yaş, Türközü)

Az da olsa bazı katılımcılar, kendi kimliklerinden ötürü halen de sıkıntı yaşabileceklerini düşünmektedirler. Etnik kimlik üzerinden yaşanması muhtemel sorunları düşünerek kendilerini gizleme düşüncesi bir anlamda komşuluk ilişkilerini de sekteye uğrattırıyor gözükmektedir.

Aynı zamanda insan kendini yabancı hissedince güvensiz de hissediyor. Nasıl karşılanacağı konusunda geldiğimiz yerin ya da kimliğinizin nasıl algılanacağı konusunda netlik sağlanmadığı için bu durum da ilişki kurmanın da önüne geçiyor. (Ayşe, 26 Yaş, Türközü)

Kendi anadiliyle konuşan komşularla daha yakın olduğunu, dil aracılığıyla memleketlerine yönelik özlemlerini dindirmeye çalıştıklarını söyleyen katılımcılardan birkaçı, dil-mekan ikiliği üzerinden mahalledeki ilişkilerini tanımlamışlardır.

Bizim burada akrabalarımız yok. Öyle bir hal almış ki kendi dilimizden konuşuldu mu bu biraz milliyetçiliğe kaçmış gibi olmasın bu memleket özlemidir, bu da memleketin önemli bir noktasıdır. Tabi insanın ana dili kadar helal olan ak olan şeyidir, bir gün Arap da olsa Çerkez de olsa kim olursa olsun bizim için dili en makbul olanıdır. Kürtçe konuştuklarında kendimize yakın hissederiz, akraba gibi görürüz ve akraba gibi de davranırız. Ondandır da öte gidersek arkadaş Karadenizli kendi şivesiyle konuşan birini gördüğünde ona yanaşıp onunla muhabbet etmek ister. Bizimki de bizim dil ile konuştuğunda ya da giyim kuşamına baktığın zaman sakalına, şemaline baktığım zaman diyorum bu bizim Doğu'dan biridir yani en azından biraz daha kendisine yanaşıp biraz daha kendisine dokunabiliyoruz ve kendisiyle de konuştuğumuzda da özlemimizi gideriyoruz, sohbetimiz arasında bunun bir ayrıcalığı var. (Yılmaz, 43 Yaş, Tuzluçayır)

Eski yaşanan yerde sürdürülen gelenek ve göreneklerin burada da devam ettiğini belirtilen katılımcıların çoğu, kısmen de olsa kendi kültürlerini yaşatmaya çalışmaktadırlar. Bu durum mahallelerdeki ilişkilere de yansımakta, karşılıklı dayanışma ve saygının devam etmesini sağlamaktadır.

Mesela burada köydeki gibi ekmek yapıyorlar. Tandır değil sac. Komşular burada birbirlerine yardım ediyorlar ekmeklerini yapıyorlar mesela burada marketten ekmek alınmaz sonradan gelişen bir şey. Herkes memleketteki gibi unlarını istifliyorlar beraber birleşip ekmeklerini yapıyorlar. Bizim mesela bazı kültürlerimizi halan devam ettiriyoruz. Mesela taziyelerimiz ve düğünlerimiz oluyordu o taziye çok önemlidir. Burada da bir taziye evimiz var. Taziyemizi 3 gün boyunca yaparız. Yine yemeklerimizi de. Eskiden taziye evimiz yoktu. Her ev alıp götürürdü kendi evine. Mesela bölüştürürdük misafirleri evlere 5 ev varsa 5 eve dağılırlardı. O gün 5 eve taziye yemeği götürülürdü. Toplu mevlit olsun cenaze olsun orada yapıyoruz.

Telefondan toplu bir şekilde mesaj atıyoruz o gün taziye evinde toplanıyoruz. Mesela bayram geleneği şeydir. Bayram geleneği şey yapılır orada ailenin büyüğü yemek verir, sabah kahvaltısını. O gelenek burada da devam ediyor. Her bayram sabahı keşke⁸ yapılıyor. Sabah bayram namazından sonra kahvaltımızı yapıyoruz. O da birleşik bir şekilde yapıyoruz. O dernekte para topluyoruz giderler için. Şimdi orada artı bir para var dernekte, yani dernek değil ama kendi içimizde dernekleşmiş. Mesela oradan kullanılıyor bayramda, taziyede yemekler için giderler için. Göç etmişiz ama dilimizi de yaşam tarzımızı da olabildiğince göç ettirmişiz. Böylece de özümüzü kaybetmemişiz. (Suna, 71 Yaş, Türközü)

Görüşmecilerden iki kişi ise sadece kendileri gibi Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan göç edenlerle komşuluk ilişkilerinin devam ettiğini belirtmiştir.

Hemşeri akrabalarla mecburen ilişki kuruyorsun. Kurmazsan yaşayamazsın ki. Zaten onlar olduğu için geldik buraya. Birlikte çalışıyoruz, bir sorun oluyor birlikte hallediyoruz. Hakkari'de olsa yan köylü olsa fark etmez ama burada sadece biliyorsun Kürttür yine ona da koşuyorsun yardım ediyorsun. (Hasan, 29 Yaş, Tuzluca'yır)

2.3.6. Göç Sonrası Değişen Çalışma Koşulları

Göç hareketliliği içinde çalışma koşullarının değişiklik göstermesi Türkiye içindeki bölgeler arası gelişmişlik düzeyi göz önüne alındığında normal gözükmektedir. Ekonomik nedenlerle göç etmenin Türkiye'de ana etken olması bu sürecin de doğru okunmasına yardım edecektir (bkz. GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, 1994). Göç etmeden önce sürdürülen mesleğin ekonomik anlamda birey ve ailelere yetersiz gelme hali veya mesleğin sürdürülebilmesinin fiziksel şartlarının ol(a)maması⁹, göç sonrasında bireylerin mesleki yaşantısına doğrudan etkide bulunmaktadır.

Göç öncesi ve sonrasında çalışma koşulları genel itibariyle değişmektedir. Böyle bir durumun ortaya çıkmasında birçok etken olmakla birlikte belki de en

⁸ Kürtçede Keşk de denilen süt ve süt ürünlerinden yapılan ekşi ve yağlı yemek.

⁹ Askeri operasyonlar sırasında mera yasaklarının getirilmesi hayvancılıkla geçimini sağlayanlar için ekonominin kesintiye uğraması anlamına gelmektedir.

önemli neden kırsal bölgede sürdürülen tarım ve hayvancılığın göç edilen yerlerde sürdürülebilirliğinin şartlarının olmamasıdır. Katılımcıların bir çoğu göç etmeden önceki tarım ve hayvancılıkla ilgili çalışma yaşamlarının, göç sonrasında farklı işlere evirildiğini belirtmiştir.

İşler baharda başladtı, karlar erimeye başladtı biz çalışmaya başladık, tee karlar yeniden yağmaya başlayınca kadar. Her gündü, cumartesi Pazar yok zaten sürekli çalışıyorsun. Bir bakıyorduk gündüz bir bakıyorduk akşam. Çalışıyorduk mesela meralara gidiyorduk, gitmediğimiz zaman köyde bir sürü boş alan vardı, bostan ekiyorduk kendimiz biber, salatalık, domates maydanoz ekiyorduk. Sürekli doğayla uğraşıyorduk yani koyunlarla hayvanlarla uğraşıyorduk. Koyunlar için ot biçiyorduk, topluyorduk bir yere kışın getirmesi kolay olsun diye. Biz oradayken doğayla uğraşıyorduk buraya geldik demirle uğraşıyoruz, makineyle uğraşıyoruz arabayla uğraşıyoruz. Biz orada mesela arabaya ayda yılda bir binerdik, merkeze gider gelirdik. Benim şimdi burada bir nakliye kamyonum var. Yollarda sürekli direksiyon başında onu taşı, onu yükle, onu götür. (Hasan, 29 Yaş, Tuzluçayır)

Çalışırken de yine eğlenceli şeyler yaparsın. Gideceksin orak deleceksin, işte bir şeyler yapacaksın tırpan yapacaksın 10 kişi birden geliyor işe, şarkı söylüyorsun türkü söylüyorsun, eğleniyorsun kendine. Yani şimdiki gibi inşaata git, yok üstünde bir tane usta başı yok şunu yapmasan olmaz mu yok şunu yapmazsan olmaz , şu saate kadar şunu bitireceksin. Kendi işimde canla başla çalışıyorduk. İyiydi güzeldi faklıydı yani. Biz köylüydük yani bizim öyle bir mesleğimiz olmadı. Ama ben şeyden anlarım , ağaçtan anlarım benim köye ağaç dikmişliğim de var o yaşta. Yani ağaçtan anlarım topraktan anlarım. Şimdi geldik işte hani kale fayans ustası olduk. Önce usta olamadık tabii ki bayağı bir dayak yedikten sonra usta oluyorsun. (Ali, 44 Yaş, Türközü)

Biz çok küçükken bile biz köyde çalışıyorduk aslında. Çok küçük yaşta çalışmaya başlıyorsun. Atıyorum hani 6-7 yaşında bile yapacak şeyleriniz oluyor köyde. Hani atıyorum büyükleriniz çalışıyor olsa bile

siz onlara su götürüyorsunuz. Mesela buradan başlıyor. Onlara su götürüyorsunuz ya da evin hayvanları vardır sakat hayvanlar olur. Onu salmazlar meraya. Köyün etrafında olur. Siz o yaşlarda o hayvanlarla ilgilenirsiniz. Göz kulak olursunuz. 10 yaşına geldiğinizde tırmık yapmaya başlarsınız. Aslında küçük yaşlardan itibaren köyde siz işlere katılıyorsunuz. Çalışma yaşamına katılıyorsunuz. Mesela orada şöyle bir fark vardı. Siz ailenizle çalışıyorsunuz. Hani kendi işinizi yapıyorsunuz hep. Kendinize çalışıyorsunuz. Kendi hayvanlarınıza bakıyorsunuz. Kendi tarlanızı biçiyorsunuz. Kendi çayırınızı biçiyorsunuz. Hani her şeyi kendinize yapıyorsunuz. (Ahmet, 36 Yaş, Türközü)

Göç etmeden önceki yaşamda sosyal ilişkilerin dışında, ekonomik anlamda bir birliktelikten söz eden bazı katılımcılar, yardımlaşmanın önemine dikkat çekmişlerdir. Maddi konularda da birbirlerine yardım eden köylülerin ortak bir yaşama katkı sunmaları aynı zamanda göç etmeden önceki ilişkilerin de boyutunu göstermesi açısından önemlidir.

Herkes genelde benzer işler yapar ve herkesin ihtiyacı ortak olduğu için herkes birbirine yardım eder. Bugün ben sana yardım ederim yarın sen bana yardım edersin. Herkesin böyle birbirine ihtiyacı olan bir mekan köy. (Ahmet, 36 Yaş, Türközü)

Göç etmeden önce ikamet edilen yerdeki çalışma düzeniyle Ankara'ya göç ettikten sonraki şartların farklı olduğuna dikkat çeken bir katılımcı, ekonomik yaşamın düzenli olarak ilerlemesi için sabit bir işin olması gerektiğini söylemektedir. Aksi takdirde sigortadan yararlanamayacağını, düzenli bir geliri olmazsa da çok zor durumda kalmaktan korktuğunu belirtmiştir.

Diyarbakır'da inşaat işinde çalışmışım fakat yaptığım tek iş bu değildi. Örneğin mevsimlik, yazın saman toplamaya giderdim, buğday sonrası samanı ben gidip toplardım. Saman mevsimi bittiğinde inşaatlara giderdim. Kısa süreliğine bazen şehir dışında çalışırdım. Çok kısa süreliğine farklı farklı işlerde çalıştım. Sabit bir ücret, yol, yemek parası, sigorta gibi kaygılarım yoktu. Bu işleri bilmezdim bile ama buraya geldikten sonra bir işte tutturmak gerekti. Birden fazla işte çalışmak yerine bir işte çalışıp o işte süreklilik arz etmek

gerektiğini hissettim. Çünkü bir işte çalıştığınızda burada bir çevre edinirsiniz, işiniz çalıştığınız yerde biterse bile başka bir yerde çalıştığınız firma, çalıştığınız proje, başka bir ihale işi alıyorsa eğer çalıştığınız yerde iyi bir ilişki kurmuşsanız sizi oraya transfer edebilirler. Bu nedenle böyle yaptım. Sigortalıyım, sigortasız çalışmıyorum. Düzenli bir işim olsun istedim. (Serhat, 26 Yaş, Türküzü)

Ankara'ya gelmeden önceki çalışma yaşamında her ne kadar içeriği farklı olsa da bedeniyle çalıştığını belirtilen bir katılımcı geçmişte, şimdiki mesleğinden farklı bir iş yapmadığını söylemiştir.

Biz zaten beden gücüyle çalışıyorduk. Çalışmaktan dolayı bir sıkıntım olmadı. Bedenle çalışıyordum burada da aynı oldu bir zorlanma yaşamadım. Yani orada çalışıyorduk buraya geldik farklı bir iş yapmadık yine bedenimizle çalışmaya devam ettik. (Fikri, 45 Yaş, Tuzluca)

2.3.7. Yaşanılan Yerin Sosyal Refah Koşulları Açısından Değerlendirilmesi¹⁰

Sosyal refah tüm yönleriyle bireyleri iyilik haline kavuşturacak, devlet veya yerel yönetimler tarafından atılması gereken adımları kapsayan uygulamaları içermektedir. Çalışma kapsamında bu uygulamalar; sağlık hizmetleri, ulaşım, eğitim, inanca göre ibadet mekanları, çevre temizliği ve spor tesisleri çerçevesinde ele alınmıştır.

Göç sonrası sağlık hizmetlerine erişimle ilgili yapılan bir çalışmaya göre göç eden bireylerin yaklaşık %58'i bu konuda problem yaşadıklarını belirtmişlerdir. (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2006: 86). Maddi yetersizlik, sağlık

¹⁰ Bulgular kısmı oluşturulurken, saha araştırmasından elde edilen veriler her iki mahalleyi de kapsayacak şekilde yorumlanmış, mahallelerin karşılaştırılması, ayrı ayrı ele alınması yönetimler başvurulmamıştır. Bunun tek istisnasını ise bu bölüm oluşturmaktadır. Devlet ve yerel yönetimler tarafından sağlanan sosyal refah hizmetlerinin (sağlık, eğitim, ulaşım vb.) Türkiye genelini kapsayacak şekilde eşit bir dağıtımının yapılmamasına ek olarak aynı il içindeki ilçe ve mahallelerin yerel dinamiklerine göre de alınan hizmetin niteliği değişebilmektedir. Yerel dinamiklerin siyasi görüşü, kültürel yapısı, sosyo ekonomik seviyesi sosyal refah hizmetlerinin farklı bölgelere farklı bir hizmet sunulmasında ön plana çıkan temel argümandır. Bu çerçevede mahallelerin aldığı hizmetin niteliği ayrı ayrı ele alınmaya çalışılmıştır.

sigortasının olmaması gibi nedenlere bağılı olarak sağıık hizmetlerinden yararlanamamaya dair veriler çalışma kapsamında sunulmuştur. Diğer taraftan yine aynı çalışmaya göre kırdan kente g ile birlikte sağıık sigortası olanların payında bir artış yaşanmıştır.

Tuzluçayır ve Türközü mahallelerinde yapılan görüşmelerde bir katılımcının dışında sağıık sigortası ile ilgili bir problem gözükmektedir. Katılımcıların muzdarip oldukları konu genel anlamda sağıık hizmetlerinin niteliksiz olmasıyla ilgili gözükmektedir. Sağıık hizmetleri açısından Tuzluçayır Mahallesi'ni değerlendiren katılımcılar çoğunlukla olumsuz yorumlarda bulunmuşlardır. Mahallesiindeki sağıık ocağıının nitelik açısından çok yetersiz olduğunu belirten iki katılımcı gerekli hizmeti alamadığını belirtmektedir.

Sağıık ocağıımızın daha geniş yelpazeli olması gerekmektedir. Neredeyse Mamak'ın en büyük mahallesi ama küçücük kulübe gibi bir sağıık ocağı var. Uzman doktorlar yok, pratisyen doktorlar var sadece ve bu kişilerin koyacağı teşhis ne kadar doğru. Herhangi bir röntgen çektirmek istiyorsun röntgen cihazı yok. Seni gönderiyor hastaneye. Sağıık ocağıında sadece neren ağrıyor diyor? şu an ki sağıık ocaklarının tek şeyi var, ilaç yazıyor bana diyor ki neyin var? Neyim olduğunu bilsem gelmem ki. Bana dese ki rahatsızlığın nedir, ne istiyorsun. Bana diyor ki neyin var? Neyim yok ki, ben de diyorum her şeyim var. Adamın önündeki kullandığı aletlere bakıyorsun belki de o mikrobik şeyler elensin diye alkolle yıkıyorlardır. Belki akşam programlarında falan görmüşsünüzdür sağııkılar neden bu kadar rahatsız? Adam diyor ki ameliyat masasında bir kere kullanılması gereken aletleri yüz kere kullanıyor. Bu da ülkemizin utancıdır diye düşünüyorum. (Fikri, 45 Yaş, Tuzluçayır)

Mahalledeki sağıık hizmetleri yeterli değil. NATO yolunda aile hekimliği var yakındır o kadar uzak değil. Ama hizmet yeterli değil mahalleden mi kaynaklanıyor bilmiyorum ama doğru dürüst bir hizmet yok. (Zeynep, 40 Yaş, Tuzluçayır)

Türközü Mahallesi'ndeki çoğu katılımcı da sağıık hizmetlerini yeterli bulmamaktadır. Aile hekimlerinin kalabalık olduğunu belirten bir katılımcı buralarda bile sıra beklediklerini belirtmektedir.

Yeterli değil. Aile hekimine bile gidiyorsun sırada bekliyorsun. Yani baya bekliyorsun. Onlar da haklı çok kalabalık. Onlar da arttırılmalı. Aile hekimlikleri arttırılmalı. (Pakize, 43 Yaş, Türközü)

Mahallesindeki sağlık hizmetlerinden ziyade Ankara'nın genelindeki sıkıntılara vurgu yapan bir katılımcı devlet hastanelerdeki problemlere değinmiştir.

Hastaneler falan çok ama bütün iyi hastanelere, mesela bir Hacettepe'ye, İbni Sina'ya çok rahat gidemiyorsunuz. Dediğin gibi şehir dışından da geldiği gibi buralardan randevu bile alamazsınız yani. Aylar sonra ancak alabilirsiniz. Diğer devlet hastanelerine zor oluyor. Mesela benim bir çocuğum oldu bir devlet hastanesinde şey yaptıramadık yani. Hem koşullar da çok kötüydü. Hani sıra gelir mi gelmez mi tereddüt ediyorsunuz. Hani rahat olamıyorsunuz. O yüzden çok böyle yararlanabildiğimiz bir sağlık koşulu yok yani. Dışarıdan baktığında hani Ankara'da çok hastane var ulaşılabilir gibi ama belki parası olanlar için burada sürekli yaşayanlar için olabilir ama bu bizim için çok geçerli bir şey değil. Sıkıntılarını yaşıyoruz. (Ahmet, 36 Yaş, Türközü)

Sağlığa erişimin ekonomik gelirle olan bağına dikkat çeken bir katılımcı sağlık ocaklarının olduğunu fakat yeşil kartla ilgili sıkıntılar yaşadıklarını belirtmiştir.

Aşağıda bir sağlık ocağı var. Hizmet derken yani şöyle; tabii bizim burada gecekonduların şeyi tartışmalı yani. Ne olacağı ne oluyor ne bitiyor nasıl olacak? Birisi diyor yıkacak. Birisi diyor tapumuz yok. Bizim kendi evimiz değil tabii ki. Birisi diyor burası yeşil alan olacak. Bilmem ne rezidans kurulacak diyor. Herkes bir şey söylüyor. Şimdi tabii bizim başımız sıkıştığı zaman benim sigortalı çalıştığım dönemler oluyor sigortasız çalıştığım dönemler de oluyor. Sigortalı olduğum zaman biz yeşil karta da başvuramadık. Yani dediler ki yeşil karta başvurabilmeniz için evinizde şöyle şöyle şeyler yok. Biz de başvuramadık işte. Yani yine de bir sağlık ocağı var yani. Hasta olunca zorunlu oldukça gidiyor çocuklar. (Ali, 44 Yaş, Türközü)

Türközü Mahallesi'nden bir katılımcı mahalledeki sağlık hizmetlerinden hiç yararlanmadığını, devlet hastanelerini tercih ettiğini belirtmiştir. Türközü

Mahallesinden sadece bir katılımcı ise mahalledeki sağlık hizmetlerinin yeterli olduğunu belirtmiştir.

Ulaşım açısından değerlendirildiğinde ise Türközü Mahallesiindeki katılımcıların memnun olduğu söylenebilir. Katılımcılar ulaşım açısından sıkıntı yaşamadıklarını, yeterli sayıda otobüs, dolmuş, özel halk otobüslerinin mahallelerinden geçtiğini belirtmiştir. Mahallenin yukarı kısmında oturan 2 kişi ise evlerinin bulunduğu yere yol olmamasından dolayı toplu taşıma araçlarını kullanmak için belli bir mesafe yürümek zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir.

Biz tepede yaşıyoruz. Tepede ulaşım olanağı şöyle; aşağı inersin, orada yolda var tabii. Yolda otobüs var dolmuş var. Yukarıda Mutlu'dan gelen var. Ondan sonra buranın dolmuşları var. Geliyorlar. Bir de burada birinci durak var. Şurada ileride. Oradan gelince otobüs oradan geçince rahat tabii. Gidip oturabiliyorsun ileride çok kalabalık oluyor. Ulaşım var yani ama bizim yukarıya çıkacaksın yani. Yürüyeceksin yukarıya yani. Yani aşağıda durakta inip, yukarıya yürüyeceksin. (Ali, 44 Yaş, Türközü)

Tuzluçayır Mahallesi ulaşım imkanları açısından değerlendirildiğinde, katılımcılar en fazla şikayeti bu konuda yapmaktadırlar.¹¹ Belediye otobüslerinin mahalleden uzun süreli aralıklarla geçtiğini ifade eden katılımcılar aynı zamanda otobüslerin geliş-gidişlerde çok kalabalık olduğunu belirtmektedir.

Ulaşım da sıkıntılı çünkü ben kendim bizzat her gün sabah akşam Kızılay'a gidiyorum, en büyük azabı ben çekiyorum. Kalp hastası olduğum halde, engelli olduğum halde benim oraya gitmem gelmem bana resmen işkence yapıyorlar. Kalabalıktan bahsediyorum, otobüsün yoğun olmamasından bahsediyorum. Otobüs vermiyorlar doğru dürüst çok uzun saatler arası yarım saat aralığında otobüs veriyorlar, çok kalabalık bir mahalle olmasına rağmen buraya fazla araç vermiyorlar. Bundan kaynaklı ben çok sıkıntı yaşıyorum zorlanıyorum. Her işime gidip geldiğimde en büyük sorun ulaşım. (Zeynep, 40, Tuzluçayır)

¹¹ Tuzluçayır Mahallesinde yaşanan politik olayların gerekçe gösterilmesi sonucu Ankara Büyükşehir Belediyesi ulaşım konusunda "kısıtlamalara" gidebilmektedir. Bkz. www.sozcu.com.tr/2014/gundem/direnen-vatandasa-otobus-yok-528753/

Pek sunuyor dersek olmaz. Ege mahallesinden Kızılay'a hat var ama bunun süresi yanlış olmasın yarım saatte birdir. Ankara'nın da göbeğinden Mamak'tan gidip geliyor bu hat. İnsan sayısına bakarsak Mamak'ı %60'ı buradadır. Yarım saatte değil beş dakikada da olsa o araç dolu gidecek, yarım saatte de olsa o araç istifli gidecek. Yani bir otobüsün içini neye benzetebilirsin dersen bir otobüsü bir üzüm salkımına benzetebilirim. Yani ulaşım sıkıntısı bu kadardır. (Yılmaz, 43 Yaş, Tuzluçayır)

Bir katılımcı da Tuzluçayır'ın nüfusunun fazla olmasına rağmen mahallelerine gelen otobüs sayısının az olduğunu belirtmektedir.

Mesela örnek vereyim; Pursaklar, Mamak, Tuzluçayır. Pursaklar'a günde 100 tane otobüs gidiyorsa Tuzluçayır'a 10 tane gelir. Diğer bölgelere verilen otobüs sayısı ile buraya verilen otobüs sayısı kıyaslanamaz yani buranın nüfusunun fazla olmasına rağmen böyledir. (Fikri, 45 Yaş, Tuzluçayır)

Her iki mahallenin de benzeştiği konulardan birisi eğitim imkanlarıdır. Eğitimle ilgili soruya iki mahalle de Türkiye'nin genel eğitim durumuna ve niteliğine yönelik eleştirilerle cevap vermişlerdir.

Eğitim olanakları genel anlamda Türkiye'de yeterli değil bana göre. Çünkü semte göre eğitim verilmez. Kişiye göre eğitim verilmelidir. Ankara'nın başkent olmasını göz önünde bulundurursak madem yere göre eğitim veriyorsun o zaman başkentte bir tık daha olman gerekir mantıken. Burada bile semte göre eğitimler, öğretmenler bile semtlere göre veriliyor. Mesela bazen kendi oturduğum yerde lisenin bahçesinde ya da ilköğretimin öğrencilerle karşılaşıyorum. Toplumda bile nasıl davranacaklarını öğrenmemiş durumda oluyorlar. (Fatma, 37 Yaş, Türközü)

Hayır bizim zamanımızda dersaneler bile yokken eğitim seviyesi daha yüksekti. Öğretmenler daha iyi ders verebiliyordu, öğretmenler daha bilgiliydi. Şu an yok sıfır. Öğretmenler gidip dersimi vereyim öğrenci ne alırsa odur. Öyle bir şey yok. Bizim zamanımızda öğretmenler daha iyiydi. Hem sosyal faaliyetler daha iyiydi, hem spor falan gibi faaliyetler daha iyiydi. Ben Mardin Kızıltepe gibi bir yerde

yaşamışım ve insanlar orada öğretmenler gelir beden eğitimi, voleybolu, masa tenisi, halk oyunu artı dersler için zevkle okula gidip gelirdik. Okul bitmesin diye düşünüyorduk. Ondan sonra dersler çok iyiydi, öğretmenler çok güzel anlatıyorlardı. Dershane yokken bile üniversiteye girilirdi. Şimdi yok. Öğretmen şunu yaptı, bunu yaptı. Öğrenciyi ilgi yok, öğrenciyi kötüleme, ders konusunda sıfır. Çünkü ne de olsa herkes dershaneye gidecek diye bakıyor. Herkesin durumu iyi değil ki dershaneye gitsin. Ders mers artık eğitim Türkiye’de sürekli değişen müfredattan dolayı da eğitim düştü bitti. Yani sıfır hiç beğenmiyorum. (Pakize, 43 Yaş, Türközü)

Türközü Mahallesi’nden bir katılımcı ise kendi oturduğu semt ile Çankaya ilçesindeki eğitim imkanlarını kıyaslamaktadır.

Bizim çocuklar okula gidiyorlar. Eğitim olanakları Çankaya’daki okullar gibi midir ben bilmem. Ben onu bilmiyorum. Genelde diyorlar ki yok o kadar olamaz diyorlar. Bazı okullar iyidir yani. Benim lisede okuyan oğlum var. Ee şimdi çocuklar okuyorlar yine de burada. Kimse okumaz değil. Okuyorlar yine sonuçta. Olanak var. (Ali, 44 Yaş, Türközü)

Mahallelerde dini inanca göre ibadet imkanlarının yeterli olup olmaması konusunda ise Türközü Mahallesi’ndeki katılımcıların memnun olduğu görülmüştür. Türközü Mahallesi’nden sadece bir katılımcı Alevi olduğunu ve Cemevi’nin olmadığını belirtmiştir. Tuzluçayır Mahallesi’ndeki katılımcıların ise neredeyse tamamı Alevi olduklarını ve inançlarına göre ibadet mekanlarının olmadığını belirtmişlerdir.

Ben bazen günde 8-10 kişiye tanık oluyorum konumuz sadece din olmasa da bazen dinle ilgili de konuşuyoruz. Hiç kimse memnun değil yani bu ibadethaneden, sadece Sünni kesim memnun o da cami sayısından dolayı. Mesela Alevi bir kesim var burada onların sadece bir tane Cemevleri var burada, onların da daha yeni bir benzetme yaptım bir üzüm salkımı gibi olsalar bile, ki ibadethaneler öyle bir şeye yer vermez, geniş olmaları lazım dönebilmeleri lazım semah yapabilmeleri için, bir 20 kişilik Cemevi meydanı var yani. Oysa ki sadece ve sadece 15-20 bin insan yaşıyor. 4 tane mahallenin

ortasında Tuzluçayır. Bunların toplamı 60 70 bin kişiye tekabül ediyor bir tane Cemevi var sadece. 20-30 kişilik bir yerdir o da. Ama kaç tane Cami vardır dersiniz size sayısını veremeyeceğim. Çünkü hangi sayıyı verirsem yetersiz olacak yanlış sayıyı vermiş olabilirim. Çok sayıda cami var, yok denilecek kadar tek bir tane Cemevi var. (Yılmaz, 43 Yaş, Tuzluçayır)

Yok yok bizde sadece mahallede değil hiçbir yerde yok. Biz Aleviyiz. Bizde ibadet edecek yer zaten yoktur. Benim inancıma göre zaten Alevilerin ibadet edeceği yer yoktur. İbadet edeceğin yer bir cami değildir. Bir yer değildir. Bazıları Cemevi yapıyor. Ama o da bence ibadet edilecek yer değildir. Cem birisinin evinde yapılır. Cem birisinin gönlü ile olur. Birisi kendi evini açar da olur. Bizde eskiden cem öyle yapılırdı. Ben öyle gördüm. Bir yerde Cemevi tutup para vermekle olmaz bu işler. Ama Cemevi de yok zaten. Yani onu kabul etsek bile Cemevi yok. Biz Aleviyiz. Yani burada yaşayanlar arasında çok az Alevi var. Türközü'nde çok az Alevi var. Biz ayrıyız tabii. Onların camisi var tabii. Camiye giden benim arkadaşlarım var. Aşağıda da yeni cami yapıldı zaten. Büyük de. Ama bizde yok. (Ali, 44 Yaş, Türközü)

Her iki mahalledeki katılımcılar da çevrelerinin temiz olmadığını belirtmişlerdir. Türközü Mahallesi'ndeki 2 katılımcının dışında diğer katılımcıların üzerinde durdukları nokta çöp konteynırlarının az olmasıdır.

Bizim de kendimizi eleştireceğimiz yerler birçok nokta vardır. Bu gidiyor ekolojik dengeye varıyor. Bir izmaritin atılmasından, o izmaritin doğaya 5 bin yıl boyunca zulüm verdiği etki yaptığına kötü bir şey olduğunu biliyorum, biz buna çok dikkat ederiz. Hatta bir ara bunu kampanya haline getirip pet, izmarit gibi şeyleri toplayıp çöpe atıyorduk, halka örnek olması için. Ama buna belediye destek vermiyor, çöp kovalarına kaç tane denk geldin. Ya bir ağacı dibine atarlar ya da bak karşıda görüyorsun ağacın dibinde bir poşetin içine koyuyorlar, onu da çevrede şey yapanlar, kağıt pet toplayanlar, atık kağıt işçileri aldığında onlar da emekçi insanlardır. Belki poşetin içinde bir pet çıkarttım dediği zaman istemeden de olsa sağa sola

geceğin karanlığında dökülüyor, çevreye etkisi kokusu çok oluyor hele hele de yazın. Belediye de bunu önemsemiyor, umursamıyor. Memnun değiliz. (Yılmaz, 43 Yaş, Tuzluçayır)

Yani her şey yerine oturmuş değil bana göre. Mesela çöp konteynurlarının olmaması büyük bir sorun bana göre. Yani bir ülkenin kalkınması için çok büyük bir hamle değil ki bu, çöp konteynuru. Sen hala çöpünü aşağı indirip sokağın bir köşesine bırakıyorsun. Dolayısıyla temizlikten bahsetmek çok da adil olmaz bana göre. (Fatma, 37 Yaş, Türközü)

Türközü Mahallesi'nde gecekonduda oturan iki katılımcı ise mahallelerin diğer bölgelerine göre kendi yaşadıkları yerin, çevre temizliği konusunda daha kötü olduğunu belirtmişlerdir.

Bizim burada öyle şeyler yok. Bizimkisi yukarıdır yani. Bizimkisi Türközü'nün aşağısı değildir yani. Aşağısını temizliyorlardır yani o kadar da çok değil yani. Ama bizim burada pek bir şey yok. Biz gecekonduda bölgesiyiz. Bizi kabul etmiyorlar. Şu ana kadar yıkmadılar ama kabul de etmiyorlar. Öyle bir belediye hizmeti falan çok yok. (Ali, 44 Yaş, Türközü)

Burada var atık suları dışarı akıyor özellikle gecekonduda olduğu için bunlar oluyor. (Ahmet, 36 Yaş, Türközü)

Son olarak katılımcılara mahallelerinde yeterli spor tesisi olup olmadığı sorulmuştur. Her iki mahallenin de spor tesisi deyince akıllarına ilk olarak parklarda bulunan spor aletleri gelmektedir. Onun dışında çok az katılımcı belediyenin verdiği hizmetlerden bahsetmiştir.

Tuzluçayır Mahallesi'ndeki çoğu katılımcı spor tesislerinin yetersiz olduğunu hatta hiç olmadığını belirtmiştir.

Valla kendilerinin kurup da kapattığı tesisler var. Şu anda Türközü'nde bir tesise şahit olduk. Yüzme havuzu, haftanın 7 günü kapalı olduğuna da şahidiz. Bir beton yığınıdır koca levhalarla işte biz böyle hizmet veriyoruz diyor ama içeriği de boştur. (Yılmaz, 43 Yaş, Tuzluçayır)

Yine Tuzluçayır Mahallesi'nde bir katılımcı bir tesiste spor yapmanın ekonomik gelire ilgili olduğunu, tesislerin halka açık olmadığını belirtmiştir.

Aşağı yukarı sokakta oynayacak kadar var. Mamak'ta başka yerde olabilir ama benim imkanlarım gidip gelmeme elverişli değil. Beni oraya taşıyorsa derim ki benim spor tesisim var, ben bundan yararlanıyorum, insan olarak da gurur duyuyorum. Beni taşıyamadıktan sonra orada oturanla ilgili benle ilgili bir şey değil ki. Yani bana yaramıyor ki ama sokak biraz geniş olursa oynuyorum. Yüzmek mesela günlük 30 lira. Halka açık bir şey değil ki. Paran varsa gidersin. Ayrıca ben havuza bir kere gittim ama girmek istemedim, sebeplerini sorarsanız gittim oraya baktım pek de kimse hijyen kurallarına önem vermiyor. Bonesiz girenler var şortla girenler var. (Fikri, 45 Yaş, Tuzluçayır)

Türközü Mahallesiindeki bir katılımcı belediyenin parklarda bulunan spor aletlerini kullandığını fakat bu aletleri kullanan insan sayısının fazla olduğunu, bazı zamanlarda sırada beklediklerini belirtmiştir.

Parklardaki spor aletleri var yürüyüş yerlerine gidiyoruz. Yeterli mi çok değil ya. Gittiğimizde bazen spor yapmak için sıra beklediğimiz oluyor. (Pakize, 43 Yaş, Türközü)

Yine Türközü Mahallesinden bir katılımcı, spor tesislerinin olduğunu fakat çocuklarının genelde sokakta oynamayı tercih ettiğini belirtmiştir.

Spor aktivitesi, aşağıda derenin ağzında bir tane böyle futbol sahası gibi bir tribünü olan bir yer yaptılar. Bazen öyle çocuklar falan gidiyorlar. Oranın etrafında falan da oynuyorlar. İçinde oynuyorlar mı ben görmedim. Ben gitmedim. Yakında halı saha var. Bazen arkadaşlar diyorlar ama biz yorgun oluyoruz. Yaptığımız işten dolayı çok spor yaptığımız söylenemez ama aşağıda stadyum gibi bir şey yapmışlar. Yani çocuklar için yeterli midir bilmiyorum. Bizim çocuklar genelde sokaktalar. Yani diyelim ki öyle çok büyük bir spor tesisi var. Çocuklar gidiyorlar orada oynuyorlar falan öyle bir şey yok. Sokaktalar yani. Bizim çocuklar sokaktalar. Küçükken daha fazlaydı ama. Biraz daha büyüdü ikisi. Onlar da zaten okula gidiyorlar. Sonra da sokaktalar. Top oynuyorlar orada. Ama içine girebiliyorlar mı sormadım ben. Çünkü orası bayağı büyük bir yer. (Ali, 44 Yaş, Türközü)

2.3.7.1. Mahallede Yapılacak Olan Fiziksel Değişimlerde Karar Alma Sürecine Katılım

Özdemir (2014)'e göre katılım; bireylerin yaşadıkları yerin etkilenmesi muhtemel kararların alınması ve uygulanmasında fikirleriyle yer almalarıdır. 2005 yılında kabul edilen Belediye Kanunu'na göre (madde 13) herkes ikamet ettiği beldenin hemşehrisidir. Buna göre hemşehriler belediyenin karar ve hizmetlerine katılma, yapılacak olan faaliyetlerle ilgili bilgilenme hakkına sahiptir.¹²

Mahallelilerin yaşam alanlarına olan katkısı, yapılacak olan fiziksel değişikliklerde karar alma süreçleriyle ölçülebilir. Bireyler kendi yaşam alanları üzerinde ne kadar söz sahibi olurlarsa mekanların içselleştirilmesi de o kadar hızlı gelişir. Yukarıdan inme bir şekilde yaşam alanları üzerine müdahale edilmesi, mahallelinin yani konunun doğrudan öznesinin fikrini almadan dayatmacı bir hale dönüşebilmektedir.¹³

Yaşadıkları yerin öznesi olan bireylerin isteklerini, beğenilerini önemseyen ve onları planlamanın aktörleri arasına sokan katılımcılık kavramına dikkat çeken Ş. Beyazlı ve Aydemir (2008), Trabzon ilinde yaptıkları çalışmada önemli noktalara işaret etmektedirler. Buna göre katılım konusunda başarısız olunmasının nedenlerinden ikisi şöyledir; halk tarafından projelerin anlaşılması/destek görmemesi, halkın yeterince bilinçlendirilmemesi. Bu çalışmanın sonuçlarına benzer şekilde Tuzluca ve Türközü Mahallesi insanları da aynı noktalara dikkat çekmektedirler.

Her iki mahallede de bu konuda karar alma süreçlerine katılım hiç olmamıştır. Belki de Türkiye'deki genel karar alma süreçleri için de düşünülebilecek bu durum, yerel yönetimlerdeki eksikliği göstermek adına önemlidir.

Bize sormuyor bir bakıyorsun ya yapılmıştır ya yıkılmıştır. Bizimle ilgisi yok. (Pakize, 43 Yaş, Türközü)

Bu da bence bir tercih meselesi değil. Sorup sormamak arasında bir tercih değil. Sormamayı tercih ettiklerini düşünmüyorum.

¹² Belediye Kanunu için bkz. www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf

¹³ Çeşitli toplum kesimlerinin kent yönetimine katkıda bulunmaları hedefiyle oluşturulan Kent Konseyi Yönetmeliği için bkz.

https://www.yerelnet.org.tr/basvuru_kaynaklari/yy_mevzuati/mevzuat_detay.php?kod=209

Sormuyorlar ama sormamayı tercih etmiyorlar. Bu işin özünde sormamak var, sistemle alakalı bir konu olduğunu düşünüyorum katılım sürecinin. (Ayşe, 26 Yaş, Türközü)

Bize sormuyorlar, bu genelde encümenlerle, yerel yönetimlerle yapılan bir şeydir normalinde, bir encümenin yapması gereken halkıyla, oy aldığı kesimle, iradesini ona teslim eden kişilerle koordineli bir çalışma içinde olması lazım. Bir yer kazılıyorsa oraya ne yapılacak dediğimiz zaman kimse bize bir cevap veremiyor belki orada çalışan şahıs bile orada ne olacağını bilmiyor. Plan proje üzerinde çalışıyorlar bir şekil aldıktan sonra burada şu olacak. (Yılmaz, 43 Yaş, Tuzluçayır)

Göç etmeden önce kaldığı yerdeki mekansal değişimle ilgili kararların, oranın yaşayanları tarafından hep birlikte alındığını söyleyen bir katılımcı, burada gerçekleşen sürecin tam tersi bir pratiğin uygulandığını belirtmiştir. Belki de bu sayede bireyler yaşadıkları mekan üzerinde hak sahibi olduklarını hissetmekte, mekanla kurulan ilişkinin önemine vurgu yapmaktadırlar.

Yani atıyorum evin var dar geldi, bir tane daha yapıyorsun. Bir kapı açıyorsun ve evini büyütüyorsun. Ya da kendi hayvanların için barınak yapıyorsun. Bunun için birinden izin almana gerek yok yani. Bunu çok rahat yapabiliyorsun. Ya da atıyorum köyde bir şey oluyor, hani köye bir şey yapacaksın, köylüler toplanıyor bir karar veriyorlar. Orda kendin karar veriyorsun. Bir çeşme yapacaksın ya da bir su kanalı yapılacak, ya da bir şey yapılacaksa köyde insanlar bir araya geliyor toplanıyor ve birlikte karar verip birlikte yapıyorlar. Şehirde ama kendi çevrene dair bile en ufak bir şey yapamıyorsun. İzin almadan. Böyle bir karar süreçlerine zaten katılamıyorsun. (Ahmet, 36 Yaş, Türközü)

Fiziksel mekan üzerinde yapılacak değişiklikler için karar alma sürecinden zaten bahsedilemeyeceğini söyleyen bir katılımcı ise hali hazırdaki uygulamalardan rahatsızlık duyduğunu, kendi yaşam alanlarına müdahale edilememesin kendileri için yeterli olacağını belirtmiştir.

Belediye kimseye sormaz ki? Belediye buraları yıktı işte. Dediler işte size şu kadar para vereceğiz. Şudur budur aşağıları yıktılar. Yani bize

*ne soracaklar. Bizi yerimizden etmesinler başka bir şey istemiyoruz.
Bize bir şey sormazlar. (Ali, 44 Yaş, Türközü)*

Karar alma sürecine değil de maddi bir gereksinim olduğunda yetkililerin kendilerini hatırladıklarını belirten bir katılımcı da fiziksel çevre hakkında herhangi bir etkilerinin olmadığını söylemiştir.

Mesela yol yapımı için para toplamakta senin kararını alıyor. İşte sen ev sahibiyken bu kadar para gerekiyor. Ev sahiplerine şu kadar para düşüyor diyor. Yoksa bu yol yapılsın mı şöyle mi yapılsın, şöyle mi yapılsın diye fikrine başvurulmuyor. (Fatma, 37 Yaş, Türközü)

11 yıl olmuş bana bir gün olsun bir şey sormadılar. Şurada şu yapılacak, şu yıkılacak, su kesilecek. Ben sadece gidip oy veriyorum o kadar yani. (Hasan, 29 Yaş, Tuzluçayır)

2.3.8. Yaşanılan Yere İlişkin Güvenlik Algısı

Çalışma kapsamında güvenlik; yaşam alanları içinde bireyin kendisini rahat hissetmesi ve dışarıdan gelebilecek her türlü müdahalenin olmama hali üzerinden tanımlanmıştır. Alansallık kavramına da göndermede bulunan güvenlik algısı bu çerçevede bireyin yaşanılan mekanda huzurlu, “dışarıdan” gelebilecek her türlü etkiye karşı güvenli olmasını içermektedir.

Her iki mahallede de güvenliğe dair yapılan yorumlar farklı noktalardan ele alınmıştır. Hem Tuzluçayır Mahallesi için hem de Türközü Mahallesi için bu konuda net bir sonuca ulaşılamamıştır.

Mahallelerdeki güvensizliğe dair yapılan yorumlar bir anlamda da Ankara’da yaşamının geneline yapılan bir değerlendirme niteliğini taşımaktadır. Bu çerçevede sadece mahalle değil, Ankara şehrinde yaşamının güvensizlik teşkil ettiği söyleyen katılımcılar olmuştur.

Burada çocuğun dışarı çıktığında araba çarpar mı, tanımadığım bir zarar verir mi kaçırılır mı gibi endişelerimiz var. Onları pek dışarı salamıyorsunuz. En azından onların tek başlarına dışarıda vakit geçirmesine müsaade edemiyorsunuz. En azından onlarla beraber, onları gözetleyebileceğiniz mekanlara gidiyorsunuz. Onlar da parkla oluyor. Yani çocuğum dışarıda top oynayamaz çünkü yollar asfalt, çok

fazla arkadaşı yok burada. Yol üstü araba çarpabilir gibi sebeplerden ötürü çocuğumu parkalara götürerek, örneğin çocuklarım dışarı çıkıp oyun oynadığında benim bir gözüm bir kulağım arkada kalmıyordu. Örneği araba çarpar korkusu yaşamıyordum. Çünkü araba pek yoktu. Ya da tanımadığım birinin onlara zarar verebileceği gibi bir korkum yoktu çünkü tanımadığım kimse yoktu herkes birbirinin tanıdığıydı. (Serhat, 26 Yaş, Türközü)

Tanımiyorum kimseyi, güvenmiyorum kimseye. Hatta ve hatta gece hiç çıkmayı düşünmediğim bir yer burası. (Celal, 56 Yaş, Tuzluçayır)

Değişik kültürden insanlar var. Özellikle köylerden il dışından göç edenler oluyor. Bunlar oradaki yaşantılarını burada uygulamaya çalışıyorlar. Etraftaki insanlar rahatsız olur mu olmaz mı diye hiç düşünmüyorlar. Eğitim seviyeleri düşük olduğu için direk kaba kuvvet kullanıyorlar. İşlerini kaba kuvvetle şey yapmaya çalışıyorlar. Bir nevi köy kurnazlığı gibi bir şey. Köyden gelip buraya bir şey yaşamaya geliyorlar. Ve bir koşturmaca içine giriyorlar, bir yarış haline giriyorlar. “Benim işim erken görülsün ben işimi daha iyi yaparım. Benim çocuğum dayak yemesin öbürünü dövsün.” Öyle işte. (Cevdet, 33, Türközü)

Güvensiz olmanın bir boyutunun da kadın olmakla ilgili olduğunu söyleyen bazı katılımcılar, özellikle gece dışarı çıkmakta tedirgin olduklarını söylemişlerdir.

Sen saat 12 den sonra dışarı çıktığın zaman laf atma, söz atma, böyle şeyler ister istemez oluyor. Çünkü kendi sarhoşluğuna verip uyguluyor ve sen bir şey yapamıyorsun. Sarhoştur deyip geçiyorsun. Rahat edemiyorsun, sokağa çıkamıyorsun bir parka gidip rahatlıkla gidip bir sohbet muhabbet edemiyorsun. (Zeynep, 40 Yaş, Tuzluçayır)

Öncelikli neden kadın olmam. Cinsiyetimle alakalı bir durum, tabi bu sadece mahalleme özgü bir durum değil. Ankara’da da başka bir yerde de hatta Siverek’teyken bile kendimi güvende hissetmezdim bu nedenle. (Ayşe, 26 Yaş, Türközü)

Bireysel olarak da öyle mesela ben dışarı çıkamam tek başıma. Akşam hele hiç çıkamam eşim olamam. Mesela yürüyüş yapayım diyemem.

Çünkü insanlar senin hayatında müdahale edebilecek her hakkı buluyor. (Fatma, 37 Yaş, Türközü)

Türközü Mahallesiinde yapılan görüşmelerde iki katılımcı etnik kimlik üzerinden fiili bir çatışma olmasa da olumsuz bir havanın olduğunu söylemiştir. Bunun tam tersine bir katılımcı güvenlikle ilgili soruya kendi etnik kimliğinden olan insanlara duyduğu güveni özellikle belirtmiştir.

Bunun dışında dediğim gibi bir kimlik gerçekliği söz konusu. Yani Kürt olmanın getirdiği bir durum bu. Tabi biz orada Kürt olmak gibi bir şey söz konusu değildi. Türk olmak Kürt olmak zaten Türk yoktu etrafımızda. Hepimiz aynı ailedendik, hepimiz akrabaydık. Doğduğumuzdan beri ilişki geliştirdiğimiz herkes ya bizim akrabamızdı ya bizim akrabamızın akrabasıydı yani bir ilişki söz konusuydu. Böyle bir Kürt olmak gibi bir şey yoktu. Böyle bir şeyin ne zayıflığını ne güçlülüğünü öyle bir şey yaşamadık. Ama buraya gelince Kürt olmak gerçekliğiyle karşı karşıya kalıyorsun. Tabi bazıları buna çok sempati duyuyor. “Hadi ya hiç benzemiyorsun” gibi şeyler oluyor ve sıcakkanlı sorular soruluyor. Ama kimisi de var bunu hiç hoş karşılamıyor. Bunun hoş karşılanmadığını görüyor olmak insanda bir güvensizlik hissi yaratıyor. Sanki o sana zarar verebilirmiş gibi çünkü gerçekten hoş karşılanmama gibi bir durumla karşılaşıyorsun. Bunun somut bir şeylerin gerçekleştiğini söyleyemeyeceğim. Bir kavga sırf bu nedenle yok ama bunun arkasında bunun yaratmış olduğu gerçekliğin arkasında bazı gerginlikler ortaya çıkabiliyor. Bunun yanında da sessiz bir hoşnutsuzluk söz konusu. (Ayşe, 26 Yaş, Türközü)

Güvenlikle ilgili bir başka konu ise mahallelerdeki madde kullanımıyla ilgilidir. Uyuşturucu, esrar gibi maddelerin mahallelerinde kullanıldığını söyleyen birçok katılımcı bu durumdan duydukları rahatsızlığı ifade etmişlerdir.

Yani eskiden mahalle daha iyiydi. Ama bu bonzai kullanan çocuklar işte. Bu şeyler. Ne derler? Bali çekenler falan oldu. Müdahale de ettiler. Herkes bir tarafta müdahale etmeye çalıştı. (Ali, 44 Yaş, Türközü)

Ben dedim ya 91'de geldim çok daha güzeldi. Şu an öyle çok fazla güvende falan hissedilmiyor. Çünkü çocuklarımız çok kötü yollara düştüler. Uyuşturucu, mahallede uyuşturucu bağımlısı çocuklar çok geziyor. Ve üzüliyoruz, çocuğumuza da olmayacak diye bir şey yok, bulaştırmayacaklar diye bir şey yok. O konuda biraz tedirginiz. Eskiden böyle yoktu. O yüzden devletin bu konuya çok önem vermesi gerekiyor. Polisin gece günüz o ara sokaklarda gezmesi gerekiyor. Emniyet güçlerinin bu konuda çok yardımcı olması gerekiyor. Bazen arıyorsun gelmiyorlar bile. Eskiden gece 1'de 2'de bir bayan olarak çıkardık gezerdik, 91'den bahsediyorum. 91'den 97'ye kadar o dönemlerde. Şimdi gezemezsin senin çocuğun tacize uğruyor. Dışarı mümkün değil artık. (Pakize, 43 Yaş, Türközü)

İnsanların kendi rızası ile katıldığı, kendi korunaklı kalesini inşa edebildiği, hayata tutunmayı sağlayan kurallar temelinde oluşturulan “ağ ilişkisi” kavramı, ekonomik ve sınıfsal dayanışmanın olumlu anlamdaki rolüne işaret etmektedir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2015: 54). Göç etmeden önceki yaşamın ekonomik anlamda da daha güvenli olduğunu söyleyen bir katılımcı yardımlaşma duygusunun insanları birbirine bağladığını ve manevi birlikteliğin yanı sıra maddi anlamda da bir güvenin önceki yaşamında gerçekleştiğini belirtmiştir.

Köylerde şey de vardır hani mesela harman kaldırırsınız bizde böyle bir gelenek vardır. O harmanın mutlaka bir kısmını ayırırsınız. İhtiyacı olan o yıl buğday ekmemiştir birisi mutlaka ayırırsınız birkaç teneke veya çuval. Kimin ihtiyacı varsa gelir onları alır. Veya o yıl otunuz azdır. Koyunlarınızı beslemeye yetmeyecektir. Mesela koyunlarınızın hepsini ikişerli üçerli dağıtırsınız. O koyunları bahara kadar beslerler. Ve baharda size verirler. O yüzen orada her şey paylaşılır. İhtiyacı olan herkese de yardım edilir. Diyelim birisinin bir şeyi eksikse veya yoksa mutlaka o diğer köylüler tarafından karşılanır. O yüzden siz orada yaşarken mutlaka kendinizi güvende hissedersiniz. (Ahmet, 36 Yaş, Türközü)

Kendi mahallelerinde güvenlik açısından bir sıkıntının olmadığını belirten bazı katılımcılar, insanlara karşı hoşgörülü olduklarını ve kimseye bir zarar

vermediklerini bu yüzden de hiç kimsenin kendilerine yönelik olumsuz bir davranışının olmayacağını belirtmişlerdir.

Kendimizi güvende hissetmek yani biz şu anda dediğim gibi en başlarda da söylediğim için kendi örnek görüşlerimizle gerek bizim dışımızda ideolojisi bizden farklı olan insanların da bizi sevdiğine eminiz. Çünkü ben 20 yıllık bir özgeçmişim var burada 20 yıla yakın 17-18 yıllık, hiç şahit olmadım ki birinin kalbini kırdık biriyle tartıştık ya birini üzdük ya biriyle kavga ettik. Halktan bana zarar gelmeyeceğine inanıyorum bana destekler benim arkamdalar benim sırtımı dayayacağı duvarımdırlar. Bunda bir sıkıntım yok. Mesela bir hürsüz girdi benim evime, bilse ki benim evimdir hürsüz benim evime girmez. Bakacak ya diyecek bu arkadaşın kimseye bir zararı yok bunun bir şeyinin de olacağına inanmıyorum diyecek. (Yılmaz, 43 Yaş, Tuzluçayır)

Ben insan olan baktığım zaman insan olan hiç kimseye güvenmiyorum ama kendime güvendiğim için de kimseden korkum yoktur. Niye ben kimseye bir kötülük etmediğim için kimse de bana zarar vermez. (Fikri, 45 Yaş, Tuzluçayır)

Çalışma yaşamlarından dolayı sosyal hayata hiç karışamadıklarını belirten bir katılımcı ise kimsenin kendilerini tanımadığını bu yüzden güven veya güvensizlik gibi bir durumun kendileri için geçerli olmadığını belirtmiştir.

Ne kimse bizi görüyor ne de biz kimseyi görmüyoruz. Kimseye bir zararımız yok. (Ünzile, 19 Yaş, Türközü)

2.3.9. Ankara'ya Aidiyet Hissi

Karakuş ve arkadaşlarının (2014) yaptığı araştırmaya göre, göçmenlerin sosyal ve çalışma yaşamları kentin sadece belli bir bölgesiyle sınırlı olduğunda kent deneyimi, dar bir ölçüde kendine benzer olanla anlamlandırılan bir yaşantıya dönüşmektedir. Yine aynı çalışmanın Ankara ayağında da kente aidiyet ve memnuniyetin diğer illere göre (İstanbul, İzmir, Gaziantep, Bursa, Diyarbakır) daha az olduğu ortaya çıkmıştır.

Bir yere/mekana aidiyet, kalınan yeri bir bütün olarak içselleştirmeyi, güvenli ve huzurlu bir biçimde yaşamını sürdürmeyi önceleyen bir süreçtir. Aidiyetin kazanılabilmesi bu anlamda yaşanan mekandaki akrabalara, tanıdıklara, iş yaşamına, yaşanan eve, bir bütün olarak fiziksel çevreye ve daha bir çok dinamiğe bağlıdır. Fried (1963)'e göre mekan değişikliği, sadece toplumsal ilişkilerin ve mutfak penceresinden görülen manzaranın yitirilmesinden öte, sıra özlemi olarak tanımlanan uyum bozukluğuyla ortaya çıkan problemler ağına dönüşmektedir (Aktaran: Mai, 2013: 107-108).

Boğaç (2009)'ın yaptığı çalışmaya göre göç etmeden önceki evlerinin asıl evleri olduğu ve göç sonrası yaşam alanlarına aidiyet kuramayanlarının oranının yüksek çıkması, hem Tuzluçayır hem de Türközü mahalleleri katılımcıların söylemlerini destekler niteliktedir. Araştırmanın önemli bulgularından birisi de her iki mahallede yaşayan bireylerin, hiçbirinin kendisini Ankaralı hissetmediğine yöneliktir. Kaç yıl Ankara'da yaşamış olursa olsunlar, hiç kimse kendisini Ankaralı olarak görmemektedir.

Her ne kadar aidiyet hissetmeseler de Tuzluçayır'daki neredeyse tüm katılımcılar, diğer yerlerdense bu mahallede yaşamaktan memnun olduklarını söylemişlerdir. Bu durum mahallenin fiziksel çevresiyle ilgili olduğu gibi özellikle mahallede kurulan sosyal ilişkilerden kaynaklanmaktadır.

Türközü Mahallesi'nde ise memnuniyet oranı neredeyse yarı yarıyadır. Yine diğer mahallelerden ziyade bu mahallede yaşamının kendilerine memnuniyet verdiğini belirten bazı katılımcılar, Türközü Mahallesi'ndeki yaşamın olumlu yönlerini belirtmişlerdir.

Ankara gibi büyük bir şehre aidiyet hissedip orada mutlu olmayı ekonomik seviyeye bağlayan bir katılımcı, yoğun çalışma temposundan kaynaklı hiçbir şekilde zamanlarının olmadığını belirtmiştir. Bu çerçevede katılımcının bir yere aidiyet kurabilmesi ekonomik anlamda belirli bir seviyeye ulaştıktan sonra olabilecektir.

4 yıl geçti ama şöyle bir şey var mesela; biz sabah çalışmaya gidiyoruz akşama kadar çalışıyoruz o yüzden Ankara'ya pek alışamadık. Merkeze falan pek gidip gelemiyoruz. Sadece mahalle içinde işe gidip gel. O yüzden pek alışamadık yani, alışmak için açıkçası maddi durumun iyi olacak ki her yeri gezebilesin ki yani alışabilesin, kendine ait hissedesin. Olmadığı için yeterli düzeyde

maddi imkanlar olmadığı için biraz zor ait hissedemiyorum. (Orhan, 28 Yaş, Türközü)

Uzun yıllardan beri Ankara'da kalmalarına rağmen birçok katılımcı buldukları mekana dair bir aidiyet hissedemediklerini belirtmişlerdir. Mekana duydukları aidiyet hislerini kendi memleketlerine duyduklarını belirten katılımcılar alışkanlıklara vurgu yapmaktadır.

Tabi şehre biraz ister istemez zorlama da olsa uzun süre yaşamış olmanın getirdiği alışkanlıklar oluyor, alıştıyorsunuz. Ama sadece alıştıyorsunuz. Bu şeye benziyor hani bir insan ölünce unutmuyorsunuz ama yokluğuna alıştıyorsunuz. Biraz benim için köy yaşamını böyle görüyorum. Biraz yokluğuna alışıyorum. Hani her zaman onun özlemi içimde var. Bir gün o köye dönme hayalim sürüyor. Yani şehre belli açıdan alıştım diyebilirim ama çok benimsediğimi özümsemiğimi söyleyemem. Kendimi buraya ait hissetmiyorum yani. (Ahmet, 36 Yaş, Türközü)

Asla hissetmedim, yıllardır burada kalmama rağmen bak 20 yıldır ben buraya gelip gidiyorum,17-18 yıldır da ben tamamen buradayım asla kendimi Ankara'ya ait hissetmedim. Hep bir özlemim vardır kendi toprağıma. Bir gün burada olan çağdaşlık benim memleketimde de olursa beni burada zincire de vursalar burada durmam. Mesela aynı eşitlik, muamele, ekonomik olsun ya da manevi olsun hiçbir muamele orada yok. (Zeynep, 40 Yaş, Tuzluca)

Toprak aynı topraktı ama insan buraya kendini ait hissetmiyor. Altın kafes de olsa senin memleketin orası. Ha gitsen oraya yaşabilir misin rahat olabilir misin o ayrı bir şey. Ama yine de orası ayrı. (Suna, 71 Yaş, Türközü)

Yine uzun yıllar geçmesine rağmen Ankara'nın örf ve adetlerini bilmediğini, kendi yaşam tarzlarının buradakinden çok farklı olduğunu belirten bir katılımcı göç edilen mekanda geçirilen/geçirilecek olan yıllara rağmen hiçbir şekilde Ankaralı olamayacağını belirtmiştir.

Ankaralı hissetmiyorum. Belki Ankara'nın kültürünü bana sorsan inan ki bilmiyorum. Çünkü Ankara öyle bir memlekettir ki belki desem ki Ankara'nın geleneği göreneği örfü adeti nedir dersem senin diyeceğin

tek bir şey vardır Ankara'nın havalarını biliyoruz, kaşık havalarını biliyoruz, oraya özgü şey olarak başka bir şey Ankara'da kendimizi iyi hissetmek kendimizi Ankaralı hissetmek gibi bir şey yoktur çünkü Ankara'da bir Sivas, Yozgat Çorum havası var. Karışık bir yerleşim merkezi olduğu için bunu tamamen kavrayamıyorsun, orali olamıyorsun. Bizim burada bir tane Laz Kemal var bir de Ağrılı Mahmut var. Laz Kemal'in bir söylemi var benim çok hoşuma gitti, ne zaman onu görsem bir çaya, kahveye davet ederim, kendisi Türkçe konuşmayı bilmiyor, o kadar ki dikkatli dinleyeceksin ki bir tane kelime anlayasın. Ağrılı Patnoslu Mahmut da geçenlerde biriyle tartışırken yav tırrek tırrek konuşma diyor, karşısındaki adamın da ne dediğini bilmiyor. Laz Kemal'in de bir söylemi, o söylemden bir örnek vereyim yav dedi ki "ben 30 yıldır buradayım 30 yıldır da ben Ağrılı Mahmut'u tanıyorum ne o Türkçe öğrenebildi ne de ben Türkçeyi öğrenebildim." Ondan ötürü de ben diyorum ki aynen yani 30 yıl değil 300 yıl da burada olsak biz buralı olamayacağız. Kendimiz babamı görersen sen dersin ki Adıyamanlı. Çünkü daha hala şapka, hala şalvar, hala yelek gömlek. Yani ne gördüyse daha hala yaşatıyor, gidiyor devam ediyor. Bir insanı insan eden, bir insanın insan olmasına vesile olan belki akıldan ziyade örf, adet, gelenek, görenekleridir. Bunlar olmadığı sürece insan, insan değildir. İnsanın bir hayvandan farkı kalmaz. Belki bir hayvan bile şeyini bilir, çizgisini bilir ne yapacağını bilir, adam diyor eşek bile ikinci kere düştüğü yerden geçmiyor diyor. O bile mantıksal yaklaşabiliyorsa buradan geçersen düşebilirim diyorsa, insanlar kendi dilini kültürünü örf ve adetlerini başka yere gidince unutacağını sanmıyorum, olmayacağına da inanıyorum.

(Yılmaz, 43 Yaş, Tuzluçayır)

Yaşadığı ömrün kısa bir süresini kendi memleketinde geçirmesine rağmen bir katılımcı, kendisini buraya ait hissetmemektedir. Şartların elverişli olması durumunda da kendi köyüne gideceğini söyleyen katılımcı mekana duyduğu aidiyetin oluşmadığını söylemiştir.

Yaş kaç olursa olsun, bak 30 seneden fazla oldu Ankara'dayım ama ben köydeyken 15 yıl falan kaldım Ankara'da 30 yıldan fazla kaldım,

ben yine de şimdi olsa köyüme giderim yani. (Adnan, 47 Yaş, Tuzluçayır)

Tuzluçayır Mahallesiindeki bir katılımcı ise birçok açıdan buradaki yaşama uyum sağlayamadığını ve buralı olamadığını belirtmiştir.

Hiçbir yer yok kendimi rahat hissettiğin. Mesela kahveye gidiyorsun oturuyorsun, birisi sana soruyor nerelisin diye. Hakkari diyince yüzünü ekşitiyor, masadan kalkıp gidiyor, katil gibi bakıyor sana. Öyle olunca hiçbir mekana gitmiyoruz. Sürekli evlerdeyiz. Evim buradadır ama sonuçta yabancı bir yerdir. Kendimi buraya ait hissetmiyorum. Sonuçta mecbur olduğum için buradayım. Sürekli orayı özliyoruz, buraya ait değiliz. Bizim oradaki yaşamımla buradaki çok farklı, orada yaptığımız işle buradaki çok farklı, orada yediğimiz yemekle burada yediğimiz yemek bile farklı. (Hasan, 29 Yaş, Tuzluçayır)

Her iki mahallede de yapılan görüşmelerde kendilerini Ankaralı hissetmediklerini söyleyen katılımcıların tersine sadece bir kişi, kendisini Türközü Mahallesiine ait hissettiğini bir gün Ankara'ya da ait hissedebileceğini söylemiştir. Fakat bu durumun da zorunluluktan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Türközü'ne evet, Türközü'ne artık ait hissetmeye başlıyorum. Hissetmek zorunda olduğumu kavradım. Önce bunu yapmalı mıyım, yapmamalı mıyım sorusunu sordum kendime, bir süre sonra burada yaşayacaksın, burada öleceksin gibi bir sonuca vardım, karşılaştım kendi kendimle. Evet kendimi Türközü'ne ait hissediyorum ve bir gün Ankara'ya da ait hissedebileceğimi düşünüyorum çünkü çocuklarım artık büyüyorlar belki şehir dışında okuyacaklar, yani benim hayatım belki Türközü'ne geçebilir fakat çocuklarımın hayatı Türközü'nde geçmeyecek buna eminim. Bu yüzden her yeri tanımak ve ait hissetmek zorundayım.(Serhat, 26 Yaş, Türközü)

2.3.10. Çevre Düzenlemelerine Yönelik Öneriler

Kentler tasarımcıların elinde onların hayalleri ışığında şekillenecek birer nesne olmanın ötesinde, kent içinde karmaşık ilişkilerin gömülü olduğu toplumsal

mekanlardır (Çavuşoğlu, 2014: 12). Bu durumda kesin sınırlarla belirlenemese de, mekanın öznesi onu oluşturan, orada yaşayan insanlar olarak gösterilebilir.

Göç eden bireylerin, kendilerini ifade edebileceği ve sosyalleşebileceği mekanlara yönelik birçok önerisi olmuştur. Kişisel ihtiyaçlara cevap olabileceği gibi mahallelinin ortak sorunlarını da kapsayan bu öneriler bireylerin mekanla bağ kurabileceği önemli göstergelerdir.

Mahallelilerin önerileri alınırken dikkat çeken önemli bir konu şu şekildedir; göç eden bireyler aslında olması gereken fakat mahallelerinde olmayan kurumlara, yapılara dikkat çekmişlerdir. Ütopik önerilerden ziyade, hali hazırda yapılması çok basit ve mahallelileri bir nebze de olsa rahatlatacak olan bu yapılar birçok katılımcı tarafından belirtilmiştir.

Özellikle kadın katılımcıların önerileri, ücretsiz ev emekçisi kadınları kapsayacak şekildedir. Kadınların günlük hayata katacak ve ev dışında da bir yaşam sunacak kurumların açılması birçok kadın katılımcının ortak önerisidir.

Özellikle isterdim ki kadınlara has, kadın lokali olsun, kadın kültür merkezleri olsun. Kadına yönelik kadın kafeteryası, kadınların tartışabildiği kadınların eğitim alabildiği veya kadınların eğlenebildiği, her türlü düşüncesini dile getirebildiği, özgürce. Böyle nasıl anlatayım öyle özgürce bir ortam olsun ki, rahatlıkla kadın her türlü sıkıntılarının konuşabilmesini sağlayacak bir ortamın olmasını isterdim. Çünkü 5 bin yıllık bir geçmişimiz var, kadın katliamından geçiyoruz sürekli, kadınlar katlediliyor, en az günde 5 tane kadın Türkiye’de katlediliyor. Bunu çarpsan yıla yüzlerce kadını her zaman öldürülüyor. Bunun adı sürekli namus oluyor bunun adı erkeğe serbest savunması namusumu temizledim demesiyle serbest kalması, hiçleştirilmesi. Bununla kadını öldürdükten sonra bile kadını lekeledikten sonra gönderiyor öbür dünyaya. Ölmüş artık öldürmüşsün kendi savunması da ben namusumu temizledim. Sürekli bu tür ithamlarla kadın yok sayılmış. Bunun için kadınlara yönelik kadın kültür merkezlerinin olmasını isterdim. Erkek egemen zihniyetine karşı kadınları güçlendirecek merkezlerin olmasını isterdim. Çünkü kadın her şeyiyle üretkendir. Kadın, erkek baskısından dolayı bir şey yapamıyor. O baskı kadını hiçleştiriyor.

Ama özgün bir alan olsa kadın her şeyi yapabilir. (Zeynep, 40 Yaş, Tuzluçayır)

Belki kadınlar için, kadınların katılımını mesela şu anki kadın lokali bundan daha fazlası yani kadınları evden çıkaracak, kadınları güçlendirecek bir proje kapsamında oluşturulabilecek bir kurum bir yapı olabilir belki aynı zamanda çocuklar için de. (Ayşe, 26 Yaş, Türközü)

Kadınlar için ayrı bir spor alanının olmasını isterdim. Yüzme havuzunun olmasını isterdim, kadınlar için kapalı. Bildiğim kadar Ankara'nın bazı yerlerinde var. Spor hocaları eşliğinde yapılmasını isterdim. Ayrıca başka aktivitelerin olmasını isterdim bayanlar için. İşte halk oyunları, ben ne yaşımda olursam olayım. Müzikle ilgili kurslar olabilir. Bu tür aktiviteler olabilir kadınlar için. (Pakize, 43 Yaş, Türközü)

Gençleri madde bağımlılığından uzak tutmak için kültürel faaliyetlerin olabileceği kurumlar her iki mahallelinin de ortak düşüncesidir.

Mesela burada boş araziler var buranın gençleri için halkın faydası için bir yerleşim alanı inşa etseler iyi olur. Sosyal içerikli faaliyetler için olabilir. Mesela burası ne kadar binalaşsa da gençleri düşürücü şeyler esrar gibi madde falan. Mesela onların daha fazla katılabilmesi için o tip şeyler yapılabilir. Alan da var. (Murat, 39 Yaş, Türközü)

Özellikle bu esrar, eroin uyuşturucu konusunda çok kararlıyız. Eğer ki parklarda eroin esrar satmalarına göz yummasalar bunun yerine kütüphane, kafeterya, atari salonları, internet kafe tarzında böyle insanların sosyal alanlarını genişletseler bence daha verimli olacak. (Yılmaz, 43 Yaş, Tuzluçayır)

Bir katılımcı mahallelinin sosyal ilişkilerini arttıracak, kültürel anlamda kendilerini geliştirebilecekleri kurumların olabileceğini söylemiştir.

Bir nebze daha iyi olması için insanlara kültürel faaliyetlerin gelmesi gerekiyor. Sen insansın bu mahallede yaşıyorsun karşıdaki zıt görüşlü olsun, o insanla hoşnut yaşaması için eğitim alması lazım. Eğitimsiz bir insanın da kuru bir ağaçtan farksız olmadığını düşünüyorum. Kurumuş bir ağacın da etrafında gölgelenme şansı

yoktur. Biz şu anda kurumuş bir ağacın, kuru dallarının arasında gölgelenmeye çalışıyoruz. (Fikri, 45 Yaş, Tuzluçayır)

Kendi geçmiş yaşamındaki çocukluğa atıfla, çocukların daha sağlıklı ve güvenli bir ortamda oynamalarını ve zaman geçirmelerini isteyen bir katılımcı, doğayla iç içe mekanların olabileceğini söylemiştir.

Örneğin çocukların oyun oynayabilecekleri daha rahat bir alan olsaydı fena olmazdı. En azından bu kadar beton olmasaydı daha iyi olurdu. Bizim büyüdüğümüz yer beton değildi, beton pek yoktu. Top oynar düşerdik, oyun oynar düşerdik pek fazla bir zarar görmezdik. Çünkü toprakla iletişim kuruyorsun. Burada beton var ve bir düştüğünde bir yerini kırabilir, incitebilir. Çocukların topraklar yeşillikle bitkiyle kuşla hayvanla daha rahat bir mekan olsa daha iyi olurdu. (Serhat, 26 Yaş, Türközü)

Şehirlerde nefes alınacak yerler parklar oluyor genelde. Ben belki o doğaya, ağaca köyden kaynaklı hani çok büyük parkların olmasını isterdim. Çocukların rahat vakit geçirebileceği parkların olmasını isterdim. Ya da küçük bahçeler olabilirdi gidip ekip biçebileceğin bahçeler olabilirdi.¹⁴ Böyle imkanlar sağlanabilseydi bizim için de daha iyi olurdu. Böyle bahçelerin olması, çocukların onu gördüğü, eğlenebileceği de. (Ahmet, 36 Yaş, Türközü)

Fried (1963) yaptığı araştırmada; kent içindeki mahallelerin kentsel dönüşüm programı ile yenilenmesi sonucu yerinden edilen ailelerin yakın birisi öldüğünde hissedilen yasa benzeyen duygusal ve sosyal çöküntüye uğradığını belirtmektedir (Aktaran: Erman, 2016: 59). Türközü Mahallesi'nin bir kısmında yer alan gecekonduların da kentsel dönüşümüne uğramasından duyulan endişe bazı görüşmeciler tarafından belirtilmiştir. Türközü Mahallesi'nde yavaş yavaş devam eden yapılaşmaya dikkat çeken bir katılımcı, mahallelerinde kentsel dönüşümün olmaması önerisinde bulunmuştur.

Yani Türközü mahallesi bir eski mahalledir, gecekonduların yapılandığı bir mahalledir. Dolayısıyla kentsel dönüşüm projesi uygulanacak belediye tarafından, bu yapılmasa daha fazla yeşillikler

¹⁴ Ankara Çankaya Belediyesi'nin tarımsal ürün yetiştiriciliği konusunda yaptığı proje için bkz. www.cankaya.bel.tr/pages/3890/KENT-TARIM-HOBI-EVI/

olsun, mesela mahalleyi ilgilendiren yol, asfalt falan. O kentsel dönüşüm yapılmasa daha iyi olur. Yani belediye bu noktada biraz daha şey olması gerekiyor, kentsel dönüşümle bazı şeyler düzelmiyor. (Orhan, 28 Yaş, Türközü)

Ankara'daki yapılaşmanın geneline göndermede bulunan bir katılımcı şehrin ve mahallenin dizaynı açısından bir öneride bulunmuştur.

Yani binalar çok yakın birbirine yapılıyor, inşaatlar mesela. Ana yollar çok dar yapılmış. Ona göre bir betonarme hep, bir yeşillik göremiyorsunuz. Yapılaşma kötü bir çarpık kentleşme var. (Cevdet, 33 Yaş, Türközü)

Bir katılımcı ise fiziksel çevreye yönelik önerileri istendiğinde doğal bir yaşam alanının nasıl olması gerektiğini açıklamıştır.

Ben sana diyeyim Ankara'da ne olursa olsun Ankara'dan hiçbir şey olmaz. Yani bu memleketin taşında toprağında bir sorun var. Yani ne olursa iyi olur. Ben ne diyeyim şimdi. Buralara rezidanslar mı kurulsun yani. Öyle bir derdim yok. Büyük yerler mi yapılsın. Ben inşaatçıyım belki iş bulurum. Başka da benim bir şeyim olmaz. Yaşadığım çevrede ne olsun. Vallahi çocuklar için bir şeyler yapsınlar hani daha iyi oyun oynayabilecekleri geniş sahalar falan bizim oralar tepe ama olmuyor zaten. Aşağıda yapabilirlerse yapsınlar. Başka da bir şey yok. Bana desen ki köyde ne yapılabilir. Sana söyleyeyim yani. Köyde herkesin evini onaracaksın. Adam gibi insana yakışır evler yapacaksın gidip içinde oturacaksın. Ondan sonra da o köyde bir şeyler üreteceksin yani böyle toprakla iç içe toprakla olacaksın. Böyle taşla olmaz. Ben kale fayans ustasıyım, kale fayans taş taş, akşama kadar işimiz gücümüz hem de doğal taş da değil, hepsi kimyasal taş hepsi çimento. Yani bunlar olmaz toprakla olacaksın. (Ali, 44 Yaş, Türközü)

Bir katılımcı ise önerilerinin uygulamaya geçirilmeyeceği yönündeki fikrini belirtmiştir.

Yaşadığımız yerin temiz olmasını isteriz, spor komplekslerinin olmasını isteriz. İstenecek çok şey var ama onlar bize sunarlar mı bilmiyorum. Yoksa istenecek çok şey var. (Adnan, 47 Yaş, Tuzluca)

SONUÇ

Yapılan araştırmada birbirine bağlı olan iki sav ileri sürülmüştür. Bunlardan ilki; sosyal hizmetin teorik ve pratik çerçevesini oluşturan “çevresi içinde birey” kavramının içeriğine yöneliktir. Çevresi içinde birey kavramını sadece sosyal çevre ile sınırlayan düşünce yapısı eleştirilerek, insanın varoluğu, ruh hali ve kimliği üzerinde katkısı olduğu düşünölen fiziksel çevrenin de önemli bir dinamik olduğu tartişılmıştır. Sosyal çevreyi yadsımadan fiziksel çevrenin önemine ilişkin ileri sürölen fikirler, araştırma içinde teorik düzlemde tartişmaya açılmıştır. Bu anlamda ekolojik yaklaşım ve çevresi içinde birey kavramının gelişimi ve içerik tartişması, sosyal hizmet tarihi içinde irdelenmeye çalışılmıştır.

Sonuç itibariyle disiplinlerarası bütönlük içinde, çevre psikolojisinin teorik çerçevesinden yararlanılarak fiziksel çevrenin bireyi bir bütönlük olarak etkilediği ve müdahale süreçlerinde birey-mekan ilişkisinin önemli bir dinamik olarak ele alınması gerekliliği savunulmuştur. Bu tartişma içinde gözden kaçırılmaması gereken nokta; tartişmanın teorik boyutta sınırlı kaldığı gerçekliğidir. Teori ve pratiğin birlikte var olduğu, biri olmadan diğerinin de olamayacağı araştırmacının temel argümanıdır. Bu açıdan ileri sürölen ilk sav, ikinci savın temelini oluşturacak şekilde araştırma içinde yer almaktadır. İleri sürölen bu savın temel hedefi sonuç itibariyle; ikinci savı destekleyip desteklemediği üzerinden gerçekleşmektedir.

Araştırmanın ikinci savı ise; göç süreciyle birlikte mekânın ve fiziksel çevrenin bir bütönlük olarak değişmesi gerçekliğinden yola çıkarak, fiziksel çevrenin göç eden bireyleri anlamada ve buradan hareketle müdahale sürecini kurgulamada önemli bir dinamik olmasıdır. Bu açıdan birey, eski yaşantısının geçtiği mekânı terk etmekte ve yeni bir mekâna gelmektedir. Gelinek mekânda kurulan/kurulmaya çalışılan sosyal ilişkilerin yanı sıra aynı zamanda yeni bir fiziksel çevreye de uyum sağlanmaya çalışılmaktadır. Göç eden kişilerin Doğu ve Güneydoğu’nun kırsal bölgelerinden Ankara gibi bir büyük şehre gelmesi de akılda tutulacak olunursa, bireyin fiziksel çevreye uyumu daha da zor olmaktadır. Tam da bu noktada, bireyin geçmiş ve şimdiki yaşamında fiziksel çevreye yüklediği anlam irdelenmeye çalışılmıştır. Sonuç itibariyle araştırmanın ikinci savı; göç edilen yerin içselleştirmesi

ve sahiplenilmesi, bireyin mekanla kurduğu ilişkiye bağlı olarak gelişmektedir. Bireyin mekana yüklediği anlam sonucunda aidiyet ve memnuniyet olguları gelişmekte veya gerilemektedir.

Araştırmanın kuramsal boyutu, saha görüşmelerinden elde edilen veriler ve analiz kısımları tüm boyutlarıyla ele alındığında, ileri sürülen tezlerin desteklendiği düşünölmektedir. Araştırmanın kuramsal boyutuna paralel olarak; göç etmeden önce yaşanan mekanın katılımcılar üzerinde yarattığı etki ve diğer taraftan bireyin mekana yüklediği anlam, göç süreciyle birlikte sekteye uğramaktadır. Göç sonucu büyük oranda farklılaşan sosyal çevreyle birlikte, fiziksel çevre ve mekan da tam anlamıyla değişmektedir.

Fiziksel çevre ve mekanın, genel anlamda ise doğanın insanlar tarafından şekillendirilen bir nesne olarak görülmesi araştırmanın doğrudan karşı olduğu bir yerde konumlanmaktadır. Fiziksel çevrenin araçsallaştırılması ve nesneleştirilmesine hizmet eden böylesi bir yaklaşım, “her şey insan içindir” söylemiyle benzerlik göstermektedir. İnsanın üzerine atfettiği anlam kapsamında değerlendirilen fiziksel çevre bu çerçevede sadece nesne görevi görecektir. Konfor, ucuzluk, rant gibi kavramların neo liberal politikalarla günümüzde sıklıkla kullanılması da insanın hizmetinde olan, insanın yüklediği anlamla eş zamanlı olarak değer aratan/azalan bir mekan politikasını ortaya çıkaracaktır.

Diğer yandan fiziksel çevre ve mekanın toplumsal mücadeleleri anlamlandırmada da önemli bir payı vardır. Yaşam alanlarının korunmasıyla ilişkili olan mücadeleleri kendinde bir amaç olarak gören yaklaşım, ortaya çıkan tepkinin temelini oluşturmaktadır. Doğanın hiyerarşik olarak insanın “sınırsız” istekleri doğrultusunda şekillendirileceği düşüncesine karşı, yaşam alanlarının birey ve toplumla anlamlı bir ilişki içinde olması araştırmanın desteklediği bir fikirdir.

Fiziksel çevrenin insan tarafından etkilenmesinin yanı sıra fiziksel çevrenin de insanın toplumsal kimlik kazanmasında, düşünce ve duygularını yönlendirmesinde, insan eylemlerini belirlemede önemli bir özne olduğu görüşünü destekleyen araştırmanın ilk savı böylesi bir teorik çerçevede anlam kazanmaktadır.

Göç eden bireylerin mekanla kurduğu ilişki ve sonrasında gelişen aidiyet duygusunun gelişimine yönelik olan ikinci sav ise saha araştırmasından elde edilen verilerin yorumlanmasıyla mümkün olmaktadır. Bu çerçevede mekan-insan

ilişkinin ön plana çıkararak temel çıktılar saha araştırmasında elde edilen bulgular kapsamında ele alınmıştır.

Genel anlamda, göç sonucu bireyin yeni mekana dair aidiyetini ele alan çalışmanın önemli bir çıktısı; katılımcılardan neredeyse tamamının Ankara'yı sahiplenmediği, kendi memleketlerine dair özlemlerinin ağır bastığıdır. Bu durumun ortaya çıkmasındaki önemli nedenlerden birisi, Ankara'nın fiziksel yapısının göç eden bireylere hitap etmemesidir. Geçmiş yaşamlarında tarım ve hayvancılık uğraşan, zamanının çoğunu doğa içinde geçiren katılımcılar, “beton” bir şehri içselleştirmekte oldukça sıkıntı yaşamaktadırlar.

Katılımcılarla olan görüşmelerde araştırmacının dikkatini çeken bir başka nokta ise; geçmişte yaşanan sosyal ve fiziksel çevreye yönelik deneyimlerdir. Katılımcıların genel anlamda; geçmişe dair cevaplarının olumlu, şimdiki mekana ait cevaplarının ise olumsuz bir içeriğe sahip olması bu açıdan önemli bir göstergedir. Geçmiş yaşantıya ilişkin duyguların ve göç etmeden önceki deneyimlerin yoğunluğu, katılımcıların geçmişe dair özlemlerini açığa çıkartmaktadır. Buna rağmen görüşmecilerin hala Ankara'da kalması, memleketlerine dön(e)memesi dikkat çeken bir başka konudur. Bu anlamda görüşmecilerin memleketlerine dön(e)memesinin nedeni; ekonomik nedenler ve çatışma ortamıdır. Görüşmecilerin göç öyküsü alınırken “göç etme nedeni” olarak belirttikleri bu iki etmen insanların geri dönmemesinde de etkili olmuş gözükmektedir. Bunun yanı sıra Ankara'da bulunan eğitim ve sağlık olanaklarının geçmiş yaşama göre daha iyi olması geri dön(e)meme de etkili olmuş gözükmektedir.

Yer değiştirme hareketliliğinin ağırlıklı olarak ekonomik ve siyasi nedenlere bağlı olarak gerçekleşmesinin yanı sıra göç öncesinde yaşanan toplumsal ilişkilerin boyutu da insanları göç etmeye zorlayabilmektedir. Kültürel kodlara bağlı olarak gerçekleşen sıkı ilişkiler aynı mekanda (ev, mahalle, köy) yaşayan kişilerin bireysel bir hayat yaşama arzusunu engelleyebilmektedir. Akrabalık ilişkilerinin yoğunlaştığı böylesi bir ortamdan çıkma düşüncesiyle kente geliş göç etmenin farklı bir nedenini oluşturmaktadır. Çekirdek aile içinde daha bireysel bir yaşamın kent içinde ortaya çıkması ise daha olası gözükmektedir. Diğer yandan göç yazınında pek karşılaşılmayan bireysel bir hayat tarzı için yaşadığı yeri terk etme eylemi, göç edilecek yerin seçilmesindeki faktörler söz konusu olduğunda farklılık göstermemektedir. “Kendisi” gibi olana yakın olma duygusuyla göç edilecek yerin

seçilmesinde etnik ve mezhepsel benzerliliklerin gözetilmesi, bahsedilen göç etme nedenlerine sahip kişiler için de geçerli gözükmektedir. Güvenlik, uyum sağlama, ortaya çıkabilecek sorunlarla baş etmede kendisine yardım edebilecek insanların yakınında olma gibi nedenler, bireysel bir hayatı kentte bulabileceği için buralara gelenler için de değişmeyen dinamikler olmuş gözükmektedir. Bu çerçevede “sınırlı yakınlık”, kır-kent ayrımında ilişkilerin boyutunu belirleyecek bir kavram olarak kullanılabilir.

Katılımcıların göç sonrası geline yerde pozitif baktıkları tek nokta; mahalledeki ilişkilere yöneliktir. Özellikle kendi kültürlerinden olan insanlarla aynı mahallede yaşama, sosyal ilişkilerin kurulabileceği bir düzlemi katılımcılara sağlamaktadır. Göç etmeden önceki ilişki yoğunluğu kadar olmasa da, katılımcıların belki de tek sosyal alanı kendi kültürlerinden olan insanlarla mahallelerde kurulan ilişkiler sayesinde gerçekleşmektedir. Diğer yandan katılımcıların büyük bir kısmı zamanlarının çoğunu mahallelerde geçirir de, bu durum bireylere yetmemektedir. Geçmiş yaşamlarında yoğun akraba ve aile ilişkileri olan, buna ek olarak çevre köy-kasaba gibi sınırları da kapsayan sosyalleşme alanları göç sonrası daralmış gözükmektedir. Yaşanılan mekan bu çerçevede küçülmekte haliyle de sosyalleşebilecek çevre de sınırlanmaktadır. Göç öncesi yaşamdaki sosyal çevrenin genişliğine ek olarak, katılımcıların bir kısmının da belirttiği gibi fiziksel çevre de daralmış gözükmektedir. Güvenlik kaygısının Ankara’daki kadar yoğun bir şekilde yaşanmadığı bir fiziksel çevrede, katılımcıların özgürlük alanları da olabildiğince geniştir. “Dışarı” diye tabir edilecek mekanlar göç öncesi yaşamda, sınırları esnek bir çerçevede belirlenmektedir. Özellikle çocukların oyun alanları, Ankara’nın “tekin” olmayan sokaklarını aşan bir fiziksel çevreyi kapsamaktadır. Yaşam alanlarındaki insanlara güvenin yanı sıra kendi memleketinde olma hali, bu sonucun çıkmasında önemli bir faktör olmuş gibi gözükmektedir.

Hem göç öncesinde hem de göç sonrasında ortak kullanım alanları ve sosyalleşme mekanları ile ilgili sorulara görüşmecilerin verdiği yanıtlar, kent yaşamı temel alınarak yorumlanmıştır. Şöyle ki; sosyalleşme mekanı insanların zamanlarını geçirdiği, birlikte sohbet ettikleri bir kavrama göndermede bulunmaktadır. Kent yaşamını deneyimlemeden önce yaşanılan yerde ise böyle bir ayrım yoktur. Sosyalleşme mekanı kısaca her yerdir. Cami, Cemevi, kahve, düğün, bahçe ve çalışma yaşamının geçtiği mekanlar keskin sınırlarla ayrılmamakta, ilişkiler de bu

çerçevede oluşmaktadır. Kentlerle kıyaslandığında nüfusun azlığı ve insanların genellikle uzaktan da akraba olması göz önüne alındığında, tanıdıklarla zaman geçirme eylemi belli mekanlarla sınırlanmamaktadır. Bu çerçevede sosyalleşme mekanı ve ortak kullanım alanı kente özgü bir tanımlamayı içermektedir. Önceden deneyimlenen sosyalleşme pratiğinin kentte bulunmaması ise insanları evlere doğru itmekte, zaman geçirme olayı tanıdık, akraba ve komşularla evlerde geçmektedir.

Bir diğer önemli nokta, katılımcıların bir bütün olarak evlere sıkışması gerçekliğidir. Sosyalleşecek, zaman geçirebilecek mekanların göç eden bireyler tarafından tercih edilmemesi ya da hiç olmaması, zamanın çoğunun evde geçmesine neden olmaktadır. Bireylerin sosyalleşebilecekleri mekanları Ankara'da bulamamasının nedenlerinden birisinin, geçmişte deneyimlenen ilişki kurma biçimleriyle ilgili olduğu düşünülmektedir. Kırsal bölgelerdeki sosyal ve fiziksel çevrenin, bireyin kişiliğini oluşturması bu çerçevede önemlidir. Doğa ile iç içe bir yaşam ve buna uygun ilişkilerin kurulmasındaki mekanları, Ankara gibi bir metropol şehirde bulmak çok zor gözükmektedir. Buna rağmen yapılması gereken; kültürel farklılıkları gözetererek, göç eden bireylerin şehirle uyumunu sağlayacak mekanların yaratılmasına ilişkin olacaktır. Bunun muhatabı ise devlet ve yerel yönetimlerdir. Yaşanılan yerin fiziksel çevresine yönelik değişimlerin, yaşam alanlarının öznesi olan mahallelilerin önerileriyle yeniden yapılandırılması, göç eden bireylerin kısmen de olsa Ankara'yla bir bağ kurabilmesinde etkili olabilir. Sınırlı da olsa; analiz bölümünde katılımcıların fiziksel çevreye yönelik önerileri bu çerçevede bir perspektif sağlayabilir.

Önceden deneyimlenen akraba ve aile ilişkilerinden sonra görece daha az ilişki kurulabilecek bir "yabancı" şehre geliş, katılımcıların daha yerel ilişkiler kurmasına neden olmuş gözükmektedir. Şöyle ki; sadece kendi mahallesinde sosyalleşebilen katılımcılar, kendi gibi Doğu ve Güneydoğulu olanlara, komşularına daha genel anlamda ise mahallelisine yakınlık duymaktadır. Dışarıya açıl(a)mayan, kentin farklı mekanlarını kullanamayan, farklı sosyal ilişkilerine giremeyen bireyler bu çerçevede ulaşılabilen olana daha sıkı sarılmakta, kendisi gibi olanlara kenetlenmektedir. Mahalleler içinde bir alt-kültürün oluşma süreci bu çerçevede kentin diğer yerlerindeki mekanları ve sosyal ilişkileri benimsememekle ilgilidir. Kendi mahallesinde, Ankara'nın diğer bölgelerine nazaran daha güvenli hissettiğini belirten katılımcılar da bu olguyu destekler niteliktedir.

Görüşmecilerin kendilerini etnisite ve mezhep üzerinden tanımlamaları da mahallelerde oluşan alt kültürün bir boyutunu oluşturmaktadır. 1980 yılı sonrasında bölgede yaşanan çatışmalı süreçle birlikte Batı kentlerinde Kürtlere bakış açısının şiddete evrilmesi ve linç kültürünün oluşmasının yanı sıra Alevilerin Türkiye içinde yaşadığı katliamlar etnik ve mezhepsel ayrılıkları körüklemiştir. Tek neden olmamakla birlikte Türkiye’de yaşanan böylesi olaylar sonucunda, Tuzluçayır ve Türközü Mahallelerindeki katılımcılar kendilerini Kürt ve Alevi kimlikleri üzerinden tanımlamaktadırlar. Gelir durumuna göre ayrılan mekanların etnik ve mezhepsel boyut kazanması araştırma yapılan iki mahallede de büyük ölçüde hissedilmektedir. Böyle bir ayrışma ise mekana yüklenen kolektif anlamla kültürel bir boyut kazanmakta, Türkiye’de baskın kimlikten (Türk-Sünni) insanlarla doğrudan bir çatışma olmasa da yaşanan mekan güvenlik kaygısıyla “diğerleri” açısından yeniden üretilmektedir. Marksist teoride sıklıkla dile getirilen altyapının üstyapıyı belirlemesi ise insanların kimlik üzerinden kendilerini tanımladıkları bir ortamda geçerli olamamaktadır. Kente önceden gelmiş göçmenlerin kente sonradan gelen gruplar üzerinden zenginleşmeleri ve yoksulluğun bu gruplara devredilmesine göndermede bulunan “nöbetleşe yoksulluk”, her iki mahallede de görülmemektedir. Kentte kalış süresi ve çalışma koşulları önceden gelenler için bir imtiyaz yaratmamış gözükmektedir. Görüşülen kişilerin büyük çoğunluğunun (uzun yıllar Ankara’da olanlar da dahil olmak üzere) kiracı olması ve ileride de ev sahibi olabilme imkanlarının gözükmemesi bu durumu doğrulamaktadır. Politik olarak nitelendirilebilecek insanların, dünya görüşlerine paralel olarak ezme-ezilme ilişkisine bakış açısı birbirleri üzerinden zenginleşmelerinin önüne geçmiş gözükmektedir. Dayanışma, birlikte eyleme kültürü görüşmecilerin çoğunda geçmiş yaşamlarında edindikleri deneyimlerin bir yansıması olarak kentlerde de sürdürülüyor gözükmektedir.

Katılımcıların Ankara’ya aidiyet kuramamasının nedenlerinden birisi de; sosyal refaha ilişkin devletin ve yerel yönetimlerin eksik kalan uygulamalarıdır. Çevre temizliği, sağlık, eğitim ve spor tesislerinin yetersizliği, bireylerin erişmekte güçlük çektiği alanlardır. Mahallelerde yeterli düzeyde sağlanamayan bu hizmetler, göç sonucu gelen bireylerde Ankara’ya dair olumsuz düşünceler yaratmakta, tam anlamıyla bir özümseme olamamaktadır.

Çalışma sonucunda sosyal hizmet alanı adına çıkarılacak sonuç; teorik ve pratik çerçevede fiziksel çevrenin önemli bir dinamik olarak ele alınması olacaktır. Çevresi içinde birey kavramının sınırlarını genişletecek, bireyin sadece sosyal olaylardan değil, fiziksel çevreden de etkilenebileceğini ve onu değiştirebileceğini düşünmek, bireyi anlamada daha etkili olacaktır. Özellikle göç etmiş kişilerle çalışan meslek elemanlarının yapması gereken; mekan-insan ilişkisini gün yüzüne çıkartıp, bireyin kişiliği üzerinde etkisi olduğu düşünülen fiziksel çevreyi de müdahale sistemine eklemek olacaktır.

Neo liberal politikalar kapsamında yürütülen kentleşmeye karşı sosyal çalışmacıların, sosyal eylem yapma becerilerini ön plana çıkarması teorik ve pratik açıdan önemlidir. Kentsel dönüşüm ile yaşanan mekanın değişmesi ve sonrasında ortaya çıkan sosyal-fiziksel çevreye uyum sorunu bu çerçevede düşünülebilir. Önceden deneyimlenen ilişki kurma biçimlerini ve hayat tarzını doğrudan etkileyen politikalarda, yaşam alanlarının öznesi olan kişilerin görüş ve önerilerinin, yeni mekanlar oluşturulmadan önce dikkate alınması bir zorunluluktur. Karar alma süreçlerine katılım bu anlamda anahtar bir kavramdır. Yerel yönetimlerin ve devletin konut politikalarından olumsuz yönde etkilenen bireylerin yanı sıra kente gelen göçmenlerin kültürel yapılarını anlamaya çalışan sosyal hizmet, insan-mekan ilişkisinde yeni bir çalışma alanı yaratabilecek bir pozisyonadadır. Mahallelerde yapılacak olan fiziksel değişimlerde karar alma süreçlerine katılım gibi pratikler, insanların kendilerini ifade etme ve istekleri doğrultusunda yeni mekanların oluşumunda etkili olacaktır. Bürokrasi içinde görmezden gelinen ve yerel otoriteler tarafından önemsenmeyen fiziksel çevrenin, günlük yaşam pratiklerinde, yaşam alanlarının özneleri açısından dikkate alınması göç ile kente gelenlerin uyum sorunlarını anlamayı mümkün kılabilir. Sonuç olarak; sosyal hizmet literatüründe ve eğitiminde insan-mekan ilişkisine yönelik teorik bir tartışma başlatılabilir. Disiplinlerarası işbirliği içinde, konuyla ilgili sosyoloji ve psikoloji alanlarında yapılan saha araştırmaları bu tartışmalar için önemli bir kaynak oluşturacaktır. Sosyal hizmet alanının içeriğini zenginleştirecek böylesi bir çaba, göç alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarına bir perspektif sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- ACAR, Hakan ve Çamur Duyan, Gülsüm (2003). "Dünyada Sosyal Hizmet Mesleğinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi." *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 14(1), 1-19.
- AKARSU, Bedia (2016). "Bilimsel Özgürlük ve Çevre Etiği." Haz. Ruşen Keleş. *İnsan Çevre Toplum*. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları, 23-40.
- AKBAŞ, Emrah (2014). *Sosyal Çalışmada Çağdaş Eleştiriler Perspektifler*. Ankara: SABEV.
- AKÇAKAYA, Murat (2016). "Bürokrasi Kurumları ve Türk Kamu Yönetiminde Bürokratik Sorunlar." *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18 (3), 669-694.
- AKKUŞ, Pınar (2016). "Sosyal Risk Altındaki Çocuklar İçin Sosyal Hizmetler: 2000 Sonrasına İlişkin Bir Değerlendirme." *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 2 (1), 57-79.
- AKTAN, Coşkun Can (1995). "Klasik Liberalizm, Neo-Liberalizm ve Libertarianizm." *Amme İdaresi Dergisi*, 28 (1), 3-32.
- ALPTEKİN, Maide Erdoğan ve Şahin, Neşe (1999). "İhmal Edilmiş Bir Sosyal Çalışma Alanı Olarak Zorunlu Göç." (Ed.) Ümit Onat ve Aycan Altay. *Bölgesel Kalkınma Sürecinde Sosyal Hizmet (Sosyal Hizmet Sempozyumu'99)*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yüksekokulu Yayını, 311-318.
- ANKARA Kalkınma Ajansı (2014). *Ankara Göç Analizi*. <http://www.ankaraka.org.tr/tr/files/yayinlar/Ankara-Goc-Analizi.pdf> Erişim Tarihi: 05.07.2017
- Bayındırlık ve İskân Bakanlığı (2009). *Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar, Kentleşme Şurası*, Ankara.
- BERKTAY, Fatmagül (2010). "Liberalizm: Tek Bir Teorik Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız Bir İdeoloji." (Ed.) H. Birsen Örs. 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 47-114.

- BİLGİN, Nuri (1990). “Fiziksel Mekandan İnsani ya da İnsanlı Mekana” [Elektronik Sürüm]. Mimarlık Dergisi, 28(3), 62-65.
<http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/288/4100.pdf> Erişim Tarihi:24.09.2017
- BOĞAÇ, Ceren (2009). “Place Attachment in a Foreign Settlement” [Elektronik Sürüm]. Journal of Environmental Psychology, 29, 267-278.
<http://urdc.emu.edu.tr/Documents/journal-articles/Environmental%20Psychology.pdf> Erişim Tarihi:17.08.17
- BOOKCHİN, Murray (1994). Özgürlüğün Ekolojisi Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı ve Çözülüşü (Çev. A. Türker). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BROWN, Barbara, Douglas D. Perkins ve Graham Brown (2003). “Place Attachment In A Revitalizing Neighbourhood: Individual and Block Levels of Analysis.” Journal of Environmental Psychology, 23, 259-271.
- BULUŞ, Abdulkadir ve Esra Kabaklarlı (2010). “1929 Ekonomik Buhranı İle Son Dönem Global Krizin Karşılaştırılması.” Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 19, 1-22.
- BURTAN Doğan, Bahar (2009). “İktisadi Liberalizm Nedir? Ne Değildir?.” Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 14 (20-21), 183-220.
- ÇAMUR, Gülsüm (2002). “Kentleşme Sürecinde Gecekondulaşma ve Toplum Merkezleri”. (Ed.) Ümit Onat. Kentleşme Sürecinde Sosyal Hizmet (Sosyal Hizmet Sempozyumu’98). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, 45-50.
- ÇAVUŞOĞLU, Ertabur (2014). Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- ÇELİK, Ayşe Betül (2006). Batman İli Alan Araştırması Değerlendirmesi: Ülke İçinde Yerinden Edilmenin Sosyo-Ekonomik Sonuçları ve Geri Dönüş Önündeki Engeller. İstanbul: TESEV Yayınları.
- ÇUBUKÇU, Sevgi Uçan (2010). “Sosyal Demokrasi: Melez Bir Politik Gelenek.” (Ed.) H. Birsen Örs. 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 253-306.
- DANIŞ, M. Zafer (2006). “Davranış Bilimlerinde Ekolojik Sistem Yaklaşımı.” Aile ve Toplum, 3(9), 45-53.
- DEMİRÖZ, Filiz (2000). “Yurtdışına Göç Sürecinin Aile Üzerindeki Etkileri.” Ed. Gönül Erkan ve Vedat Işıkhân. Antropoloji ve Yaşlılık: Prof. Dr. Vedia

- Emiroğlu'na Armağan. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, 194-203.
- DUYAN, Veli, Özge Özgür Sayar, Mahmut Özbulut (2008). Sosyal Hizmeti Tanımak ve Anlamak Sosyal Hizmet Uzmanları ve Sosyal Hizmet Alanında Çalışanlar İçin Bir Rehber. Ankara: Öncü Basımevi.
- DUYAN, Veli (2010). Sosyal Hizmet Temelleri Yaklaşımları Müdahale Yöntemleri. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayınları.
- ERDER, Sema (1999). "Göç, Yerleşme ve "Çok" Kültürel Tanışma". Birikim Dergisi, http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/6451/goc-yerlesme-ve-cok-kulturel-tanisma#.WngM7K5l_Dc Erişim Tarihi: 05.02.2018.
- ERMAN, TAHİRE (2002). "Mekansal Kümelenme, Siyaset ve Kimlik". (Ed.) Ahmet Alpay Dikmen. Kentleşme Göç ve Yoksulluk 7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi. Ankara: İMAJ Yayınevi, 1-18.
- ERMAN, Tahire (2004). "Gecekondu Çalışmalarında Öteki Olarak Gecekondu Kurguları". European Journal of Turkish Studies, Thematic Issue No: 1. journals.openedition.org/ejts/85 Erişim Tarihi: 23.01.2018.
- ERMAN, Tahire (2010). "Kent ve Gecekondu". Der. Örgen Uğurlu ve diğerleri. Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları. İstanbul: Örgün Yayınevi, 227-266.
- ERMAN, Tahire (2016). Mış Gibi Site Ankara'da Bir TOKİ-Gecekondu Dönüşüm Sitesi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ESER, H. Bahadır, Dilek Memişoğlu ve Gökhan Özdamar (2011). "Sosyal Siyasetin Üretilmesi Sürecinde Refah Devletinden Neo-Liberal Devlete Geçiş: Devletin Kamu Hizmeti Sunma İşlevinin Değişimi". Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16 (2), 201-217.
- FOUCAULT, Michel (2006). Hapishanenin Doğuşu Gözetim Altında Tutmak ve Cezalandırmak (Çev. M. A. Kılıçbay). Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (1994). <http://yayin.gap.gov.tr/gap-bolgesi-nufus-hareketleri-arastirmasi-yayin-8a758b5fa3.html> Erişim Tarihi: 16.08.17.
- GENÇ, Yusuf, ve Hüseyin Zahid Kara (2016). "İç Göç Sürecinde Birey Rollerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından Değerlendirilmesi". PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2 (3), 31-40.

- GERAY, Cevat (2000). “Şehirciliğimiz ve Ankara”. Türkiye Mühendislik Haberleri, 409 (5), 10-16.
- GIDDENS, Anthony. (2012). Sosyoloji. İstanbul: Kırmızı.
- GOFFMAN, Erving (2014). Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu. İstanbul: Metis Yayınları.
- GÖREGENLİ, Melek ve Karakuş, Pelin (2014). “Göç Araştırmalarında Mekan Boyutu: Kültürel ve Mekansal Bütünleşme”. Türk Psikoloji Dergisi, 17 (34), 101-115.
- GÖREGENLİ, Melek, Pelin Karakuş, E. Yeşim Özgen Kösten vd (2014). “Mahalleye Bağlılık Düzeyinin Kent Kimliği ile İlişkisi İçinde İncelenmesi”. Türk Psikoloji Dergisi, 29 (73), 73-85.
- GÖREGENLİ, Melek (2015). Çevre Psikolojisi İnsan Mekân İlişkileri. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- GÜL, Abdulkadir (2015). “İnsan-Mekân İlişkisi Üzerine (Dersim Bölgesi Örneği XVI-XX. Yüzyıllar)” [Elektronik Sürüm]. Turkish Studies, 10(5), 159-182.
http://turkishstudies.net/Makaleler/2010926151_10G%C3%BCIAbdulkadir-trh_S-159-182.pdf Erişim Tarihi: 6.11.2016
- GÜL, Hüseyin (2008). “Keynesçi Refah Devletinin Temeli Olarak Sosyal Demokrasi ve Yeni Liberal Dönüşümün Yansımaları.” Toplum ve Demokrasi, 2 (2), 107-132.
- GÜRKAYNAK, İpek (1996). “Çocuklar, Çevreler, Eviçleri” Ed. Emine Komut. Diğerlerinin Konut Sorunları. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, 423-430.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2006). Türkiye’de Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması. Ankara: İsmat Matbaacılık Yayıncılık.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan (2013). Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- HANSEN, William B. ve Altman, Irwin (1976). “Decorating Personal Places: A Descriptive Analysis.” Environment and Behavior, 8 (4), 491-503.
- HARVEY, David (2013). Asi Şehirler Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru (Çev. A. D. Temiz). İstanbul: Metis Yayınları.
- HAYEK, Friedrich (2009). “Liberalizm.” Liberal Düşünce, 14 (55), 197-224.
- İŞİK, Oğuz ve Pınarcıoğlu, M. Melih (2015). Nöbetleşe Yoksulluk. İstanbul: İletişim Yayınları.

- İDEM, Şadi (2002). "Toplumsal Ekoloji Nedir? Ne Değildir?" [Elektronik Sürüm].
Toplumsal Ekoloji Dergisi, 1, 7-20.
http://www.ekoloji.org/dergi/sayi1/01TE_Nedir.pdf Erişim Tarihi:06.11.2016
- İMAMOĞLU, Olcay (2016). "Psikolojik Açıdan İnsan-Çevre İlişkileri." Haz. Ruşen Keleş. İnsan Çevre Toplum. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları, 57-72.
- KARAKUŞ, Pelin., Melek Göregenli ve Gamze İrem Umuroğlu (2014). "Göç, Çok-kültürlülük, Yer Kimliği: Yerliler ve Göçmenler Açısından Kente Bağlılığın Belirleyicileri". (Ed.) N. Tunga Köroğlu. KBAM 5. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu. Ankara: TÜBİTAK, 123-136.
- KARATAŞ, Kasım (2002). "Kentleşmenin Dinamik Bir Aracı Olarak Toplum Merkezleri: Bir Yaklaşım Modeli Önerisi". (Ed.) Ümit Onat. Kentleşme Sürecinde Sosyal Hizmet (Sosyal Hizmet Sempozyumu'98). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, 62-66.
- KELEŞ, İhsan (1997). "Türkiye'de Göç Eğilimleri ve Şehirleşme Süreci". Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1 (2), 167-187.
- KELEŞ, Ruşen (2002). Kentleşme Politikaları. Ankara: İmge.
- KELEŞ, Ruşen, Can Hamamcı, Aykut Çoban (2015). Çevre Politikası. Ankara: İmge Kitapevi.
- KEPES, Gyorgy (1996). "Kent Ölçeğinde Dışavurum ve İletişim Üzerine Notlar." (Cogito) Kent ve Kültürü, 8, 177-190.
- KOÇYILDIRIM, Şener (1999). "Toplum Merkezleri ve Sosyal Hizmet Uygulamaları". (Ed.) Ümit Onat ve Aycan Altay. Bölgesel Kalkınma Sürecinde Sosyal Hizmet (Sosyal Hizmet Sempozyumu'99). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yüksekokulu Yayını, 153-160.
- KONGAR, Emre (1992). İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı (Cilt 1-2). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- KÖKDEN, Uğur (1996). "Kentler Üreten Tarih, Tarih Üreten Kentler." (Cogito) Kent ve Kültürü, 8, 37-42.
- KURTULUŞ, Hatice (2010). "Kent Sosyolojisinde Değişen Kavrayışlar ve Türkiye'nin Kentleşme Deneyimi." (Ed.) Örgen Uğurlu ve diğerleri. Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları. İstanbul: Örgün Yayınevi, 177-226.

- KUT, Sema (1998). Sosyal Hizmet Mesleği Nitelikleri Temel Unsurları Müdahale Yöntemleri. Ankara.
- KUT, Sema (2002). “Kentleşme Sürecinde Sosyal Hizmet.” (Ed.) Ümit Onat. Kentleşme Sürecinde Sosyal Hizmet Sempozyumu. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, 4-8.
- KÜÇÜKKARACA, Nilgün (1999). “Dış Göç ve Başarı-Kırsal Alana Geri Dönüş Örneği.” Ed. Nesrin G. Koşar ve Veli Duyan. Prof. Dr. Sema Kut’a Armağan: Yaşam Boyu Sosyal Hizmet. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, 313-324.
- LYNCH, Kevin (1996). “Çevrenin İmgesi.” (Cogito) Kent ve Kültürü, 8, 153-162.
- MACKENZIE, Suzanne (2002). “Kentte Kadınlar.” (Ed.) Bülent Duru ve Ayten Alkan. 20. Yüzyıl Kenti. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 249-287.
- MAİ, Ulrich (2013). “Doğu Alman Kentlerinde Kültür Şoku ve Kimlik Bunalımı” Der. Ayşe Öncü-Petra Weyland. İstanbul: İletişim Yayınları, 107-116.
- MARSHALL, Gordon (2005). Sosyoloji Sözlüğü (Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürçü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- MUTLUER, Mustafa ve Südaş, İlkay (2013). “Görünmez Bir Küresel Sorun: Çevre Mültecileri.” (Ed.) Ertuğ Öner. Profesör Doktor İlhan Kayan’a Armağan. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 631-636.
- ONAT, Ümit (2001). “Kırdan Kente Göç ve Uyum Sorunu.” Toplumsal Gelişme ve Değişme Sürecinde Sosyal Hizmet. Ankara: SHÇEK ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Ortak Yayını, 415-422.
- ONAT, Ümit (2002). “Kentleşme Süreci ve Sorunları.” (Ed.) Ümit Onat. Kentleşme Sürecinde Sosyal Hizmet Sempozyumu. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, 26-32.
- ÖBERG, Sture (1994). “Spatial and Economic Factors in Future South-North Migration.” Ed. Wolfgang Lutz. The Future Population of the World What Can We Assume Today?. London:Earthscan, 361-386.
- ÖNCÜ, Ayşe ve Weyland, Petra (2013). “Küreselleşen Kentlerde Yaşam Alanı ve Toplumsal Kimlik Mücadeleleri” Der. Ayşe Öncü-Petra Weyland. İstanbul: İletişim Yayınları, 9-40.

- ÖZBESLER, C. ve Bulut, I (2013). Sosyal Hizmette Genelci Yaklaşım ve Ekolojik Perspektif. Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları. Ankara: Maya Akademi Yayınevi, 97-107.
- ÖZDEMİR, Süleyman (2007). Küreselleşme Döneminde Refah Devleti. İstanbul:İTO.
- ÖZDEMİR, Suna Senem (2014). “Türkiye’de Bölge Planlarının Hazırlanmasında Toplumsal Katılım: İzmir Örneği”. (Ed.) N. Tunga Köroğlu. KBAM 5. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu. Ankara: TÜBİTAK, 95-112.
- ÖZDEMİR, Hakan (2012). “Türkiye’de İç Göçler Üzerine Genel Bir Değerlendirme”. Akademik Bakış Dergisi, 30, <http://w.akademikbakis.org/eskisite/30/11.pdf> Erişim Tarihi: 04.07.17
- ÖZGÜR, Ö. ve ULUOCAK, Gonca Polat (2011). “Kentleşme-Kentlileşme Sürecinde Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü: Ankara’da Bir Semt Derneği ve Gecekondu Mahallesi Örneğinde Bir Değerlendirme”. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 1 (8), 230-247. <http://www.InsanBilimleri.com> Erişim Tarihi: 05.02.2018.
- ÖZTAN, G. Gürkan (2009). “Güvenlik Kısılacında Kentler, Kentlilik ve Kamusalılık.” Bibliothec, 7, 18-20.
- PARK, Robert E. (2015). “Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler.” Der. Robert E. Park ve Ernest W. Burgess. Şehir Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler. Ankara: Heretik Yayınları, 37-88.
- PARMAN, Talat (2017). “Bir Yaşamsal Zorunluluk Olarak Komşuluk” <http://t24.com.tr/yazarlar/komsu/bir-yasamsal-zorunluluk-olarak-komsuluk,17647/> Erişim Tarihi: 13.09.2017
- PEKER, B. ve Sancar, M. (2001). “Mülteciler ve İltica Hakkı: Yaşamın Kıyısındakilere Hoş Geldin Diyebilmek.” Ankara: İnsan Hakları Derneği Yayınları.
- SAĞLAM, Serdar (2006). “Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme”. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Güz (5), 33-44.
- SAĞLAM, Serdar (2016). “1923-1950 Yılları Arasında Türkiye’de Kent ve Kentleşme Olgusu”. Sosyoloji Konferansları, 53 (1), 257-274.

- SERT, Deniz Şenol (2012). “Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru.” Ed. S.Gülfer İhlamur-Öner ve N. Aslı Şirin Öner. Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar. İstanbul: İletişim Yayınları, 29-48.
- SERTER, Gencay (2013). “Şikago Okulu Kent Kuramı: Kentsel Ekolojik Kuram”. Planlama, 23 (2), 67-76. http://www.journalagent.com/planlama/pdfs/PLAN-98608-RESEARCH_ARTICLE-SERTER.pdf Erişim Tarihi: 10.12.2017.
- STOKOLS, Daniel (1990). “Instrumental and Spiritual Views Of People Environment Relations”. American Psychologist 45 (5), 641-646. https://www.researchgate.net/publication/232520729_Instrumental_and_spiritual_views_of_peoplenvironment_relations Erişim Tarihi: 06.11. 2016.
- ŞAHİN, Fatih (2017). Sosyal Hizmet Uzmanı Web Sitesi. <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/radikalsosyalkisiselcalisma.htm> Erişim Tarihi: 10.12.2017.
- ŞEN, Mustafa (2014). “Türkiye’de İç Göçlerin Neden ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi.” Çalışma ve Toplum, 1, 231-256.
- ŞENYAPILI, Tansı (2004). “Baraka”dan Gecekonduya Ankara’da Kentsel Mekanın Dönüşümü: 1923-1960. İstanbul: İletişim Yayınları.
- TEATER, Barbra (2015). Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri Uygulama İçin Bir Giriş (Çev. S. A. Özden). Ankara: Nika Yayınevi.
- TOMANBAY, İlhan (2012). Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetlerde Önce Kavram. Ankara: SABEV Yayınları.
- TOPRAK, Düriye (2015). “Uygulamada Ortaya Çıkan Farklı Refah Devleti Modelleri Üzerine Bir İnceleme.” Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1 (21), 151-175.
- TUFAN, A. Beril (2002). “Kente Göç ve Uyum.” (Ed.) Ümit Onat. Kentleşme Sürecinde Sosyal Hizmet Sempozyumu. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, 9-15.
- TUZCU, Ayla ve Bademli, Kerime (2014). “Göçün Psikososyal Boyutu”. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 6(1), 56-66.
- TÜMTAŞ, Mim Sertaç (2012). Kent, Mekan ve Ayrışma Kentsel Mekanda Ayrışma Dinamikleri. Ankara: Detay Yayınları.

- WIRTH, Louis (2002). “Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme.” (Ed.) Bülent Duru ve Ayten Alkan. 20. Yüzyıl Kenti. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 77-106.
- YAY, Serdar (2014). “Tarihsel Süreçte Türkiye’de Sosyal Devlet.” 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, 3 (9), 147-161.
- YILDIRIM, Ali ve Şimşek, Hasan (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- YILDIZ, Mehmet Zeydin, Faruk Alaeddinoğlu (2011). “Küreselleşme Çağında Değişen Mekân Algılayışları”. (Ed.) Zeki Dilek vd. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi. Ankara: Ankara, Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 845-862.
- ZASTROW, Charles (2015). Sosyal Hizmete Giriş (Çev. D. B. Çiftçi). Ankara: Nika Yayınevi.

EK 1

“Göç Etmiş Bireyler Üzerindeki Fiziksel Çevre Etkeninin Değerlendirilmesi:

Türközü ve Tuzluca Mahalleleri Örneği”

Araştırması Görüşme Formu

2017

Görüşme Tarihi:

Merhaba benim adım Hakan Alpaslan, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalında yüksek lisans öğrencisiyim. Yüksek lisans tez çalışmam kapsamında Türközü ve Tuzluca Mahalleleri'ne Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden göç yoluyla gelmiş bireylerin fiziksel çevre ve mekânla olan deneyimleri üzerine bir araştırma yürütüyorum. Araştırmanın amacı; göç ile Türközü ve Tuzluca Mahallesi'ne gelmiş bireylerin kaldıkları mekanları içselleştirme ve sahiplenme durumlarının tespit edilerek, fiziksel çevrenin göç etmiş insanları etkileme boyutlarını incelemektir. Görüşme yaklaşık 45 dakika sürecektir. Sorulara vereceğiniz yanıtlar gizli tutulacaktır.

Görüşme talebimi kabul ettiğiniz için teşekkür ederim.

Saygılarımla

HAKAN ALPASLAN

İletişim

Tel:

E-posta: hknlp30@gmail.com

Yukarıda yer alan bilgileri okudum. Çalışma hakkındaki sözlü açıklama adı belirtilen araştırmacı tarafından yapıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi. Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının;

Adı Soyadı:

İmzası:

Tanıttıcı Bilgiler

Doğum Yeri ve Yılı:

Cinsiyet:

Eğitim Durumu:

Medeni Hal:

Çocuk Sayısı:

Meslek:

Hane halkı gelir durumu:

Hanede çalışan sayısı:

Evin mülkiyet durumu (Kira/Kendisine ait):

Ev kira ise ücreti:

Mahalle:

1. Ne zaman göç ettiniz?
2. Göç kararı vermenizde etkili olan nedenler nelerdir?
3. Ankara'ya göç ettikten sonra yaşadığınız yere alışma sürecinizi anlatır mısınız?
  - 3.1. Bu süreçte destek aldığınız kişi veya kurumlar oldu mu?
4. Memleketinize özlem duyuyor musunuz?
  - 4.1. Memleketinizde en çok neyi/neleri özleyorsunuz?
5. Bu mahalleye yerleşmenizde hangi nedenler etkili oldu?
6. Şu an yaşadığınız evin fiziksel özelliklerini anlatabilir misiniz?
  - 6.1. Evinizde kaç oda var?
  - 6.2. Eviniz müstakil mi yoksa apartman dairesi mi?
  - 6.3. Evde kaç kişi kalıyorsunuz?
  - 6.4. Evde yaşayanların kendilerine ait odaları var mı?
  - 6.5. Evde nasıl ısıtılıyorsunuz?
7. Ankara'da kendinizi rahat hissedebildiğiniz mekan(lar) var mı?
8. Yaşadığınız bölgede hemşeri/akraba gibi tanıdıklarınızla ilişki kurabiliyor musunuz?
  - 8.1. Göç etmeden önceki yaşadığınız yerde kalan akrabalarınız var mı?
    - 8.1.1. Varsa akrabalarınızla görüşebiliyor musunuz?
9. Şu an yaşadığınız mahalledeki komşuluk ilişkileriniz nasıl?
10. Şu an yaşadığınız yerde yakınlarınızla zaman geçirebileceğiniz mekanlar var mı?
  - 10.1. Sosyal etkinlikler açısından gidebileceğiniz köy derneği/lokal gibi kurumlar var mı?
  - 10.2. Mahallenizde kültürel etkinliklerinizi (düğün, konser vb.) gerçekleştirebileceğiniz mekanlar var mı?
  - 10.3. Göç etmeden önce nasıl vakit geçirirdiniz?
11. Yaşadığınız yerin değişmesiyle beraber çalışma yaşamınızda değişiklikler oldu mu?
12. Mahallenizdeki sağlık hizmetleri yeterli mi?
13. Mahallenizdeki ulaşım olanakları nasıl?
14. Mahallenizdeki eğitim olanakları yeterli mi?
15. Mahallenizde inancınıza göre ibadet edebileceğiniz mekanlar var mı?
16. Mahallenizde kendinizi güvende hissediyor musunuz?
17. Mahallenize çevre temizliğine yönelik yeterli hizmetler sunuluyor mu?
18. Mahallenizde spor aktivitelerinden yararlanabileceğiniz tesis(ler) var mı?
  - 18.1. Mahallenizdeki spor tesis(ler)i sizce yeterli mi?
19. Şu an yaşadığınız mahallede yapılan/yapılacak olan değişikliklerde karar alma sürecine katılabiliyor musunuz?
20. Şu an kendinizi Ankara'ya ait hissediyor musunuz?
21. Türközü mahallesinde yaşamaktan memnun musunuz?
  - 21.1. Yaşadığınız mahallenin fiziksel çevresinde nasıl bir değişim olmasını istersiniz?

ÖZGEÇMİŞ

Araştırmacı Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü'nde lisans öğrenimi görmüştür. Yüksek lisans eğitime Kocaeli Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü'nde devam etmektedir.

